[Akmentiņš, Robert]

I E V A D S T I E S I B U Z I N A T N Ē,

pēc programmas sistēmatizēts lekciju konspekts.

[Rīga]

1934.

1. biļete.

ZINĀTŅU KLASIFIKĀCIJA.

Dzīvē mēs varam novērot dažādas parādības. Šīs parādības analizējot, redzam, ka dažām no tām ir daudz kas kopējs, kas dod iespēju tās apvienot vienā katēgorijā. Katra šāda katēgorija ir par pamatu attiecīgai zinātnei. Zinātne šādu līdzīgu parādību apvienojumu sadala pa sastāvdaļām, elementiem, apvieno tos vispārējos jēdzienos un tā pamazām rada zinātnes sistēmu. Sakarā ar to, runājam par dažādām zinātnēm, jo katra no tām pētī atsevišķu parādību kopumu.

ZINĀTNES PAR DABU UN GARU. RAKSTURĪGĀS PAZĪMES.

Ir zinātnes, kas pētī tikai vispār dabu, un ir zinātnes, kas pētī cilvēku viņa garīgajā un sabiedriskajā dzīvē. Tāpēc jau no seniem laikiem izšķir: 1/ zinātnes par dabu un 2/ zinātnes par garu. Gara zinātņu pētīšanas objekts ir cilvēka garīgā un sabiedriskā dzīve, kāpēc tas sauc arī par humānitārām zinātnēm. Starpība starp abām zinātņu grupām ir tā, ka zinātnes par dabu nodarbojas ar materiāliem priekšmetiem, lietām un tām parādībām, kas notiek šais lietās, turpretim humānitārās zinātnes attiecas uz personām un tiem procesiem, kas norisinās šais personās. Pēc prof. V.Vundta domām, gara zinātnes raksturo 3 pazīmes: 1/ vērtības noteikšana, 2/ mērķa uzstādīšana un 3/ gribas darbība.

SABIEDRISKĀS ZINĀTNES.

Gandrīz visas parādības, ko pētī humānitārās zinātnes, notiek sabiedrībā. Ārpus sabiedrības nav domājama ne literātūra, valoda, filozofija, ne arī tiesības, tautsaimniecība un valsts. Tāpēc v i s a s h u m ā n i t ā r ā s z i n ā t n e s v a r s a u k t p a r s a b i e d r i s k ā m z i n ā t n ē m p l a š ā k ā n o z ī m ē. Ja tuvāk apskatām humānitārās zinātnes, tad redzam, ka ir nozares, kas nodarbojas ar individuāli garīgu parādību pētīšanu, un ir zinātņu nozares, kas pētī dažādas attiecības ar praktisku raksturu, pieskaroties organizācijas jautājumiem. Pirmā grupā minama literātūra, māksla, filozofija u.c., otrajā - 1/ tiesības, 2/ tautsaimniecība un 3/ zinātne par valsti. Z i n ā t n e s, k a s p ē t ī c i l v ē k u o r g a n i z ē t ā s k o p d z ī v e s d a ž ā d ā s p a r ā d ī b a s, k u r ā m i r p r a k t i s k s r a k s t u r s, s a u c p a r s a b i e d r i s k ā m j e b s o c i ā l ā m z i n ā t n ē m š a u r ā k ā n o z ī m ē. Vecākās no šīm 3 zinātnēm ir zinātne par valsti un tiesību zinātne, kamēr tautsaimniecība no valsts zinātnes ir atdalījusies tikai 17. un 18.g.s. Visplašākā sabiedriskā zinātne ir sociologija, par kuru sākumā domāja, ka viņa apvienos sevī visas speciālās zinātnes par sabiedrību un padarīs tās liekas. Par sociologiju sauc zinātni, kas pētī sabiedrību kā zināmu organizētu vienību, kas apjem galvenās sabiedriskās parādības un kas meklē atrast šo parādību likumisku attīstību. Sociologijas nodibinātājs ir franču zinātnieks OGISTS KONTS /Comte/.

ZINĀTNES AR PRAKTISKU NOZĪMI UN TĪRĀS ZINĀTNES.

Vispār zinātnes var interesēties, no vienas puses, par jautājumiem, kam ir tīri praktiska nozīme, no otras puses, tās var apmierināt mūsu dziņu tikai pēc tīrās zinātnes. Pirmās zinātnes sauc par praktiskajām, otrās - par tīrajām jeb teorētiskajām zinātnēm. Bieži vien tomēr ir ļoti grūti norobežot teorētisko no praktiskā, jo grūti ir būt labam praktiķim, nepārzinot teoriju. Kā teorētiskajās, tā praktiskajās zinātnēs var būt pārsvarā vai nu a/aprakstošais jeb deskriptīvais elements, kur parādības ir tikai aprakstītas, vai b/ prāta slēdzieni. Atkarībā no tā, izšķir vēsturi no teorijas šaurā nozīmē.

EKSPLIKĀTIVĀS UN NORMATĪVĀS ZINĀTNES.

Teorijai un vispār zinātnei var būt divējāds raksturs: 1/ tā var apskatīt tikai esošo, pastāvošo un aprakstīt parādības ar to cēloņiem tādas, kādas viņas ir. Šādas zinātnes sauc par eksplikātīvām jeb izskaidrojošām. 2/ Zinātnes, kas uzstāda pamata principus, kādām parādībām vajaga būt, sauc par normatīvām zinātnēm.

TIESĪBU ZINĀTNES.

Tiesību zinātņu praktiskā nozīme dzīvē ir neapšaubāma. Neviens darbs, neviena zinātne nav domājama bez tiesiskas iekārtas, bez miera un drošības.

Tīri teorētiskajā jūrisprūdencē ir jāšķir tiesību vēsture no tiesību teorijas, pie kam pēdējo var saprast divējādi. Vēl nesen atpakaļ, sakarā ar valdošo uzskatu, ka katra parādība jāpētī tāda, kāda tā ir, daudzi zinātnieki apskatīja tiesības tikai no eksplikātīvā viedokļa. Nevar tomēr aprobežoties vienīgi ar esošo, bet jāuzstāda arī zināmi ideāli, jāpētī tiesības arī no vēlamības viedokļa. Tāpēc tiesību zinātne ir arī normatīva zinātne.

ŪTILITĀRAIS, ĒMOCIONĀLAIS UN TEORĒTISKAIS PĒTĪŠANAS VEIDS.

Lietas un parādības mēs varam apskatīt no trejādiem viedokļiem. Mēs varam iziet no ūtilitārā viedokļa, novērojot, cik kāda lieta vai parādība spēj mums dot labuma, cik tā mums ir noderīga /piem., ūdenskritumu varam aplūkot pēc tā elektrības spēka daudzuma, ko iespējams no tā iegūt/. Otrkārt, mēs varam pieiet lietām no ēmocionālā viedokļa, jūsmojot par skaistumu, harmoniju. Beidzot mūs var interesēt kāda lieta vai parādība tāda, kāda tā ir, mēs varam pētīt to, neaizraujoties no labumiem, kādus tā varētu mums sniegt, ne arī no jūtām, kādas rada mūsos tās skaistums. Citiem vārdiem, mēs to pētījam bezpartejiski - "sine ira et studio". Šis pēdējais ir teorētiskais pētīšanas veids, un no visiem trim veidiem šis vienīgais ir īsti zinātniskais.

ĒTISKAIS PĒTĪŠANAS VEIDS.

Attiecībā pret cilvēku, bez jau minētiem 3 veidiem, pastāv vēl ceturtais, t.s. ētiskais jeb tikumiskais pētīšanas veids. Immanuels Kants saka, ka no visa tā, ko viņš redzot, viņu pārsteidzot divas lietas: zvaigžņotā debess, kas ir virs mums un cilvēka sirdsapziņa mūsos. Sirdsapziņa ir noteicējs ētiskajam viedoklim.

KĀDĒĻ SAB.ZIN.NEVAR PRETENDĒT UZ TĀDU NOTEIKTĪBU,KĀ ZINĀTNES PAR DABU?

1/ Sabiedriskās zinātnes ir nostādītas sliktākā stāvoklī jau pēc sava pētījamā priekšmeta būtības. Ja kādreiz NICŠE ir teicis, ka "katrs cilvēks ir brīnums", tad cilvēku sabiedrība, kā vesels šādu brīnumu komplekss, ir ļoti komplicēta un tāpēc ļoti grūti pētījama.

2/ Sabiedriskos likumus veido cilvēks pats. Sabiedriskās dzīves parādības ir atkarīgas no cilvēka gribas, un tāpēc visa sab.dzīve nav nemainīga, bet mainās, atkarībā no kultūras līmeņa /verdzības institūts, absolūtisms - dēmokratija, kollektīvs īpašums - privātīpašums/.

3/ Veco atziņu un teoriju pastāvīga pārvērtēšana zinātnisko darbu padara vairāk vai mazāk relātīvu. Ja cilvēkam viss būtu skaidrs un izsmelts, ja nebūtu mērķa, tad cilvēks kļūtu par manekenu, robotu.

4/ Pētīšanu sabiedriskās zinātnēs lielā mērā ietekmē nacionālais, religiskais, oikonomiskais, politiskais un kultūrālais moments.

5/ Sabiedriskās zinātnes tikai 19.g.s. pilnīgi atbrīvojās no viduslaiku metafiziskajiem jēdzieniem un religiskā misticisma.

6/ Tikai samērā nesen sāka pētīt sabiedrisko zinātņu metodes.

7/ Sabiedriskajās zinātnēs nevar izdarīt eksperimentus, kā tas ir iespējams dabas zinātnēs.

Prof. Vundts pamatoti aizrāda, ka vēl līdz šim laikam nav panākta vienošanās par sab.zin. pamatzinātni /dabas zin. par tādu uzskata mēchaniku/.

2. biļete.

DABAS ZINĀTNES UN KULTŪRAS ZINĀTNES.

Pazīstams ir angļu jūrista BENTAMA un franču zin. AMPERA zinātņu iedalījums 1/ zinātnes par dabu, kuras pētī fiziskus faktus, un 2/ gara zinātnes, kuras pētī psīchiskus faktus. Jaunākā laikā RICKERTS un VINDELBANDS izšķir: 1/ zinātnes par dabu un 2/ zinātnes par kultūru. Pirmās zinātnes pēc viņu domām, pētījot vispārējo likumību, kamēr otrās - individuālus, konkrētus faktus. Tā kā individuālie fakti ir saistīti ar vietu un laiku, tad zinātnes par kultūru ir vēsturiskas zinātnes. Dzīve rāda, ka dabas zinātnes dažkārt tomēr pētī arī tīri individuālus faktus, un no otras puses, sociologija mēgina uzstādīt vispārējus likumus. Tiesību zinātne jāpieskaita pie kultūras zinātnēm. Bet pēdējās

pētījot individuālos faktus tikai tiktāļu, cik tiem esot kultūras vērtība, kurpretim tiesību zinātnei ir jāpēti visas tiesības, starp citu, arī tādi institūti, kā verdzība, dzimtsbūšana, dažādās kārtu prīvilēģijas, kuŗām kaut kādu kultūras vēertību grūti saskatīt.

TIESĪBU ZINĀTNES IEVADA UZDEVUMI UN SATURS.

Dzīvē redzam dažādas tiesību parādības:dažādas vienošanās, tiesiskas attiecības u.t.t. Tās analizējot redzam, ka daudzām jūridiskām attiecībām, īpašuma u.c. tiesībām ir daudz kopēja. Atrodam vispārējus jūridiskus principus un jēdzienus, kuŗus var apvienot vienā sistēmā. Katrai tiesību zinātnes nozarei ir sava t.s. vispārējā daļa, kur ir apskatīti galvenie tiesību jēdzieni, kuŗiem vajadzētu būt vienādiem visās speciālajās tiesību disciplīnās. Praksē tomēr katra tiesību nozare jautājumus apskata no sava viedokļa, piem., noziegumu civīlists vērtē pēc nodarītā zaudējuma, krīminālists to aplūko no sabiedrības eksistences apdraudējuma viedokļa u.t.t. Tiesību zinātnes ievada mērķis ir novērst pretrunas starp dažādajām tiesību disciplīnām un atrast galveno jēdzeenu kopību. Tiesību zinātnes ievads ir z i n ā t n e, k a s n o a t s e v i š ķ i e m k o n k r ē t i e m t i e s ī b u j ē d z i e n i e m a t t ī s t a v i s p ā r ē j u s t i e s ī b u j ē d z i e n u s u n p r i n c i p u s u n t o s a p v i e n o n o t e i k t ā s i s t ē m ā.

/Par sistēmu parasti apzīmē priekšmetu sakārtojumu viņa pamatelementos tā, lai paliktu atmiņā katra elementa noteiktā vieta. Piemērs: lokomotīves dažādp daļu sakarība. Par jūr.principiem skat. 51.biļetē./

Tiesību zinātnes ievads ir vispārējākā zinātne no visām tiesību disciplīnām. Daudzām tiesību zinātnes nozarēm ir speciāli uzdevumi, proti, apvienot speciālos tiesību jēdzienus šaurākā sistēmā. Tā, piem., civīltiesību sistēmā ir apvienotas visas prīvātās tiesības, krimināltiesības apvieno noziegumus un attiecīgos sodus u.t.t. Tiesību zinātņu ievads turpretim, ir visu tiesību zinātņu pamats, un tam ir propaideutisks mērķis: sagatavot studentus speciālajām tiesību studijām. Tiesību zinātnes ievadā tāpēc apskata no teorētiskā viedokļa: tiesību būtību, terminologiju, mērķus, tiesību attiecības pret morāli un konvencionālām normām, bet no praktiskā viedokļa: tiesību izcelšanos, avotus, tiesību piemērošanu, interpretāciju, tiesību zinātņu sadalījumu un savstarpējo sakaru. Tam visam vēl pievieno pārskatu par civīltiesībām /Vācijā/ un īsu ievadu pūbliskajās tiesībās.

TIESĪBU ZINĀTNE PIE GRIEĶIEM, ROMIEŠIEM, VIDUS LAIKOS.

Pie seniem grieķiem vēl nepastāvēja starpība starp tiesību zinātni un politiku vispār. Gireķu filozofi apsprieda tiesību problēmas kopā ar citām filozofiskām problēmām. Romiešu pūblicisti nodarbojušies ar jūrisprūdēnci un tā radījuši veselu romiešu tiesību sistēmu. Tikai vidus laikos, kad nodibinājās ūniversitātes, tiesību zinātne kļūst speciāla disciplīna.

ENCIKLOPĒDIJAS JĒDZIENS.

Termina "ievads tiesību zinātnē" vietā senāk ļoti bieži lietāja terminu "tiesību enciklopēdija". Vārds enciklopēdija cēlies no gireķu valodas un nozīmē "izglītības loks" - riņķveidīgu izglītību /ENKYKLOS PAIDEIA/. Runā par Bēkona, Konta u.c. enciklopēdijām, kuŗās ietilpst šo zinātnieku uzskati. No otras puses, ar enciklopēdijām saprot konspektīvus dažādu zinātņu pamatjēdzienu sakopojumus, ko 18.g.s. sāk saukt arī par konversācijas vārdnīcām. Pazīstamas ir vācu Meijera, Brokhausa enciklopēdijas, angļu "Encyclopaedia Britanica", krievu Brokhausa izdevums 82 sējumos, latviešu R.L.B. Zinību Kom. un Gulbja izdevumi. Bez vispārējām, pastāv vēl speciālās enciklopēdijas, veltītas atsevišķām zinātņu nozarēm.

TIESĪBU TEORIJAS ATŠĶIRĪBA NO TIESĪBU ENCIKLOPĒDIJAS.

Enciklopēdijas sniedz paskaidrojumus par vispārējiem jēdzieniem, zinātņu sadalījumiem, attiecībām un sakarību. Vai nu mums ir darīšana tikai ar vienu zinātni, tad citas speciālās ties.zin. nav vajadzīgas, vai arī, ja speciālās nozares ir vajadzīgas, tad enciklopēdija var būt vienī-

gi ar vispārēju raksturu. Ar tiesību enciklopēdiju tagad saprot īsu visu jūridisko zinātņu satura kopojumu.

XVIII.G.S.FILOZOFISKAIS UN POZITĪVAIS VIRZIENS. HEGELS, ŠELLINGS.

18.g.s. tiesību enciklopēdiju literātūrā jāizšķir 2 virzieni: 1/ filozofiskais ar Volfu un Netenblatu, kuru darbos jūtama formāla filozofiskās metafizikas ietekme, un 2/ pozitīvais virziens, kas apskata spēkā esošās tiesības. 19.g.s. sākumā tiesību enciklopēdiju saturs vispār mainās. Enciklopēdisti neaprobežojās vairs tikai ar īsu pārskatu, bet mēģina dot arī zināmus teoretiskus paskaidrojumus. Filozofi Hēgels un Šellings pat aizstāv uzskatu par tiesību enciklopēdiju kā patstāvīgu zinātni ar saviem īpašiem uzdevumiem. Šis uzskats tagad ir atmests.

PĀRSKATS PAR TIESĪBU ZINĀTNES LITERATŪRU.

Pirmās ziņas par tiesību enciklopēdijām attiecas uz 1[illegible].g.s., kad izdots Duranta "Speculum iuris". 154[illegible].g. iznāk Lagusa "Methodica iuris utriusque traditio". 16.g.s. darbus sāka jau sistēmatizēt, un 16[illegible]8.g. iznāk Huniusa "Encyclopaedia iuris universa". 18.g.s. vērojami 2 virzieni. /skat. iepriekš./. Jaunāko laiku speciālā tiesību ievada literātūra ir ļoti plaša. Minami vācu Štammlera, Baumgartena, Jeringa, krievu Korkunova, Taranovska, Trubeckoja, beļģu Pikara, angļu Ostena, Holanda u.c. kursi. Latviešu valodā pieejami Loebera, Hvostova, Vinogradova darbi un Ducmaņa apcerējums par Petražicka teoriju.

[illegible]. biļete.

CILVĒKA SOCIALĀ DABA.

Jau Aristotelis ir aizrādījis, ka cilvēks ir sabiedriska būtne - antropos politikon. Cilvēka sabiedriskā instinkta attīstības pamatā, pēc dažu dabas zinātnieku /Suzerlands/ domām, esot citu aizsardzības līdzekļu trūkums. Jo vājāki esot dabā fiziskie aizsardzības līdzekļi, jo stiprāk attīstīta esot biedrošanās tieksme. Arī prof. Kovaļevskis aizrāda, ka cilvēks dzimstot kā visnaīsāk aizsargātā būtne dabā, Aristotelis, salīdzinādams cilvēku ar dzīvniekiem un dieviem, atrod, ka dzīvniekiem vēl neesot vajadzīga sabiedrība, dieviem vairs tā neesot vajadzīga, bet cilvēks iejemot vidēju stāvokli, un viņam sabiedrība esot nepieciešama. Grūti tomēr apgalvot, ka biedrošanās tieksme ir tā, ar ko atšķiras cilvēks no dzīvniekiem, jo tā piemīt arī skudrām, bitēm u.t.t. Bez tam, ir sastopamas mežoņu ciltis, kuru locekļi dzīvo katrs atsevišķu dzīvi, bēgdami no sabiedrības.

SABIEDRĪBAS JĒDZIENS.ORGANISKAIS UN MĒCHANISKAIS UZSKATI.

Par sabiedrības būtību pastāv vairākas teorijas. Viena no veāākām ir organiskā teorija, kura apskata sabiedrību kā zināmu dzīvu organismu. Par šīs teorijas sākumu min 16.g.s., bet pamatus šim uzskatam atrodam jau pie Aristoteļa. Aristotelis pilnīgi noliedz, ka cilvēks varētu dzīvot izolēts. Izolētu cilvēku viņš salīdzina ar tādu organismu, kuram atjemtas kājas un rokas. Platons valsti sauc par "lielo cilvēku". Pazīstama ir Menenija Agrippas runa plebejiem, kad pēdējie cīņā par savām tiesībām bija atstājuši Romu. Savā runā viņš sabiedrības šķiras pielīdzina organisma daļām. Tāpat kā ķermenis spēj eksistēt tikai visu viņa organu saskaņotā kopdarbībā, tā arī valstij ir nepieciešama šķiru sadarbība. Līdzīgus uzskatus izteicis Sokrāts un arī apustulis Pāvils, kurš kristīgo sabiedrību salīdzina ar organismu un Kristu apzīmē par šī organisma galvu. Organiskās teorijas aizstāvji ir anglis SPENSERS un vācietis LILIENFELDS. Tuvu šim uzskatam stāv t.s. vēsturiskā skola, kas radās kā reakcija dabisko tiesību skolai pēc lielās franču revolūcijas un uzsvēra cilvēka ciešo saistību ar pagātni, kā arī 17. un 18.g.s. nātivisma virziens psīchologijā, kas aizrādīja uz iedzimtības lomu cilvēka dzīvē.

Ja arī sabiedrību apzīmējam par organismu, tad ir skaidrs, ka šis vārds lietāts tikai kā technisks termins. Sabiedrība ir organisms s u i g e n e r i s. Atsevišķi cilvēki var no tās izstāties, var atkal no jauna tai atgriesties atpakaļ, kurpretim dzīva organisma /vārda parastajā nozīmē/ atsevišķās daļas /kājas, rokas/ nav spējīgas vest savu patstāvīgu dzīvi. Franču zinātnieks Monteskjē piezīmē, ka ikviena sabiedrība ar laiku iznīkst, tāpat kā mirst katrs dzīvs organisms /senā Grieķijas, Romas valsts/.

Kā pretstats organiskajam uzskatam, pastāv mēchaniskais uzskats par cilvēku sabiedrību. Sabiedrībai esot gadījuma raksturs, tā esot cilvēku patstāvīgas rīcības rezultāts, mēchaniska celtne. Kurš no abiem uzskatiem ir vecāks, grūti pateikt, bet ir zināms, ka jau senajā Grieķijā sofisti ir noteikti mēchaniskā uzskata piekritēji. Sofisti mācīja, ka cilvēks varot dzīvot tik pat labi izolēts, kā sabiedrībā. Sabiedrība esot mākslīga, cilvēku patvaļīgi radīta organizācija. Tādās domās, bija arī Epikurs. Ja nostājas uz šāda viedokļa, tad jāpielaiž, ka sākumā cilvēki ir dzīvojuši atsevišķi, katrs par sevi un tikai vēlāk noslēgdami savstarpēju līgumu, izgājuši no šī pirmatnējā dabiskā stāvokļa un radījuši tās apvienības, kas vēlāk kļuvušas, par valsti /Russo sabiedriskā līguma teorija/. Šo uzskatu aizstāv arī dabisko tiesību skolas teorētiķi /Grotiuss, Hobess, Russo u.c./, un tam tuvu stāv empīrisma virziens psīchologijā, kas /pretēji nātīvismam/ noliedz iedzimtību un saka, ka cilvēks piedzimstot ir "balta lapa" - t a b u l a r a s a.

Grotiusa, Hobesa un Puffendorfa uzskati par cilvēka dabu.

17.g.s. holandiešu filozofs HUGO GROTIUSS, līdzīgi Aristotelim, izsakās, ka katram cilvēkam esot slāpes pēc sabiedrības - a p p e t i t u s s o c i e t a t i s . Viņš aizrāda uz cilvēku simpatijas jūtām vienam pret otru un biedrošanās tendenci. Sākumā cilvēki esot dzīvojuši dabiskā stāvoklī, bet sakarā ar pirmatnējo kopdzīves tieksmi, tie vienojušies dzīvot sabiedrībā, nodibinājuši valsti un savas tiesības labprātīgi nodevuši monarcham. Pretējos uzskatos par cilvēka dabu ir 17.g.s. angļu filozofs TOMASS HOBESS. Pēc pēdējā domām, cilvēkos mājojot naida jūtas vienam pret otru. Cilvēks esot cilvēka vilks - h o m o h o m i n i l u p u s e s t, un tādēļ notiekot visu karš pret visiem - b e l l u m o m n i u m c o n t r a o m n e s . Lai būtu iespējama mierīga dzīve cilvēki esot izgājuši no dabiskā stāvokļa un radījuši valsti, pie kam, visu individu gribas apvienojušās vienā - valdnieka personā. Vācu jūrists ZAMUELS PUFFENDORFS mēgina abus iepriekšējos uzskatus apvienot. Arī viņš iziet no dabiskā stāvokļa, bet atzīst cilvēkā kā biedrošanās, tā naida jūtas. Arī mums jāatzīst, ka ikvienā cilvēkā sastopamas kā simpatijas, tā naida jūtas. Katram dzīvam organismam piemīt pašaizsardzības dziņa un tieksme padarīt savu dzīvi labāku. No vienas puses, tāpēc eksistences cīņā pašaizsardzības jūtu rezultātā var rasties savstarpējs naids /mūsu laiku tirgus, darba konkurrence/, no otras puses, kopējas intereses, kopējs darbs attīsta simpatijas jūtas vienam pret otru /mūsu laiku kollektīvie līgumi/.

KAS IR NEPIECIEŠAMS, LAI SABIEDRĪBA VARETU PASTĀVĒT?

Ne ikkatra ļaužu grupa ir sabiedrība /teātra apmeklētāji, klausītāji/.

1/ Lai ļaužu grupu sauktu par sabiedrību, tai ir jāsastāda zināma vienība.

2/ Lai pastāvētu vienība, ir savukārt nepieciešamas kopējas intereses, kopējs mērķis ar ilgstošu raksturu. Ikvienam jāapzinās, ka šis kopējais mērķis ir vislabāk sasniedzams kopējiem spēkiem.

3/ Nepieciešama attiecīga darbība, pūles šos kopējos mērķus reālizēt.

4/ Apvienībai jābūt ilgstošam raksturam.

SABIEDRĪBAS JĒDZIENS.

P a r s a b i e d r ī b u s a u c a p v i e n o t u u z i l g ā k u l a i k u ļ a u ž u k o p u m u, k u r ī a p z i n ā s, k a v i ņ u i n t e r e s e s v a r t i k t r e ā l i z ē t a s v i s l a b ā k a r k o p ī g i e m s p ē k i e m a t t i e c ī g ā d a r b ī b ā.

OGISTS KONTS saka: "Tur, kur nav novērojama kopēja kombinēta darbība, nav sabiedrības. Tur ir tikai zināma skaita individu kopums uz kopējas territorijas". Sociologi vispār uzsver, ka nav svarīga individu savstarpējās ietekmes fiziskā, bet gan psīchiskā daba.

ESPINA dēfinē:" Sabiedrība ir individu grupa, kar ir apvienoti ar kopējām saistībām, t.i. kopējiem priekšstatiem un savstarpējiem impulsiem".

GUMPLOVIČS: "Sabiedrība ir ilgstošs ļaužu kopums, kuri iejem noteiktu territoriju un kuri sastāv vismaz psīchiskās savstarpējās attiecībās un ir padoti vispārējai piespiedu vadībai".

Primitīvākā sabiedrības forma ir ģimene, tad dzimta, cilts, tauta /a/ etnografiskā; b/ politiskā nozīmē/, valsts. Pie apvienotājiem faktoriem pieder kopēja valoda, kopēja pagātne, ierašas, reliģija u.c.

4. biļete.

VALSTS JĒDZIENS. TAUTA TERRITORIJA UN VALSTS VARA.

Ir tikai viens politisks virziens, kas valsti neatzīst - anarchisms. Visi citi atzīst valsti, jo bez tās nevarētu attīstīties cilvēces kultūra. Ar valsti mums ir katru dienu darīšanas, bet skaidri un noteikti dēfinēt, kas ir valsts, nav viegli. Daži zinātnieki domā, ka valsts ir radījusi tiesības, citi turpretim, ka tiesības bijušas pirms valsts. H.Kelsens valsti identificē ar tiesībām. Modernās valsts tiesības par valsti sauc tautu, kas dzīvo uz noteiktas territorijas, kuŗa padota vienai augstākai varai Tā tad, no tagadējā viedokļa, valstij ir nepieciešami 3 pamata elementi: 1/ tauta, 2/ territorija un 3/ valsts vara. Turpretim, ja apskatām, valsti no viņas vēsturiskās attīstības viedokļa, tad redzam, ka dažkārt valstij bijuši tikai 2 elementi, proti, trūcis territorijas. Tā, piem., dažām klejotājām tautām /tataru hordas/ bija gan noteikta organizācija, bet nebija noteiktas territorijas. Arī vēlākos laikos sastopam gadījumus, kad valstij nav noteiktu robežu. Krievija ilgu laiku nezināja, kur izbeidzas viņas territorija Āzijā. No Beļģijas territorijas pasaules kaŗa laikā bija atlikusi vairs tikai šaura zemes strēmele, Holandei vienā punktā nav noteiktas robežas ar Beļģiju u.t.t. Sakarā ar to, pastāv arī uzskats, ka vienīgais nepieciešamais valsts elements ir tauta, bet valsts vara ir tikai zināma kārtības pazīme. Tomēr ir nepareizi katru pūli saukt par valsti. Pēc šī uzskata, katra tauta būtu jau zināma valsts, kas patiesībā jau tāpēc vien ir tikai nesasniedzams ideāls, ka tautas dzīvo savā starpā sajauktas.

VALSTS ELEMENTU RAKSTUROJUMS UN NOZĪME DAŽĀDOS LAIKMETOS.

S e n o s l a i k o s galvenais valsts elements bija T A U T A. Valstis apzīmēja tautas vārdā /sēļi, zemgaļi, atēnieši, romieši/. Pastāvēja tautvaldniecība, un tauta savās sapulcēs apsprieda valsts pārvaldīšanas jautājumus, izdeva likumus, sprieda tiesu u.t.t. Mums vispār jāizšķir tauta a/ etnografiskā nozīmē kā vienas rases ļaudis ar kopēju valodu, kultūru u.t.t. un b/ tauta politiskā nozīmē kā formāls jēdziens, kas apzīmē visus kādas valsts piederīgos. No vienas puses, tautu var uzskatīt par aritmētisku visu individu summu, kas padoti zināmai valsts varai /Russo/. No otras puses, ar tautu var apzīmēt tikai "aktīvo, komandējošo spēku", - politiski aktīvos valstspilsoņus /Oriu/. Tālāk ir stingri jāšķiŗ pavalstnieks no valstspilsoņa. Pirmais ir absolūtās monarchijas, otrais - konstitūcionālas valsts piederīgā jēdziens. Pavalstniekam pret valstiir tikai pienākumi, turpretim valstspilsonim pienākumu izpildīšana ir saistīta ar zināmām tiesībām jemt aktīvu dalību valsts dzīvē /vēlēt, tikt ievēlētam/.

V i d u s l a i k o s visa pamatā bija zeme - TERRITORIJA, pie kam, še jaizšķiŗ 3 stadijas: 1/ zeme bija valdnieka prīvātīpašums; 2/ pamazām nodibinās uzskats, ka visa zeme pieder valstij kā publisks īpašums; 3/ beidzot nodibinās prīvātīpašums uz zemi: zeme pieder atsevišķiem individiem, bet valsts patur sev virsīpašuma tiesības. Formāli vēl tagad visa Lielbritānijas territorija skaitās karāļa īpašums. Ar to izskaidrojamas arī daudzie valsts mantošanas strīdi visus laikos /Spānija, Austrija/. Polijas karālis Staņislavs Leščinskis 18.g.s. ieguva prīvātīpašumā Lotringu. Sakarā ar objekta teoriju, pēc kuŗas territorija ir valsts objekts, nereti arī tagadnē tā ir darījumu priekšmets. Piem., 1868.g. Krievija pārdeva Aļasku Am.Sav.Valstīm, 1890.g. Anglija iemainīja Vācijai Helgolandes salu pret kādu Afrikas koloniju u.t.t. Pie territorijas pieder arī territoriālie ūdeņi / 20 jūŗas jūdzes no krasta/, tirdzniecības kuģi atklātā jūŗā, kaŗakuģi arī citu valšķu ostās un arī gaiss virs attiecīgas territorijas.

VALSTS VARA. Par valsts varas izcelšanos pastāv daudz hipotežu. 1/ Valsts vara radusies no Dieva /teokratiskais uzskats/. 2/ Monarcha varas pamatā ir tēva vara /patriarchālais uzskats/. 3/ Valsts vara izcēlusies uz sabiedriskā līguma pamata /Sab.līguma teorija/. 4/ Sociālajās, hordu, rasu cīņās uzvarējuši spēcīgākie individi, kas pakļāvuši savai varai vājākos. 5/ Valsts varu izskaidro ar masu psīchologiju /sociāli

psīchologiskais valsts varas izskaidrojums/. Ne mazāk strīdīgs jautājums ir par valsts varas būtību. Valsts vara ir valsts sākums un beigas. Uz to visi paļaujas, tai tic, bet pret to vēršas arī visstingrākā kritika. 1/ Valsts vara ietver sevī valdīšanas un padotības elementus, uz ko aizrādījis jau Aristotelis. Kur vieni valda un otri padodas, tur pastāv varas attiecības /gimenē, darba devēji - ņēmēji/. 2/ Valsts varas attiecības ir īpatnējas ar to, ka tās ir absolūtas, noteicošas, svarīgākās un galvenās. Visas citas varas ir padotas valsts varai. No valsts varas atkarājas, visu citu varu apmērs valsts territorijas robežās. 3/ Valsts vara ir augstākā un neatkarīgākā, t.i. tā ir Suverēna vara, jo tā ir neatkarīga notēicēja attiecīgā territorijā. 4/ valsts varai ir vienmēr nepieciešami 2 elementi: a/ fiziskais un b/ morāliskais spēki. 5/ Valsts varai ir sabiedrisks spēks. Revolucijas laikā cilvēki instinktīvi izpilda vecos likumus. No juridiskā viedokļa, valsts vara ir vienas personas, grupas vai visas tautas interesēs organizēts sabiedrisks spēks, kas piespiež tam padoties visus citus spēkus valstī.

5. biļete.

NORMAS JĒDZIENS.

Par normu sauc vispārējus noteikumus, kas noteic cilvēka uzvešanos un kuŗu izpildīšana atkarājas no cilvēka gribas. Normas, kuŗu vienu daļu sauc arī par likumiem, ir stingri jāšķiŗ no t.s. dabas likumiem. Dabas likumi ir vispārēji noteikumi, kas konstatē dabas parādību kauzālitāti, t.i. iemeslu un seku sakrišanu, kas konstatē vienīgi visu esošo, pastāvošo. Likumi dabas zinātņu nozīmē nerunā par to, kam vajadzētu būt, šo likumu reālizēšana arī neatkarājas no cilvēka gribas. Tiesiskas normas var pārkāpt, ar dabas likumiem tas nevar notikt. Ja saka, ka faktiskais stāvoklis dabā neatbilst kādam dabas likumam, tad tāda likuma patiesībā nemaz nav. Šis likuma jēdziens dabas zinātņu izpratnē ir pārgājis arī uz sociologiju, kur arī likumi konstatē tikai esošo un ne to, ko mēs gribam.

Turpretim normas, ar kuŗām mēs nodarbosimies, runā par to, kam vajaga būt, un to izpildīšana ir pilnīgi atkarīga no mūsu gribas.

Pēc dažu zinātnieku sadalījuma, normas grupē 2 lielos nodalījumos:

1/ techniskās normas, kuŗām nav obligātoriska rakstura. Viņu izpildīšana ir parasti saistīta ar attiecīgu mērķi, un tās norāda tikai līdzekļus.

2/ Sociālās normas jeb ētiskās normas plašākā nozīmē rēgulē mūsu sabiedrisko dzīvi. Šīs normas saista cilvēka gribu, neatkarīgi no mūsu subjektīvajām attiecībām un neatkarīgi no mērķa. Ja techniskajām normām ir tikai padomu raksturs, tad sociālās, sevišķi tiesiskās normas, ir pavēles jeb priekšraksti, kas uzliek mums kādu noteiktu pozitīvu darbību vai atteikšanos no kādas darbības /negātīvu darbību/. Izšķiŗ 3 lielas sociālo normu grupas: 1/ tiesību, 2/ morāles un 3/ konvencionālās normas. Daži zinātnieki /Petražickis/ trešo normu grupu neatzīst, jo tais ietilpstot gan tiesību, gan morāles prasības. Daži runā vēl par 4.grupu - religiozām normām, bet šis uzskats tagad ir atmests, jo religiozām normām ir vai nu tiesību, morāles, vai konvencionālo normu raksturs.

ELEMENTĀRAIS TIESĪBU JĒDZIENS.

Tiesības atšķiras kā no priekšmetiem, fiziskām lietām, tā arī no notikumiem un stāvokļiem. Kā tiesību genus proximum uzskatāms priekšstats par kaut ko normatīvu, kaut ko noteicošu, abstraktu, pie kam šie normatīvie noteikumi attiecas uz cilvēku sabiedriskās iekārtas rēgulēšanu un uzturēšanu. Tāpēc varam teikt, ka tiesības ir sabiedriskās dzīves noteikumi, normas. a/ Tiesību jēdziens ir saprotams vienīgi minot sabiedrību, kā izolētu parādību tiesības nevaram iedomāties. Kamēr Adams vai Robinsons dzīvoja viens, tikmēr tiesību nevajadzēja. b/ Tiesības ir normas tādēļ, ka ar tiesībām saprotam kaut ko tādu, ko nedrīkst pārkāpt, jo pārkāpšanas gadījumā jārēķinās ar zināmu sankciju. Tiesību normās vienmēr vērojam zināmu prasību un zināmu pienākumu, sakarā ar ko, izšķiŗ tiesību subjektu un pienākuma subjektu. No citām sociālām normām /morāles, konvencionālām normām/ tiesību normas atšķiras ar savu obligātoriskumu. Ja uzsveŗam, ka tiesības ir kārtība, kas noteic cilvēku attiecības sabiedrībā, tad parasti atrodam tādu elementāru dēfinīciju, ka tiesībās ir darīšana ar juridiskām normām.

ATTIECĪBAS STARP TIESĪBĀM UN MORĀLI.

Par morāli sauc to normu kopumu, kuŗas rekomendē tos vai citus boteikumus, lai panāktu ideālu dzīvi, bet kas neuzliek obligātorisku šo noteikumu izpildīšanu. Tiesību galvenā pazīme ir obligātoriskums, turpretim morāles normas mums tikai "rekomendē tos vai citus noteikumus". Otrkārt, tiesību normu neizpildīšanas gadījumā seko attiecīga tiesas sankcija, turpretim morāles normu neievērošanas gadījumā var būt runa tikai par emocionālu sankciju - mūsu sirdsapziņas balsi. Treškārt, no morāles viedokļa cilvēka darba vērtīgumu nosaka motīvi, kuŗu dēļ šis darbs padarīts, turpretim tiesībās motiviem parasti nav nekāda vai arī nozīme ir retos gadījumos /krimināltiesībās/.

Šo īpatnību dēļ, par morāles normām saka, ka tām ir tikai iekšējs, autonoms raksturs, turpretim tiesībām ir ārējs, heteronoms raksturs.

TIESĪBU UN MORĀLES KOLLĪZIJAS.

Ņemot vērā to, ka tiesību normas, kā pēc savas būtības, tā ārējās izteiksmes, atšķiŗas no morāles normām, ir saprotamas tās sadursmes jeb kollīzijas šo normu starpā, ko dažkārt novērojam sabiedriskajā dzīvē. Sv. Teodosijs 3 reizes aizgājis no vecākiem, lai kalpotu Dievam. Šo vērojama kollīzija starp paklausību vecākiem un paklausību Dievam. Morāle noliedz slepkavību, bet tiesības zināmos gadījumos to attaisno. Sokrats sniedz piemēru, kur princips būt patiesam, nemelot nonāk sadursmē ar tēvijas mīlestību, atstāstīdams gadījumu, kur karavadonis, lai pirms kaujas paceltu kaŗavīru garastāvokli, ziņo par palīgspēku tuvošanos. Sofokla darba "Antigone" varone pārkāpj valsts likumus, rīkodamās tā, kā liek viņas sirdsapziņa: viņa apbedī savu brāli Polemiku, lai gan pēc tiesībām viņu kā sava tēva slepkavu, nedrīkstēja apglabāt.

MALA PROHIBITA RAKSTURS TIESĪBĀS.

Dažās tiesību normās neredzam nekāda taisnības principa, tām ir tikai lietderības nozīme. Mala prohibita ir tādu darbību aizliegumi, kuŗos pēc savas būtības nemaz nav ļaunas, bet kuŗas par tādām uzskata tikai tāpēc, ka autoritāte tās ir aizliegusi, t.i. tāpēc, ka ir izdots rīkojums, un tas ir jāievēro. Piem., nedrīkst sarīkot gājienus bez prefektūras atļaujas, drīkst braukt tikai pa ielas labo pusi un tml.

6. biļete.

KONVENCIONĀLĀS NORMAS.

Konvencionālās normas ir pieklājības, uzvešanās, modes, etiķetes un tamlīdzīgas citas normas, kuŗas tiek ievērotas zināmā sabiedrības daļā no viņas vairākuma. Konvencionālās normas citādi var apzīmēt ar vārdu "parašas" /nevis ierašas/. Parašas cilvēku jau no dzimšanas apjem ar tādu spēku, ka bērns tīri saprotami iedomājas, ka viņam darīšana ar kaut ko nesatricināmu, negrozāmu. Tādēļ sapratīsim, ka bērnu ietekmē viņa apkārtne ar visām savām parašām, labajām un ļaunajām. Neskatoties uz konvencionālo normu lielo ietekmi, daži jūristi /Petražickis/ tās ignorē, kas nekādā ziņā nav attaisnojami.

KONVENCIONALO NORMU PAMATOJUMS.

Goethe sacījis, ka katrā ārējā pieklājībā varot saskatīt zināmu ētisku pamatu. Ļoti bieži tas tā arī ir, bet ne vienmēr. Kāds morāles motīvs, piemēram, ir tam, ka zivi ir piejemts ēst tikai ar dakšiņu? Kādēļ kungiem jāsveicina pirmajiem? Kāds cits rakstnieks izteicis uzskatu, ka pieklājība esot tikai kristīgās mīlestības pasaulīga izteiksme. Daudzās konvencionālās normās ir saskatāms lietderības motīvs /piem. vīnu ielej no labās, ēdienus pasniedz no kreisās puses/. Dažu konvencionālo normu pamatā ir aistetiskais motīvs /piem., sveicinot paceļ cepuri/. Daudzos gadījumos tomēr nav iespējams dot nekādu motīvējumu resp. vienīgais motīvs ir vispārēja paradums, ko mēdz izteikt vārdos "tas tā piejemts"

KONVENCIONALO NORMU SALĪDZINAJUMS AR JURIDISKĀM NORMĀM.

Kā tiesību, tā konvencionālās normas regulē sabiedrisko dzīvi. Kopējs ir viņu ārējais raksturs, bet liela izšķirība starp tām pastāv obligātoriskuma ziņā. Juridiskajām normām ir noteikti oficiāls obligātoriskums, tās ir no ārējas autoritātes mums uzspiestas normas, un šo normu neizpildīšanas gadījumā mums ir jārēķinās ar noteiktu valsts varas sankciju. Konvencionālo normu izpildīšana, turpretim, notiek pēc mūsu subjektīvās pārliecības, un Rūdolfs Štamlers par tām saka: "Parašas pastāv tikai tādēļ, ka persona pati padodas tai kā zināmai konvencionālai normai". Vai tad, tas atkarājās no mums, vai mēs respektējam sabiedrībā pieņemtās pieklājības noteikumus vai nē, tas ir tīri personīgas dabas jautājums. Protams, mums jārēķinās ar sabiedrisko domu, kas bieži spiež mūs negribot darīt citādi, nekā mēs domājam. Bet ja arī šo būtu vērojams zināms obligātoriskums, tad tas ir īpatnēja veida un attiecas vienīgi uz zināmu sabiedrības daļu, jo katrai sabiedrības daļai ir savas konvencionālās normas. Sevišķi lielā mērā tas bija vērojams agrāk, kad pastāvēja dažādas kārtas, kuras viena no otras stingri norobežotas. Pētera Lielā izdotajā "Jaunības godīgajā spogulī" aizrādīts, ka nav pārkāpums, ja zemākas kārtas cilvēks uzvedas tā, kā neuzvedas augstākas kārtas cilvēks. Ja jūridisko normu obligātoriskums attiecas uz visiem valstspiederīgiem, nevienu neizslēdzot, tad to, kā redzam, nekādā ziņā nevar teikt par konvencionālām normām. Otrkārt, pie konvencionālo normu izcelšanās parasti valsts vara nejem nekādu dalību. Izņēmumi ir tikai dažos gadījumos, piemēram, attiecībā uz ordeņu nēsāšanas noteikumiem. Konvencionālās normas dažreiz var pārvērsties par jūridiskajām, vienkāršai parašai pamazām pārvēršoties ierašā, ko piemēro uz ierašu tiesību pamata, un beidzot kļūstot par jūridisku normu. Tā, piem., vācu Bürgerl. Gesetzbuch 1620.p. paredz, ka meitai precoties ir tiesība prasīt no tēva pūru.

RELIĢIOZU NORMU RAKSTUROJUMS.

Daži zinātnieki izšķir sociālo normu ceturto veidu - reliģiozās normas, kas regulējot attiecības starp Dievu un cilvēkiem. Tomēr mums taču nevar būt nekādu attiecību ar Dievu kā metafizisku personu. Bez tam, analizējot, piem., vispārpazīstamos baušļus atrodam, ka tie satur sevī gan tiesiskas, gan konvencionālas normas. Šie paši baušļi regulē attiecības tikai starp cilvēkiem. Tāpēc jānāk pie slēdziena, ka reliģiozu normu kā atsevišķa normu veida nemaz nav.

7. biļete.

TECHNISKĀS NORMAS.

P a r t e c h n i s k ā m n o r m ā m s a u c t o s n o t e i k u m u s, k a s n o r ā d a, k ā r ī k o t i e s, l a i s a s n i e g t u k ā d u n o t e i k t u m ē r ķ i.

Cik daudz un dažādu var būt mērķu, tik pat daudz var būt technisku normu, piem., kā būvēt māju, kā pašūt drēbes, kā audzināt bērnus u.t.t.

TECHNISKO NORMU GALVENA PAZĪME. TECHNISKĀS UN SOCIĀLĀS NORMAS.

Technisko normu pamatā ir lietderības princips, kas savukārt pamatojas uz dabas likumiem. Ja būvēsim māju vertikāli, tad viņa apgāzīsies. Tāpat jālietā pareizs materiāls u.t.t. Techniska norma nekādā ziņā nevar pastāvēt bez lietderības principa ievērošanas, turpretim sociāla /piem., jūridiska/ norma var būt nelietderīga un tomēr pastāvēt. Attiecībā uz mērķa izvēli, techniskajās normās mēs esam brīvi, bet jā esam kādu mērķi izvēlējušies, tad techniskās normas pielietāšana jau ir absolūta. Sociālajās normās, turpretim, mēs katreiz varam iejemt subjektīvu stāvokli. Ja salīdzinām dažādas sociālas normas, tad redzam, ka tām visām ir zināma vienības pazīme, turpretim techniskajās normās ir liela dažādība. Technisku normu valsts dažreiz pārvērš par jūridisku normu, piem., pastāv zināmi noteikumi par ēku būvi, karaļvju ēdināšanu u.t.t.

TECHNISKO NORMU FAKULTATIVAIS RAKSTURS.

Visām sociālām normām piemīt lielāks /tiesību n./ vai mazāks /morāles, konvenc.n./ obligātoriskums, jo šo normu izpildīšanā ir ieinteresēta

visa sabiedrība. Turpretim techniskas normas izpildīšana ir fakultātīva, un šīs normas neizpildīšanas gadījumā cietējs ir vienīgi pats individs.

TECHNISKO NORMU SATURS.

Techniskajās normās iet runa par to, kā rīkoties, lai sasniegtu kādu zināmu mērķi. Tā tad, techniskajām normām ir praktisks saturs. Piem., kā uzbūvēt skaistu māju, kā pagatavot garšīgas pusdienas u.t.t.

HIGIENISKO NORMU RAKSTUROJUMS.

Daži zinātnieki techniskām normām pievieno arī higiēnas normas. Par šo normu pārkāpšanu sodu dabū cilvēks pats ar sava organisma ciešanām. Tāpēc varam teikt, ka higiēnas normas ir tie noteikumi, kas norāda, kā rīkoties, lai uzturētu tīrību, veselību un pasargātu sevi no saslimšanas.

SOCIĀLO NORMU UN TECHNISKO? HIGIENISKO NORMU NEIEVĒROŠANAS SEKAS.

No sociālo normu piespiedu rakstura izriet sekas šo normu neievērošanas gadījumā. Ja ballē, kurā obligātoriski jāierodas frakās, ieradīsimies nepiemērotā uzvalkā, mūs var nelaist iekšā. Turpretim, technisko normu izpildīšanā atsevišķs cilvēks var rīkoties autonomi. Tā ir paša darba darītāja lieta, vai ēdienu pagatavo tā, vai citādi, vai drēbnieks žaketei piešūn vispirms apkakli, vai rokas. Protams, arī še ir jāievēro dabas likumi, piem., nevar māju būvēt vertikāli, jo tad tā apgāzīsies. Arī attiecībā uz higiēnas normu izpildīšanu, ciktāl to nerēgulē kāda ārēja autoritāte, nav sevišķu spaidu. Piem., vai cilvēks mazgājas reizi dienā, vai reizi mēnesī, tā ir viņa paša personīga lieta.

8. biļete.

VISPĀR.JĒDZIENS PAR TIES.ZIN.METODOLOĢIJU. 3 PĒTĪŠANAS UZDEVUMI UN ATTIECĪGĀS METODES.

Vispār sabiedriskās zinātnes uzstāda 3 mērķus: 1/ konstatēt zinātniskus faktus, 2/ noskaidrot šo faktu attīstības gaitu jeb ēvolūciju un 3/ novērtēt šos faktus, izejot no cilvēku lietderības viedokļa. Tiesību zinātnei jādod sistēmatisks pārskats par likumiem. Tā kā tās speciālais pētīšanas objekts ir tiesību normas, tad konstatēt faktus še nozīmē konstatēt jūridiskās normas. Minēto trīs mērķu sasniegšanai tiesību zinātne izlietā 4 metodes: 1/ dogmatiskā metode apskata visus likumus d e l e g e l a t a, t.i. tādus, kādi tie ir; 2/ kritiskā metode, turpretim, novērtē faktus, izejot no cilvēka lietderības viedokļa - no viedokļa d e l e g e f e r e n d a; 3/vēsturiskā metode pieiet normām no vēsturiskā viedokļa, pētījot, tā, kādā ceļā tās ir attīstījušās; 4/ Sociologiskā metode pētī tipiskas parādības un vispār likumību, mēgina atrisināt jautājumu, kādēļ vispār notiek tā vai cita parādība, bet nesaistās ar konkrētu tautu, vietu un laiku. /Par metodēm plašāk skat. 51.-55. biļetēs/.

DEFINITIO PER GENUS PROXIMUM ET DIFFERENTIAM SPECIFICAM.

Pastāv vienkāršs logisks pajēmiens, ar kura palīdzību mēgina atklāt lietas būtību, dodot lietas dēfiniciju. Šis pajēmiens pastāv: 1/ konkrētā jēdziena pavešanā zem vistuvāk augstākā pamatjēdziena - g e n u s p r o x i m u m. /genus - suga/. 2/ Lai atrastu izšķirēju pazīmi, jēdzienu tālāk salīdzina ar citiem radniecīgiem jēdzieniem, kas tāpat padoti šim kopējam vispārējam augstākam pamatjēdzienam. Ar to noskaidro jēdzienu atšķirību - d i f f e r e n t i a s p e c i f i c a . Tā tad, pirmā gadījumā ir darīšana ar g e n u s, otrajā - ar s p e c i e s. Viss teiktais attiecas arī uz tiesību zinātni. Lai iegūtu tiesību dēfīniciju, vispirms jāmēgina atrast vispārēju "dalīšanas pamatu" - f u n d a m e n t u m d i v i s i o n i s, t.i. tādu pazīmi, kas piemīt it visām parādībām, kuras pētījam. Ja nu meklējam genus proximum tiesībās, tad še tās ir: 1/ priekšstats, iedoma par kaut ko normatīvu, noteiktu, abstraktu, ar ko tiesības atšķiras no taustāmām lietām, notikumiem un stāvokļiem un 2/ šie normatīvie noteikumi attiecas uz sabiedrības ārējo iekārtu, ar ko tiesības at-

šķiras, piem., no logikas normām. Par tiesību differentia specifica jāuzskata viņu obligātoriskums, kas tiesības šķir no pārējām sociālajām normām /morāles, konvencionālajām/.

TIESĪBU DĒFINICIJAS GRŪTĪBA.

Ja romieši jau ir atzinuši, ka vispār o m n i s d e f i n i t i o p e r i c u l o s a e s t, tad to it sevišķi var attiecināt uz tiesībām. Katram individam par kādu parādību ir savs jēdziens. Tiesību zinātne pieder pie tām zinātnēm, kas nodarbojas ar abstraktām, teorētiskām lietām, un tāpēc še atrast noteiktu dēfīnīciju ir sevišķi grūti. Kad runā par tiesību dēfīnīcijām, tad parasti piemin Kanta frazi, ka "jūristi vēl līdz šim meklē dēfīnīciju savam tiesību jēdzienam." Lai gan no tā laika ir pagājuši jau ap 150 gadu, tomēr arī tagad vēl var teikt to pašu. Pastāv ļoti daudz un dažādas tiesību dēfīnīcijas, kuras cita citu izslēdz. Prof. Bergbohms pamatoti aizrāda, ka starp dažādajām tiesību dēfīnīcijām ir ļoti maz tuvinošu pazīmju, un tāpēc nevar konstatēt, ka cilvēce nāktu pie slēdzieniem, kas šo jēdzienu apvienotu tā būtībā. Brodmans šo dēfīnīcijas meklēšanu nosauc par veltīgu Sizifa darbu /t.i. ūdens nešanu sietā/, jo pie apmierinošas dēfīnīcijas nekad nenonākšot.

Pēc kopējām pazīmēm no lielā dēfīnīciju skaita var izdalīt: 1/ Sociologiskās ties.dēfīnīcijas, kas uzsver tiesību sabiedrisko raksturu /ubi societas ibi ius/; 2/ psīchologiskās dēf., kas apskata tiesības sakarā ar mūsu psīchi; 3/ tiesības identificē ar valsti, vispārēju gribu u.t.t.

KANTA UN PIKARA UZSKATI PAR TIESĪBĀM.

Ja R.Jerings atzīst, ka tiesības nozīmē, ka priekš mums kaut kas pastāv /šai "kaut kas ietilpstot: 1/ mēs paši, 2/ kāda lieta, īpašums 3/ cita persona visumā vai savstarpējās attiecībās, 4/ valsts/, tad KANTS saka: "Tiesiski mans - m e u m i u r i s - ir tas, ar ko esmu tā saistīts, ka tā izlietāšana no cita bez manas piekrišanas man būtu kaitīga".

PIKARS savā grāmatā "Le droit pur" citē Igo tiesību dēfīnīciju: "Tiesības ir taisnība un patiesība".

9. biļete.

TIESIBAS KA DIEVA BAUŠĻI.

Šī ir viena no vecākām tiesību dēfīnīcijām un atspoguļo seno tautu uzskatus.

T i e s ī b a s i r p a v ē l e s, D i e v a b a u š ļ i, k u r i n o r ā d a, k ā c i l v ē k i e m d z ī v o t, l a i i z p i l d ī t u D i e v a g r i b u un zinātu, ko viņi var darīt un kas viņiem ir aizliegts. Senājiem ebrējiem 10 Dieva baušļi bija tās tiesības, ko pats Dievs Mozum bija devis. Līdzīgā kārtā pie babiloniešiem atrodam Hammurapi likumus, Indijā - manu likumus u.t.t. Vācu jūrists ŠTĀLS domā, ka "tiesības ir tautas dzīves kārtība, lai varētu uzturēt Dieva pasaules kārtību; tās ir noteiktas ar Dieva baušļiem un nodibinātas uz Dieva pilnvarojuma pamata".

Šāds tiesību izskaidrojums ar dievišķu gribu jau sen ir atmests, jo tam nav zinātniskas nozīmes. Visiem būs skaidrs, ka dievišķo gribu katrs sapratīs citādi, mežonis citādi kā kristīgais.

TIESĪBAS KA VISPĀRĒJA GRIBA? VISPĀRĒJA PĀRLIECĪBA.

Ievērojamu vietu daudzo dēfīnīciju vidū iejem tās, kuras raksturo tiesības vai nu kā vispārēju gribu /volonté générale/, tautas gribu, vai kā vispārēju pārliecību. No ievērojamakiem šo dēfīnīciju aizstāvjiem minēmi: Papinians, Russo, Dernburgs, Hegels, Girke Zons u.c. zinātnieki. Dēfīnīciju par tiesībām kā tautas gribu ir formulējis Russo. Viņš nāk pie slēdziena, ka visa valsts vara, visa tiesiskā iekārta piedēr tautai. Vienīgi tauta varot noteikt šo iekārtu, vienīgi viņa varot apstiprināt šīs tiesības. Sakarā ar to katra tiesība, katrs likums ir tautas izteikta griba.

Visspilgtāko šī uzskata kritiku ir devis Petražickis;
1/ Vispārējā pārliecībā ietilpst arī tādas parādības, kam ar tiesībām nav nekāda sakara. Piem., arī tā ir vispārēja pārliecība, ka 2 reiz 2 ir 4.
2/ Vispārēja griba ir nenoteikts jēdziens, kurā ir iespējams ielikt dažādu saturu. Katram var būt vispārēja griba būt laimīgam, veselam u.t.t.

Daži zinātnieki tāpēc jau minēto tiesību apzīmējumu papildina un saka, ka tiesības esot tāda vispārēja griba, kas vērsta uz o b l i g ā t o r i s k o noteikumu izpildīšanu sabiedrībā. Šī dēfīnīcija, protams, ir labāka par iepriekšējo, bet arī pret šo var celt iebildumus. 1/ Ar visu pārēju gribu būtu jāsaprot visas cilvēces griba, ieskaitot arī bērnus un vājprātīgos. Saprotams, ka bērni, vājprātīgie un vispār tie cilvēki, kas nejem dalību likumdošanas darbā, savu gribu nekādā zinā nav izteikuši. 2/ Sajemt tieši visu piekrišanu kādai normai ir fiziski neiespējami. 3/No dēfīnīcijas izriet, ka, piem., verdzības institūts būtu radīts arī ar vergu gribu, agrārreforma izvesta arī ar muižnieku piekrišanu u.t.t. 4/ Daži aizrāda, ka ar vispārējo gribu jāsaprotot tikai tā, ko izsacījis parlaments, vecākie vai priesteri, vispār zināma grupa. Še, tā tad, ir darīšana jau ar zināmu organizāciju, bet orgānizācija var pastāvēt uz zināmu noteikumu pamata. Tādā kārtā iznāk, ka mēs dēfīnējam tiesības ar tiesībām /d e f i n i t i o p e r i d e m/.

TIESĪBAS KĀ SPEKS.

Jāatzīst, ir daudz tādu motīvu, kas norāda uz to, ka tiesībās liela nozīme ir spēkam un varai ' - "kam spēks, tam tiesības." Sevišķi spilgti tas redzams valsts tiesību sfairā. Šis uzskats valdīja sevišķi 17.g.s., un to uzsvēra Hobess un Spinoza, vēlāk Jerings. Ļoti populārs šis uzskats ir polītiķu starpā /Bismarks/. Šāda dēfīnīcija tomēr īstenībā tiesības iznīcina, jo katrs laupītāju bandas uzbrukums būtu jāatzīst par tiesisku darījumu, Pret to iebilst, ka še esot domāts organizēts spēks, valsts organizācija. Ja runā vispār par organizāciju, tad jāsaka, ka tāda ir arī laupītājiem. Ja, turpretim, ņemam valsts orgazizāciju, tad tā jau sevī ietveŗ tiesību jēdzienu, un tāpēc še atkal iznāk tiesības dēfīnēt ar tiesībām.

Pēdējā laikā paceļas jautājums, par kādu spēku še runā: fizisku, psīchisku, oikonomisku? Marksisms uzskata tiesības zināmas klases kundzības resp. spēka pamatu. Izplatīta ir dēfīnīcija, ka t i e s ī b a s i r s a b i e d r i s k o a t t i e c ī b u s i s t ē m a, k u ŗ a a t b i l s t v a l d o š ā s k l a s e s i n t e r e s ē m u n i r a i z s a r g ā t a a r š ī s k l a s e s o r g a n i z ē t u s p ē k u. Citiem vārdiem, ja vienai klasei ir tiesības, tad pārējām nav. Gan ir jāatzīst saimnieciskā elementa lielā nozīme, tomēr marksistu apgalvojums neatbilst īstenībai, jo pastāv taču vispārējās vēlēšanu tiesības, kas ir noteikti pret "valdošās klases" interesēm. Šis materiālistiskais uzskats tagad ir cieņā Pad.Krievijā, bet pārējās valstīs uzskata, ka tiesībām jābūt a e q u i e t b o n i - vienlīdzīgām un labām.

Sociologs GUMPLOVIČŠ saka, ka tiesības esot nevienlīdzības nokārtošana.

TIESĪBAS KĀ PASAULES KĀRTĪBA.

Izplatītas ir arī dēfīnīcijas, ka tiesības ir pasaules miers, pasaules kārtība. Tiesībām vispār var būt dažādi mērķi, un starp citu arī - tiesisks miers un kārtība. Sevišķi JOZEFS KOLERŠ uzsver pasaules kārtību kā tiesību mērķi. Šī dēfīnīcija, izejot no tiesību mērķiem tomēr nav piejemama, jo: 1/ ir normas, kas strādā pretim pasaules mieram / apspriež sirdsapziņas, konfesijas u.t.t. brīvību/; 2/ daudzas normas ir indiferentas šai jautājumā.

BIERLINGA TIESĪBU VISPAREJAS ATZĪŠANAS DEFINĪCIJA.

T i e s ī b a s i r s a b i e d r i s k ā s d z ī v e s n o t e i k u m i, k a s s a v s t a r p ē j i a t z ī t i n o v i s i e m s a b i e d r ī b a s l o c e k ļ i e m.

Bierlings stingri šķiŗ vispārēju atzīšanu no vispārējas gribas. Gribas izteiksmei ir jābūt aktīvai, bet atzīšana, turpretim, nebūt nenozīmē vienmēr individa psīchisku aktīvu darbību. Tā var būt gan pasīva, gan labprātīga, gan piespiesta, tieša, netieša u.t.t. Pēc Bierlinga domām katrs, kurš ir atzinis likumdošanas varu, kas pieder noteiktai personai vai iestādei, ir līdz ar to jau atzinis visus šīs varas izdotos likumus, vai arī, ja individs atzīst no visa normu kompelksa tikai vienu likumu, tad ar to viņš ir jau atzinis visu tiesību sistēmu attiecīgājā valstī. Modernais cilvēks nemaz nevar vairs ignorēt tos noteikumus, tiesisko iekārtu, kas valda sabiedrībā. Arī šai dēfīnīcijai tomēr ir pretrunas.

1/ Mēs nevaram prasīt vispārēju atzīšanu no bērniem un vājprātīgiem.

2/ Ir cilvēki, kas nevēlās atzīt kādu normu, vai arī uzskata vispār par grēku atzīt tiesisko iekārtu un to atklāti deklarē /dažādi sektanti, Tolstoja piekritēji, anarchisti/. Treš katēgoriju - indiferentos /piem., kas nepiedalās vēlēšanās/ Bierlings uzskata par tādiem, kas zināmā mērā netieši pabalsta to iekārtu, ko izveidojuši citi.

3/ Pēc Bierlinga domām, tie individi, kas nav izteikuši savu atzīšanu ir pilnīgi brīvi. Dzīvē tomēr redzam, ka valsts vara piespiež likumu izpildīt spaidu kārtā, neskatoties uz to, vai tas patīk, vai nē.

4/Bierlings meklē no pretrunām izeju, atzīdams bērnus un vājprātīgos par t.s. f i k t ī v i e m t i e s ī b u s u b j e k t i e m. Tas vien jau apgāž viņa defīnīciju un norāda, ka ar tās palīdzību nevar izskaidrot visas parādības.

5/ Pareizs ir atzinums, ka tiesības ir sociāla parādība, sabiedrības radīta. Tā tomēr nav izsmeloša pazīme tiesībām, jo arī morāles un konvencionālās normas ir sabiedrībā atzītas /piem., mode/.

Visu teikto ievērojot, jāatzīst, ka arī šī defīnīcija nevar tikt pāri fiziskajām nieispējamībām un loģikas kļūdām.

10. biļete

RUDOLFA JERINGA TIESIBU DEFINICIJAS, TO ANALIZE UN SLĒDZIENS.

Jerings ir devis pavisam 3 tiesību defīnīcijas: 1/ tiesības ir visi valstī pastāvošie likumi, 2/ tiesības ir aizsargātas intereses un 3/ tiesības ir valsts varas politika. Pamata defīnīcija ir pirmā. Otro un trešo var novest pie pirmās.

I. OFICIALĀ JEB POZITIVO TIESIBU DEFINICIJA.

Jerings saka, ka tiesības ir visu valstī spēkā esošo likumu kopums. Tiesību un likumu jēdzieni šeit ir identificēti. Pēc šī uzskata iznāk, ka bez valsts nav tiesības. Tāpēc paceļas jautājums par valsts un tiesību izcelšanās laiku. No šīs defīnīcijas jāsecina, ka valsts un tiesības cēlušās vienā laikā, bet tādā gadījumā cilvēki ilgu laiku būtu dzīvojuši bez tiesībām, jo valsts izcēlusies samērā vēlu. Bet tikpat labi var teikt arī otrādi, ka bez tiesībām nav valsts, un tāpēc pastāv arī pretējs uzskats, ka valsts ir cēlusies vēlāk par tiesībām. Senos laikos, pirms valsts izcelšanās, pastāvējusi cilvēku grupu sadarbība uz asinsradniecības pamatiem, kas radusies sakarā ar senču, t.s. totema institūtu /zināma ļaužu grupa uzskatījusi sevi kā cēlušos no viena senča - kāda cilvēka, dzīvnieka vai nedzīvas būtnes/. Mežoņiem nav valsts, bet tomēr ir tiesības.

Bieži Jeringa domu izsaka drusku plašāk: tiesības ir augstākās valsts varas izdotie obligātoriskie noteikumi, kas noteic, kā dzīvot pilsoņiem valstī.

Šī defīnīcija vispār ir šaura un neapjem visas tiesības, bet tikai vienu tiesību veidu. Pietiek pajemt likumu krājumu, lai visu tiesību jautājumu izsmeltu.

1/ Vidus laikos dažādas tiesības bija bez valstiska raksturā, piem., dažādās pilsētu, zemnieku, cunftu, kārtu, baznīcas un, beidzot, starptautiskās tiesības. Jūridisks raksturs viņām ir, bet tās nav radījusi valsts likumdošanas vara. /piem., baznīcas ties./

2/ Likumus izdod nevien augstākie valsts varas orgāni, bet arī zemākie. Romiešu prētori, nepiederēdami pie augstākās varas, tomēr radījuši daudzas tiesiskas normas. Zemāki organi radījuši arī musulmaņu tiesības.

3/ Oficiālā teorija pilnīgi ignorē ierašas, bet mēs zinām, ka katrā tautā pirms tā pazinusi rakstītos likumus, pastāvējušas ierašu tiesības. Vēl vairāk, ierašām liela nozīme ir vēl mūsu dienās pat tādās valstīs, kur pastāv augsti attīstīta tiesiskā iekārta. Anglijā lielā mērā pastāv t.s. prēcedentu tiesības. Katrs tiesneša lēmums jau ir saistošs likums. Arī prof. Hubera sastādītajā Šveices civiltiesību kodekā atrodams princips, ka tiesnesis, zināmos apstākļos var būt arī likumdevējs: ja nav attiecīga likuma noteikuma, tiesnesim lieta jāizšķir pašam pēc savas labākās sirdsapziņas, ievērojot tiesību principus.

Redzam, ka šī Jeringa tiesību defīnīcija nav pilnīgi piejemama, vēl jo vairāk tāpēc, ka tā arī ir savā ziņā defīnitio per idem, Valsts

varas organizācija jau ietver sevī tiesību jēdzienu, un tāpēc, identificējot tiesības ar valsti, mēs patiesībā definējam tiesības ar tiesībām.

II. TIESĪBAS KĀ INTERESES.

R. JERINGS saka, ka " tiesības ir a i z s a r g ā t a s intereses. Ar to viņš saprot tās mūsu intereses, kas aizsargātas oficiālos likumos, kuri ir spēkā zināmā valstī. Tā tad, viņš izšķir: a/ aizsargātas, b/ neaizsargātas intereses.

1/ Še tūlīt jāaizrāda, ka intereses gan izsauc tiesību radīšanu /jauna rūpniecības nozare, jaunizgudrojumi/, intereses, tā tad, ir tiesību cēlonis, bet nekādā ziņā tiesību jēdziens nesakrīt ar interešu jēdzienu. Kādas parādības būtību nevar definēt ar tās cēloni. Dzīvē mums bieži vien ir gadījumi, kur ir tiesības, bet nav interešu. Piem., mums var būt mantojuma tiesības uz kāda radinieka drēbēm, kurš ir miris ar lipīgu slimību, vai arī tiesības uz kādu mantojumu, kura pasīvs ir lielāks par aktīvu, bet intereses mums šais gadījumos nav nekādas. Otrkārt, var būt aizskartas mūsu intereses, bet tiesības palikt neaizskartas. Piem., kāds uzbūvē vasarnīcu ar skaistu skatu uz jūru, bet kaimiņš uzceļ savu māju taisni jūras skatam priekšā. Otrs piemērs: kādam tirgotājam līdzās konkurrents atver savu veikalu. Abos gadījumos ir aizskartas gan intereses, bet ne tiesības. Sūdzēt var tikai par tiesību aizskaršanu.

2/ Daudz normās neatrodam tiesību subjekta, kura intereses būtu jāaizsargā. Piem., kura intereses ir aizsargātas noteikumos par to, kā mācīt latīņu valodu? Ja sacītu , ka te aizsargātas latīņu valodas intereses, tad tas būtu absurds.

3/ Dažas normas ir absolūti neitrālas pret interesēm, piem., noteikumi par ordeņu nēsāšanu.

4/ Dažs likums ar noteiktu interesi panāk pilnīgi pretējo. Piem., valsts izdod noteikumus par muitu, paceļ muitas likmes, lai paceltos arī valsts ienākumi, bet rezultāts ir pretējais /līdzīgā kārtā ar sirdsapziņas brīvības ierobežojumiem gaidītā miera vietā nereti panāk sarūgtinājumu un nemierus/.

KORKUNOVS saka, ka tiesības esot d a l ī t a s intereses. Ja ņemsim divus tirgotājus, kas tirgojas ar vienādām precēm, tad še, varbūt var runāt par dalītām interesēm. Bet nereti cilvēki ar vienādām interesēm uz solidāritātes principa pamata apvienojas, un še tāpēc jārunā drīzāk par apvienotām interesēm.

III. TIESĪBAS IR VALSTS VARAS POLITIKA.

Šī Jeringa trešā tiesību definīcija, tāpat kā iepriekšējā, ir tikai citos vārdos ietērpta viņa pamatdefīnīcija. Ja tiesības ir aizsargātas intereses un intereses aizsargā ar likumiem, tad tiesības patiesībā ir šie likumi. Valsts varas politiku izved ar likumiem, kāpēc arī šai gadījumā nonākam pie Jeringa pirmās definīcijas.

TIESIBAS KA BRIVĪBA.

Ļoti izplatīta, sevišķi 18. un 19.g.s., bija definīcija, ka tiesības ir brīvība. To aizstāvēja sevišķi Kants, arī Hēgelis, Puchta, Krauze, Trubeckojs u.c. ievērojami zinātnieki. Pēc šīs definīcijas, tiesību pamats ir individa brīvība, un atsevišķās normas ir šīs brīvības konkrētā izteiksme. Tiesības šo individa brīvību organizējot, nodrošinot un aizsargājot. Še pārsvarā ir nevis teorētiskais, bet gan praktiskais moments.

1/ Viens no šīs definīcijas trūkumiem ir tas, ka tā jauc teoriju ar praksi. Patiesībā tikai viena tiesību daļa rūpējas par brīvības aizsardzību, jo

a/ ir tiesību institūti, kas vērsti noteikti pret brīvību, piem., dzimtsbūšana, verdzība. Šīs teorijas aizstāvji to izskaidro ar attiecīga laikmeta uzskatiem, kad brīvību deva tikai priviligētām kārtām, turpretim vergus neuzskatīja par cilvēkiem. Bet - definīcija taču jādod visiem laikiem!

b/ Ir tiesību normas, kas brīvības jautājumā ir pilnīgi indiferentas/piem. noteikumi par metrisko mēru sistēmu/.

2/ Izteiciens, ka tiesības ir brīvība savā ziņā ir divdomīgs un vedina uz domām par brīvību patvaļas nozīmē. No šī viedokļa var teikt - "kas gan tā par brīvību, ja likumīgā ceļā var cilvēkam atjemt dzīvību!" Istenībā tiesības ir jāsaprot īpatnējā nozīmē, kā brīvība s u i g e n e r i s, kas ir ierobežota ar tiesībām. Ar tiesībām, tā tad, patiesībā

jāsaprot tie noteikumi, kas aprobežo individa brīvību sabiedrībai par labu Bet tādējādi atkal nonākam pie tiesību dēfīnīcijas ar tiesībām.

KANTA uzskati pelna vislielāko ievērību. Viņš izšķir: a/ cilvēka iekšējo un b/ ārējo brīvību. Iekšējā brīvība esot gribas spēja iejemt stāvokli pret likumiem, turpretim ārējā brīvība - spēja aktīvi izvest dzīvē, reālizēt pēc saviem ieskatiem zināmu likumu. Cilvēka iekšējā brīvība ir neaprobežota, turpretim ārējā brīvība - aprobežota ar tiesībām, lai sabiedrībā nerastos anarchisms. Ārējā brīvība esot tiesību īstais saturs. Tiesības, pēc Kanta domām, ir norma, kas no vienas puses aprobežo individa brīvību savstarpējās attiecībās, bet no otras puses dod šo brīvību. Kants, runādams par tiesībām kā brīvību, ar tiesībām īstenībā ir sapratis nevis pozitīvās, bet gan t.s. saprāta tiesības, /Vernunftsrecht/, kas zināmā mērā jau tuvojas morāles prasībām.

Tiesības ir abstraksts jēdziens, un dēfīnējot tās ar otru abstraktu jēdzienu, kāds ir brīvība, nonākam itkā burvju riņķī, jo pēdējais jēdziens savukārt prasa izskaidrojuma. Nevar vienu nezināmo dēfīnēt ar otru nezināmo. Neskatoties uz to, šī dēfīnīcija ir ļoti populāra. Russo savā laikā teicis: "Es gribu dzīvot un mirt brīvs, t.i. tiktāl padots likumiem, lai es un citi nevarētu atraisīties no šī goda jūga, no šī cilvēci labāku padarošā saldā jūga, pret kuru labprātīgi noliecas pašas cēlākās galvas, kuras vispār nav spējīgas panest kādu citu jūgu".

H. KELSENA UZSKATS PAR TIESĪBĀM.

Vīnes skolas dibinātājs HANSS KELSENS apvieno valsti un tiesības vienā jēdzienā un saka, ka tā esot viena un tā pati parādība vai vienas parādības 2 puses. Šo uzskatu tomēr aizstāv tikai nedaudzi zinātnieki.

11. biļete.

TIESĪBAS KA DAĻA NO MORĀLES /ŠOPENHAUERS, JELLINEKS, SOLOVJEVS/.

Filozofs ARTURS ŠOPENHAUERS visas ētiskās pamatprasības sakopo 2 tēzēs: 1/ nevienam nedari ļauna /neminem laede/ un 2/ visiem, cik vari palīdzi /omnibus quam potes iuva/. Ētika uzliekot mums 2 prasības. Pirmai no tām esot negātīvs raksturs - atteikties no otra apdraudēšanas, turpretim otrai - pozitīvs raksturs, proti, palīdzēt visiem, cik tas iespējams. Pirmais moments, pēc Šopenhauera domām, sedzas ar tiesību jēdzienu, otrais - ar morāles prasībām. Tiesības esot tikai daļa no morāles. Tās ir visa laba minimums, tas mazākais, ko varot prasīt no kādas personas. Še domāts viduvējs cilvēks, no kura prasa ievērot ārējos noteikumus, neatkarīgi no tā, vai tie viņam patīk, vai nē.

GEORGS JELLINEKS arī nostājas uz viedokļa, ka tiesības ir ētiskais minimums. Viņš izšķir: a/ Sabiedrības attīstības un b/ sabiedrības eksistences noteikumus. Ētika vispār, no vienas puses, attura sabiedrību no iziršanas, no otras puses, attīsta to. Tā ētikas daļa, kas uztur sabiedrību esot tiesības, turpretim tās normas, kas to attīsta - tīrā ētika, morāle. Tiesības ir tā mazākā prasība, jo bez tām sabiedrība nevar pastāvēt, tās ir eksistences minimums.

Krievu filozofs VLADIMIRS SOLOVJEVS izsaka līdzīgas domas par tiesībām kā morāles minimumu: "Tiesību uzdevums nav pārvērst zemi par debesi, bet lai zeme nepārvērstos par elli."

Šīs dēfīnīcijas kritiķi aizrāda, ka še tiesību būtība ir sajaukta ar ties.mērķi. Saimniekam var būt tiesība izlikt īrnieku no dzīvokļa, kamēr no morāles viedokļa tas nebūtu attaisnojami. Apskatot tiesību normas, vērojam 3 katēgorijas: 1/ tiesību normas ar morāles raksturu /normas, kas aizsargā cilvēka dzīvību, veselību, brīvību/; 2/ normas, diametriāli pretējas morāles prasībām /kas paredz nāves, miesas sodus u,t.t/; 3/ pret morāles prasībām pilnīgi indiferentas normas /piem., par ordeņu nēsāšanu, techniskas dabas, formas noteikumi, metriskā sistēma u.c./. Ja arī šai dēfīnīcijā būtu daļa patiesības, tad tomēr redzams, ka tā daudzkārt neatbilst tiešamībai.

PSICHOLOĢISKAIS PETRAŽICKA TIESĪBU UZSKATS.

Prof. Petražickis saka, ka dažādās tiesību dēfīnīcijas apskatot tiesības vai nu pārāk plaši /piem., ka tiesības ir vispārēja griba/, vai arī pārāk šauri /piem., Jerings runā tikai par tiem likumiem, kuŗus iz-

devusi augstākā valsts vara/. Tāpēc Petražickis uzstāda savu teoriju, izejot no psīchologiskā viedokļa. Pēc viņa domām, tiesības esot tas, kas ir mūsos, mūsu iekšējie pārdzīvojumi. Tiesībām esot raksturīga tā izjūta, ēmocijas, ko katrs no mums attiecībā pret tiesisku darījumu izjūt. Ņemot to vērā, mums nav jāaizmirst, ka:

1/ katram cilvēkam var būt sava pārliecība, un tāpēc, cik ir individu, tik tiesību;

2/ savstarpēju pienākumi var būt dažādi pret dažādiem subjektiem.

Petražickis savai teorijai pamatā liek starpību starp 2 pienākumiem. Piem., kad mēs maksājam važonim par vedumu, tad mēs ar viņu esam psīchiski saistīti: mēs apzināmies, ka ir jāmaksā, un važonis savukārt apzinās, ka viņš var prasīt samaksu. Citiem vārdiem, mūsu attiecībām ir divpusīgs raksturs. Ja, turpretim, mēs uz ielas dodam naudu nabagam, tad šīm attiecībām ir tikai vienpusējs raksturs, jo mēs nabagam naudu varam arī nedot. Pirmajā gadījumā mums ir pienākums dot kaut ko otrai personai, otrajā gadījumā mūsu rīcībā ir nepiespiesta, brīva. Pirmajā gadījumā, saka Petražickis, mums ir darīšana ar tiesisku darījumu, otrā - jā - ar morāles prasību. Tiesībām ir noteikts, divpusējs, i m p e r ā t ī v i a t r i b u t ī v s raksturs. Še ir runa par cita atributu, akvizītu - a l i i a t t r i b u t u m, a c q u i s i t u m . Morāles normām , turpretim, ir vienīgi pavēles - i m p e r ā t ī v s raksturs. Še var runāt par o b l i g a t i o l i b e r a. Tāpēc Petražickis tiesību normas sauc par atributīvām, bet morāles - par imperātīvām normām.

PETRAŽICKA UZSKATA ANALIZE UN KRĪTIKA.

Petražicka galvenais nopelns ir tas, ka viņš ir aizrādījis uz psīchologijas nozīmi tiesībās. Kritiķi uzsveŗ, ka

1/ galvenais šīs teorijas trūkums ir tas, ka tā ignorē tiesības kā sociālu, sabiedriskās dzīves parādību. Psīchologisko momentu, bez šaubām, nevar ignorēt, jo tiesības zināmā mērā ir psīchiska parādība, bet jāatzīst arī tiesību sociālā daba. Pēc šīs teorijas iznāk, ka cik ir personu, tik tiesību. Tas satricina uzskatu par tiesībām kā vispārēju parādību.

2/ Atšķirība starp tiesībām un morāli pie Petražicka nav visai skaidra. Kā tiesības, tā morāle ir cilvēka iekšējās, psīchiskās dzīves parādības, kas nav vedamas sakarā ar ārējo pasauli. Petražickis ignorē tiesību obligātoriskumu, spaidu momentu, kas seko tiesību normas neizpildīšanas gadījumā

3/ Bez šaubām, Petražicka nopelns ir tas, ka viņš ir norādījis uz tiesību divpusīgo raksturu. Viņš šo divpusību sapratis vienīgi psīchiski, Daži aizrāda, ka zināmā mērā divpusēju raksturu varot konstatēt arī morāles normās, piem., nabagam dodot dāvanas, tādēļ, ka esot morāliska prasība dot. Starpība esot tikai tā, ka tiesību divpusējais raksturs esot noteikts, turpretim morāles divpusība esot mazāk noteikta.

4/Petražickis patiesībā identificē tiesisko pārliecību ar tiesībām. Ja par tiesībām pieņemam tikai to, ko mēs divpusēji izjūtam, tad mums jāignorē lielu daļu tiesību, ko psīchiski nevar izjust. Izejot no šīs teorijas būtu jāignorē objektīvās normas kodekss, jo tās nav psīchiski pārdzīvotas, tās visas praksē pat nav iespējams zināt.

Jānāk pie slēdziena, ka Petražicka teorija ir pārāk vienpusīga. Tiesības sociologiskais un psīchologiskais momenti viens otru papildina.

SOCIOLOĢISKO TIESĪBU DEFINICIJU SALĪDZINAJUMS AR PSĪCHOLOĢISKO TIESĪBU DEFINICIJU.

Salīdzinot šīs dēfīnīcijas galvenais ir tas, ka pie sociolo,gisko tiesību dēfīnīcijām ir katreiz darīšana ar sabiedriskās dzīves parādībām, bet kas attiecas uz psīchologisko dēfīnīciju, tad te ir darīšana ar cilvēka iekšējo pārliecību.

12. biļete.

JURIDISKO NORMU GALVENA PAZIME UN IZRIETOŠĀS NO TAS ATŠĶIRĪBAS? SALĪDZINOT AR MORĀLES UN KONVENCIONĀLĀM NORMĀM. /Skat.arī 5.un 6.biļeti!/

Vispirms tiesības ir saistītas ar sabiedrību, sabiedrības locekļiem. Jūridiska norma ir sabiedriskās dzīves noteikums, kā dzīvot un uzvesties, bet tiesības ir šādu normu kopums.

Jūridisko normu galvenā pazīme ir tā, ka šīm normām piemīt zināmas oficiālas autoritātes o b l i g ā t o r i s k u m s, jo neizpildēšanas gadījumā noteikti draud sankcija. Daži zinātnieki aizrāda, ka daudzreiz šo obligātoriskumu mēs nejūtam, jo izpildam tiesisko normu labprātīgi, tomēr katrs mēs vismaz psīchiski izjūtam tiesību spaidu raksturu. Pretēji tam, nedz konvencionālās nedz morāles normās šāda oficiāla obligātoriskuma neredzam, tur tas ir īpatnēja rakstura. Konvencionālo normu prasību izpildīšanai ir subjektīvs raksturs, pie kam, obligātoriskums še attiecas tikai uz vienu sabiedrības daļu. Morāles normām ir tikai rekomendējošs raksturs, pie kam noteicēja še ir mūsu paša sirdsapziņa. Par morāles normas pārkāpšanu oficiāla iestāde var saukt pie atbildības vienīgi tad, ja šī norma sakrīt ar tiesību normu. No šīs jūridisko normu pamatpazīmes izriet vesela rinda blakus pazīmju.

1/ Jūridiskās normas ir raksturīgas ar savu noteikti divpusējo raksturu, pienākumu un prasību sadalījumu. Katrā tiesiskā normā var saskatīt noteikti 2 puses: 1/ ir persona, kas ir pilnvarota uz noteiktu prasību un 2/ ir persona, kuras pienākums ir šo prasību izpildīt. Viens ir tiesību subjekts, otrs - pienākumu subjekts. Arī morāles normās var saskatīt 2 puses, bet še ir lielāka nenoteiktība.

2/ Jūridiskas normas prasības dažas gadījumos var izpildīt citas personas, pilnvarnieki. /ir arī izjēmumi: vēlēš.ties./. Morāles normas pilnvarojums nav iespējams.

3/ Jūridisko normu izpildīšanā motīviem pa lielākai daļai nav nozīmes /izjēmums: krīmināltiesības, kur motīvāciju ievēro aiz humānitātes principa/. Morāles normās, turpretim motivācija ir viss: motīvi še piedod vērtību mūsu darbam.

4/ Liela izšķirība ir novērtējuma ziņā. Ja kāds labprātīgi izpilda morāles prasību, tad par to jūsmo, turpretīm, izpildot jūridisku normu uzskata, ka ir izpildīts tikai tas, kas bija jāizpilda.

5/ Jūridiskajās normās vienmēr redzam noteiktību. Morāles prasībās, turpretim robežu nav: jo darbs ir lielāks, jo labāk.

Jāpiezīmē, ka jūridiskās normas, ir sākts atšķirt no morāles un konvencionālajām normām tikai 18.g.s., pie kam še zināmi nopelni ir vācu zinātniekam CHRISTIANAM TOMAZIJAM.

TIESĪBU JĒDZIENA FORMĀLAIS RAKSTURS.

No svara ir atrast tādu tiesību dēfīnīciju, kas segtu kā tagadējo, tā agrāko tiesību izpratni. Tādēļ dēfīnēt tiesības pēc satura ir neizdevīgi. Vispusīgi apsaktījuši dažādas tiesību dēfīnīcijas, nonākam pie šādas: t i e s ī b a s i r n o r m a s, v a i t o kopums, k u r a s r e g u l ē s a b i e d r i s k o d z ī v i a r o b l i g ā t o r i s k u p i e n ā k u m u u n p r a s ī b u s a d a l ī š a n u.

Šī dēfīnīcija ir noteikti formāla, jo še nav runa par kādu tiesību pazīmi satura nozīmē. Še ir uzsvērta tiesību divpusīgais raksturs, tiesības subjektīvā nozīmē, kā pienākumu un prasību sadalījums. No otras puses, dēfīnīcija sevī ietver arī tiesības objektīvā nozīmē, kā normas vai normu kopumu.

13. bilete.

TIESĪBU NORMU SASTĀVDAĻAS. HIPOTĒZE UN DISPOZĪCIJA.

Norma ir tiesisku nolikumu sastāvdaļa. Lielākā daļa normu sastāv no pavēlēm vien. Dažās tomēr kopā ar pavēli ietilpst arī atvēle. Pavēle, kura ietverta normā, ir visbiežāk konvencionala, t.i. pielietojama pie zināmiem notēikumiem. Ja ir runa par zināmiem apstākļiem, tad jāievēro un jāatšķir viena no otras tiesiskā nolikuma sastāvdaļas, elementus: 1/ pie kādiem faktiskiem apstākļiem šī norma tiek pielietota, vai kādi fakti izsauc zināmas normas pielietošanu, 2/ normas izteiksme - kas seko tam, kāds sods, kāda sankcija. Pirmā daļa tiek saukta par hipotēzi, otra par dispoziciju. Sakarā ar to, ņemot tiesisku nolikumu, varētu uzstādīt formulu: "Ja pastāv tāds un tāds apstāklis, tad tas un tas tiek darīts". Tā tad jā - tad. Šeit ir divas daļas. Ja kāds nozog kādu lietu, tad tiek uzlikts zināms sods, kur krasi izdalās hipotēze un dispozīcija. Tomēr hipotēzi un dispoziciju neatrodam katrā normā un ne katrā pantā ir šīs sastāvdaļas. Dažās normās ir pat vairākās hipotezes. Kas attiecās uz hipotezes un dispozicijas formulu, tad te ir vairākas formas, kas pievedīs pie šīs formulas.

KAZUISTISKĀ UN ABSTRAKTĀ HIPOTĒZE.

Hipotēze var tikt izteikta abstraktā veidā, un arī kazuistiskā formā /casus - gadījums/ t.i. formula ir izteikta no atsevišķas hipotezes. Sirmā senātne pēdējais gadījums bija iespējams un tika plaši pielietots. Tagad rakstītu likumu laikmetā tas nav iespējams, jo arvienu nāk klāt jauni, bieži nezināmi, faktiski apstākļi: noziegumu pastrādāšana zem hipnozes, citu domu lasīšana, radio etc., kas viss drīz būs iespējams. Romieši, piem. nekad nevarēja paredzēt tādu deliktu, kā elektrības zagšanu, radio zagļus. Tādējādi cilvēce nāca pie abstraktām hipotēzēm. Agrāk tiesību mazāks apjoms tās darīja vairāk pieejamas, un arī tagad cenšas pēc iespējas apvienot ~~cāk~~ ~~tāen~~ iespējams līdzīgus gadījumus vienā normā. Tam tomēr ir sava negatīvā puse, Var izcelties strīdi sakarā ar nenoteiktību un iespējamo dažādo interprētāciju. Tomēr pozitīvo īpašību abstraktām hipotezēm vairāk, nekā negatīvo. Tagad visos kodeķos dominē vai vienīgi sastopamas abstraktās hipotezes agrāko kazuistisko vietā.

HIPOTEZES UN DISPOZĪCIJAS NOTEIKTĪBAS PAKĀPES /absolūti noteiktā, nenoteiktā un relātīvi noteiktā/.

Vienmēr griež lielāku vērību uz hipotēzes nenoteiktību. Izšķir trīs hipotēzes nenoteiktības pakāpes, pēc kurām tad arī šķiro hipotezēs trīs kategorijās: 1/ absolūti noteiktās, 2/ absolūti nenoteiktās un 3/ relātīvi noteiktās.

1/ Attiecībā uz absolūti noteiktu, pašā normā notēikti apzīmēti fakti, kuri dod pamatu šai hipotēzei. Ņemsim piemēru a/ pie līguma slēgšanas jāmaksā nodoklis, ja līguma objekts pārsniedz likumā minēto summu, b/ lūgums dēļ mazturības tiek atsvabināts no zīmognodokļa.

2/ Attiecībā uz absolūti nenoteikto hipotēzi - zināma fakta piemērošana dota zinamam valsts organam un tā tad atkarājas no administrācijas vai tiesu iestādēm. Šeit mums darīšana ne ar formelām tiesībām, bet ar lietderības principa pielietošanu. Ar tādiem piemēriem sastopamies administrativās tiesībās. Lai labāki varētu to piemērot, tad uz to tiek dotas zināmas pilnvaras.

3/Kas attiecas uz relativi noteikto hipotēzi, tad likumus aprobežo jautājumu brīvu izšķiršanu zināmos gadījumos, piem. epidēmijas un soļi, kuŗus tādā gadījumā spēr valsts iestādes. Ja epidēmiju nebūtu, tad nebūtu jāsper arī sanitārie soļi/realitate/. Tāpat arī mūsu konstitucijas 81.pants, kuŗš dod ministru kabinetam tiesības izdot noteikumus, likumus, ir tomēr ar aprobežojumiem, 1/ tikai starpsesiju laikā, 2/ ja nepieciešama vajadzība to prasa; pamatlikumus grozošus noteikumus nav atļauts izdot.

Uz dispoziciju nekad nevar tikt attiecināta kazuistiskā norma. Šeit darīšana ar noteiktu normu, bet ne ar kādu kazusu. Izšķir dispozicijas noteiktības pakāpes; 1/ absoluti noteiktā dispozicija, 2/ absolūti nenoteiktā dispozicija un 3/ relatīvi noteiktā dispozicija.

1/ Absolūti noteiktā dispozicija -ir pašā normā teikts, kas jādara, piem.,ja ķeizars mirst, tad tronis pāriet uz vecāko dēlu.

2/ Absolūti nenoteiktā dispozicija aprobežojas ar norādījumu, ka valdības orgāns var pielietot zināmus līdzekļus zināmos gadījumos /tautas sacelšanās laikā, etc./ izvēloties no šiem līdzekļiem vienu vai vairākus.Tā tad šī dispozicija ir norādījums, kā jārīkojas valdības orgānam.Bet ir arī normas,kur ne valdībai,bet pašiem ieinteresētiem/partiem/ jāizšķir zināmas attiecības savā starpā, kas ir no likuma atļauts.Šis likums dod partiem brīvas izvēles tiesību. Šādas normas sauc par dispozitivām.Ja nu parti nevar vienoties, tad likums pats izšķir dispozicijas jautājumu,piem., kāds piekauj otru-vienošanās vai prokuratura. Turpretim normas,kuŗas nedod tādas brīvas izvēles tiesības, sauc par preceptivām. Starp dispozitivām un preceptivām normām ir liela starpība.

3/ Reali noteiktā dispozicijai ir divas formas. Pirmā gadījumā var būt runa par minimumu vai maksimumu pa zinamām robežām, kuŗas noteic attiecības, piem.termini 610.gadu ilgums/ var būt runa par sodu.Tā piem., katorga, spaidu darbi var būt uz 8.g.,bet var būt arī mazāk. Šeit,kā jau teikts ir izvēle, citiem ~~xprinum~~ vārdiem, ja izvēlas vienu dispozitīvu,tad atkrīt otra. Piem., miertiesneša spriedums - vai nu 10 ls,vai 1 nedēļa arests

NORMU SASTĀVDAĻAS KRIMINĀLTIESĪBĀS.

Visam teiktam ir vispārēja nozīme un tas var tikt pielietots attiecībā uz visām tiesībām. Kriminālticsībām ir kāda maza savādība.Viņās iet runa tikai par dispoziciju un sankciju,bet nav neviena panta, kas noteiktu, kas aizliegts. Tā tad modernos kodeķos ir noteikta sankcija, bet nav aizliedzošas normas.

Vecos kodeksos, kā piem., baušļos ir gluži otrādi. Piem.,normai -Tev nebūs zagt - nav sankcijas, nedz soda, ir tikai uzstādīts tas, kas ir aizliegts. Prof.Bindings asprātīgi izsakās, ka vecākos kodeksos bijuši paredzēti arī primārie noteikumi, kas tagad netiek darīts. Mūsu kriminālās tiesībās nav hipotēzes, bet pirmā sastāvdaļā ir dispozicija un otrā sankcija. Tā ir starpība starp civilām un kriminālām tiesībām.

14. biļete.

JURIDISKO NORMU DAŽĀDA SANKCIJA.

Tiesisko normu raksturīga pazīme ir tā, ka te ir darīšana ar spaidu līdzekļiem neizpildīšanas gadījumā. Visas tiesiskās normas var sadalīt daudzās kategorijās pēc tā, ar kādu spēku tās tiek izpildītas.Mums ir pazīstami dabas un sabiedriskie likumi, pie kam būtu vēlams, lai sabiedriskiem likumiem būtu tāds pat spēks, ka dabas likumiem, kuri nekad negrozas. Ja tomēr ir kas nebūt, kas ir pret dabu, tad tas vienkārši nevar notikt. Pieejot no šā viedokļa pie sabiedriskiem likumiem, jāatzīst, ka nelikumīga darbība kā tāda nevar tikt atzīta. Nelikumīgai darbībai,kur nav ievērotas zināmas normas, jātiek anulētai. Tas protams būtu visideālākais stāvoklis, bet par nožēlošanu tādu likumu nav daudz. Šie likumi tiek saukti par leges perfectae - vispilnīgākie sabiedriskie likumi, resp. tiesības. Otra likuma gradācija ir tā sauktie l e g e s p l u s q u a m p e r f e c t a e -kur paredzēts zināms sods. Ir noziegumi, kas paši sevī nes sekas,piem.,izvarošana, slepkavība.Te par maz būtu atlīdzināt cilvēka dzīvību. Te klāt vēl vajadzīgs sods- sankcija. Agrāk pašai personai bija jārūpējas par soda uzlikšanu, tagad to izdara sabiedrība. Trešā likuma gradācija ir l e g e s m i n u s q u a m p e r f e c t a e - kur neskatoties uz nelikumīgo darbību, sekas tomēr netiek anulētas,piem.zīmognodokļa nesamaksāšanas gadījumā nekāds īpašs sods nav paredzēts, izņemot tikai šā nodokļa samaksāšanu desmitkārtīgā apmērā. Arī ārlaulība netiek formēli atzīta, bet sekas netiek anulētas trešo personu dēļ, t.i. ciestu bērni. Šis ir likumu trīs gradācijas attiecībā uz sankciju. Ir vēl ceturtā pakāpe l e g e s i m p e r f e c t a e -kur nekad nav sankcijas.Piem.pastāv plaši pazīstamais alkohola likums, kur nav paredzēts, kas notiek tad, kad likums netiek ievērots Tā tad šis likums nav paredzējis sankciju. Tāpat nav sankcijas valsts organizācijas jautājumā.
Jā iepriekšējos trīs likumu sadalījumus varējām nosaukt par pilnīgiem, tad leges imperfectae jānosauc par nepilnīgiem. Daži zinātnieki tos pat negrib atzīt, bet tas nu gan nav pareizi,jo administrativās un valsts tiesībās visbiežāk ir leges imperfectae.Piem.tam jau valsts organs ir pati sankcija Normā ir viena raksturīga pazīme, ka viņās pēc būtības ir zināma pavēle. Tā tad normas ir pavēle, un pie tam vēl ar zināmiem priekšrakstiem. Tas ir skatoties no vienas puses no tā viedokļa kam kas ir pavēlēts. Bet no otras puses ieinteresētai pretējai pusei nav dota atvēle pieprasīt pavēles izpildīšanu. Piem. saimnieks pavēl savam kalpam dot kādu dāvānu nabagam,kuram patiesībā nav tiesības prasīt dāvānu, lai gan nabags it labi zin,ka saimnieks kalpam ir atvēlējis dot viņam zināmā laikā kādu dāvānu.

NETIESISKAS DARBIBAS REZULTATU ANULEŠANAS PAKAPES /nullitas un rescissilitas./

Anulēšanas spējām ir dažādas pakāpes: 1/ nullitas - kad nelikumīgā darbība nemaz netiek atzīta, piem.iegūstot kādu nekustamu īpašumu,mums jāsastāda attiecīgu rakstisku aktu, jāieraksta zemes grāmatās, etc.Mutisks darījums tiek atzīts kā neesošs.

2/ rescissilitas - kur nelikumīgā darbība tiek atzīta tikai pa daļai, piem. kur mēs tiekam piespiesti apsolīt zem draudiem, kas tiek anulēts, ja par to nekavējoties tiek ziņots attiecīgām iestādēm. Ir likums, kas aizliedz sievai bez vīra ziņas parakstīt vekseļus, kuri pēc civīllikuma tiek atzīti kā vienkārša parādu zīme, lai gan tā rakstīta uz īsta vekseļu papīra. Katrai nelikumīgai darbībai ir zināmas sekas. Tas likvidēt piespiež oficiālās iestādes. Parasti piespiež zagtu mantību atdot vai zaudējumus atlīdzināt.

TIESĪBU REALITĀTE UN VIŅU GALVENO FORMU ĀRĒJĀ IZTEIKSME.

Tiesisku jēdzienu mēs sajūtam mūsu psichē, apziņā šī tiesiskā apziņa vispār izteic, realizē, konkretizē tiesības. Tiesiskie pamatprincipi ir apmēram vienādi katrā vidējā individē. Tiesību realitāte izteicas ārēji - mūsu vārdos, darbos, valodā. Dzirdam sakam - man ir tiesības, viņam nebija tiesību.

Tālāk, uz zemas kultūras pakāpes stāvošas tautas izsaka tiesiskos uzskatus caur simboliem. Tā pie līgumu slēgšanas, vienošanās, karīem u.t.t. smēķē "miera pīpi", sapem asins pilienus. Atsavinot īpašumu, deva sauju zemes. Kad cilvēks kļuva par vergu, tad tam uzsita ar koku pa muguru, ja par bruņinieku - tad ar zobenu. Tagad tam ir maza nozīme. Pastāv lieli likumu krājumi, kuros ir ietvertas normas. Agrāk, kad dzīve bija vienkārša, rakstīto likumu nebija. Visa mūsu dzīve ir tiesību realitāte. Mēs esam no tām visur saistīti. Katra valstiska iekārta pamatota uz tiesiskām normām. Bet to var saprast arī nepareizi. Vīnes prof. Hans Kelsens saka, ka tiesības un valsts esot viena un tā pati parādība, vai vienas parādības divas puses. Ar šo skolu ir jārēķinājas, lai gan uzskats ir aplāms, jo pie dažām Afrikas diltīm ir sastopami tiesiskie principi, bet valsts nav. Modernā dzīvē tiesības atspoguļojas valsts politikā.

15. biļete.

JŪRIDISKĀS UN FAKTISKĀS ATTIECIBAS /Regelsbergera un Dernburga uzskati/

Te valdošais uzskats tiesību zinātnē ir Regelsbergera. Tas pastāv iekš tam, ka tiesiska attiecība ir tāda attiecība, kas noteikta no normas starp personu no vienas puses un citām personām un lietām no otras puses. Šeit tiek uzsvērts, ka zem jūridiskām attiecībām var uzskatīt tās attiecības, kas pastāv personu un lietu starpā un arī personu un personu starpā /kombinēti/. Bet visas attiecības, kādas ir cilvēkam, tiek novestas pie tā, ka cilvēkam ir darīšana ar cilvēku, bet ne ar lietu. Tā tad nevar būt runa par juridiskām attiecībām starp cilvēkiem un lietām /piem. atrodot nazi/. Ir likums, kas nosaka, ko darīt ar atrastām mantām. Un ja jau runa iet par likumu kodeksiem, tad skaidrs, ka mums ir darīšana ar personām, bet ne ar lietām. Tā tad juridiskās attiecības var būt tikai starp personām. Faktiskās attiecības tiek pārvērstas par juridiskām ar zināmām normām. Tā tad, ja jūs kā persona pārkāpjat zināmu normu, tad attiecības būs juridiska rakstura pret citām personām. Faktiskās attiecības likums neaizsargā. Ja grib, lai likums tās aizsargātu, tad ir vajadzīgs kāds pierādījums. Piem. aizdodot draugam naudu rodas faktiska attiecība, un te likums nenodrošina naudas atpakaļsapemšanu. Turpretim, ja naudu aizdodot pieprasam vekseli, tad jau te ir darīšana ar faktisku attiecību, kuru aizsargā likums.

TIESIBAS OBJEKTIVĀ UN SUBJEKTĪVA NOZĪME.

No vienas puses mēs zem tiesībām saprotam zināmu normu vai to kopumu, kas regulē mūsu attiecības. No otras puses mēs zem tiesībām saprotam zināmu pilnvarojumu ko nebūt darīt, ko nebūt prasīt jeb atturēties no darbības. Pirmā nozīmē mēs runājam, ka tiesības noteic īpašumu, līgumu slēgšanu, vēlēšanu tiesības. Otrā gadījumā runājam, ka īpašniekam ir tiesība valdīt, rīkoties ar savām lietām, kā pilsonim ir tiesība vēlēt u.t.t. Ja Jūs iedziļināsaties šo divu piemēru sistemā, tad redzēsat še lielu starpību. Pirmā sistēmā tiek runāts par īpašuma tiesībām, vēlēšanu tiesībām, otrā gadījumā ir jau noteiktas personas - jums ir tiesība vēlēt, kreditoriem tiesība prasīt u.t.t. Tādēļ tiešām nevēlama ir tā parādība, ka zem viena un tā paša termina tiek apzīmētas pēc būtības dažādas lietas. Pirmā gadījumā ir darīšana ar normu, bet otrā gadījumā jau ir darīšana ar zināmas personas darbību - persona darbojas uz noteiktu normu pamata. Pirmā gadījumā, kad likumdevējs raksta tiesības, viņš neiedomājas atsevišķu personu, bet še ir vispārējs noteikums priekš visas tautas. Bet otrā gadījumā še ir darīšana jau ar noteiktām, atsevišķām personām - tā tad ar atsevišķiem subjektiem, kas izlieto savas tiesības. Sakarā ar to mēs vērojam dzīvē un arī tiesību zinātnē, ka tiesības tiek dalītas jau no seniem laikiem uz tiesībām objektivā nozīmē un subjektivā nozīmē. Zem tiesībām objektivā nozīmē saprot juridisku normu vai jūridisku normu kopumu, zem tiesībām subjektīvā nozīmē saprot pilnvarojumu, kas piekrīt tiesību subjektam uz normu pamata.
Ja runājam par tiesībām subjektīvā nozīmē, tad šeit katreiz saprot pilnvarojumu un sakarā ar to, ja še ir runa par pilnvarojumu, še katreiz saprot jūridiskas attiecības. Ja nu runājam par attiecībām, tad ir skaidrs ka mums ir darīšana ar zinamām prasībām un zināmiem pienākumiem. Un subjektīvās tiesības patiesībā pastāv šo pienākumu un prasību realizācijā.

ATTIECĪBAS STARP OBJEKTIVAM UN SUBJEKTIVAM TIESIBĀM.

Daži zinātnieki mēgina geometriski attēlot to sakarību, kāda ir starp

objektivām un subjektivām tiesībām. /Iedomājaties uzzīmētu vienkāršu riņķa līniju/. Šī līnija ir objektivās tiesības un viss, kas te iekšā, ir tā darbība,kas notiek, ievērojot šo tiesību robežas.Neskatoties uz to, ka šeit ir notēikti darīšana ar diviem jēdzieniem, timēr mēs dzīvē lietojam vārdu"tiesības" un saprotam divas dažādas lietas. Dažreiz mēs saprotam, ka še ir norma, un dažreiz, ka pienākums un prasība. Tomēr līdz šim nav izdevies radīt tādus termiņus, kas būtu pavisam atsevišķi termiņi. Tikai divām tautām tas ir izdevies. Tās ir senā grieķu un angļu tauta.

16. biļete.

TIESĪBU MĒRĶIS.

Jautājumam par tiesību mērķiem ir liela nozīme un tas jo sevišķi redzams no tā, ka daudzi zinātnieki savās dēfīnīcijās runājot par tiesībām galvenā kārtā apskata tiesību mērķi. Mērķis esot galvenā pazīme, kas raksturīga tiesībām. Te katreiz tiek pievestas divas galvenās teorijas-Kanta un Jeringa. Kanta teorija ir ciešā sakarā ar 18.g.s.II.pusē sludināto individuelo brīvību.

IV. KANTA UN RUD.JERINGA UZSKATI.

Kants ir nācis pie slēdziena, ka tiesību gala mērķis ir brīvība un tiesību galvenā funkcija esot saskaņot viena cilvēka brīvību ar citu cilvēku brīvēbu. Šis princips izteikts vi na slavenā frazē:"Dari tā, lai tava brīvība būtu saskaņota ar visu un katra brīvību". Jums arī zināms, ka Kants runājot par brīvību, saprot to divējādi. - kā ārēju un kā iekšēju brīvību. Pie tam zem iekšējas brīvības viņš saprot g r i b a s s p ē j u a p z i n ī g i n o t e i k t s a v u d a r b ī b u. Zem ārējās brīvības viņš saprata cilvēka s p ē j a s r ī k o t i e s u z ā r i e n i p ē c s a v a i e s k a t a, ievērojot vienīgi savus personīgos spēkus Ja mēs apskatam iekšējo brīvību no Kanta viedokļa, tad tā esot vajadzīga tādēļ, lai cilvēks moraliskāki taptu labāks. Tā tad šī iekšējā brīvība ir cieši saistīta ar katru atsevišķu individu. Tā ir katra individa darīšana un pārliecība. Protams, ja runā par katras personas individuelo brīvību, individuelo pārliecību, iekšēju brīvību, tad tur neviens nevar iejaukties, jo katrs no mums ir pilnīgi patstāvīgs. Bet cita lieta, ja runā par ārējo brīvību. Tā kā ārējā brīvība izteicas zināmā darbībā, kas aizskar arī citas personas, tad attiecībā uz ārējo brīvību ir jāsper soļi, lai šī darbība neaizskārtu citu individu ārējo brīvību. Kants nāk pie slēdziena, ka pirmai - iekšējai brīvībai - ir lielāka darīšana ar morāli, ētiku. Viņa ir autonoma, individuela. Turpretim ārējā brīvība ir citāda. Lai novērstu sadursmes, še jānoteic cilvēku savstarpējās attiecības, jāsaskaņo katra brīvība ar cita brīvību. Ja tāda reglamentācija nebūtu, tad cilvēce nonāktu pie anarķistiska stāvokļa un arī nebūtu nekādas brīvības. Tā tad pēc Kanta,tiesību mērķis esot nodrošināt katram ārēju brīvību. Šī ir Kanta pamatdoma.

Šis Kanta uzskats tika stingri kritizēts no Jeringa, pie kam Jerings atmetot Kanta teoriju, mēģina viņu atvietot ar savu pārliecību. Jerings neatzina individa brīvības teoriju, tādēļ, ka viņa nevarēja dot atbildes par dažiem jūridiskiem institūtiem,kas cieši saistīti ar individa ārējo brīvību. Jērings saka, ja tiesību mērķis ir nodrošināt individuelo br ī vību, tad katrai no tiesībām atzītai prasībai ir jāsatur sevī nodrošināt iespēju brīvi rīkoties, uz ārieni izteikt savu gribu. Citiem vārdiem sakot ja katram no mums ir vispār kāda tiesība, tad tas nozīmē, ka noteiktās robežās es varu rīkoties brīvi rīkoties ar savām tiesībām. Objektīva norma piešķir katrai personai tiesības rīkoties pēc sava ieskata. Izejot no ihdividueālās brīvības viedokļa,šī teze ir neapšaubama, bet ja rēķināmies ar diviem faktiem, tad šo tēzi var apgāst. Jērings aizrāda, ka visu valstu kodeksi ir paredzējuši to,ka bērni un vājprātīgi tiek viņu tiesībās aizstāvīti caur attiecīgu institūtu - aizstāvjiem, aizbildņiem. Un še Jērings nāk pie slēdziena, ka nevarot būt runa par to, ka varītu dot pilnīgu brīvību vājprātīgiem un bērniem. Par bērniem vēl varītu teikt, ka viņš vēlāk pārvērtīsies, bet attiecībā uz vājprātīgiem tas atkrīt. Jērings saka, ka šī parādība esot neizskaidrota izejot no individuālās brīvības viedokļa. Bet viņa topot skaidra, ja ņem vērā a t s e v i š ķ a s i n t e r e s e s, jo galu galā dzīvē katram no mums esot darīšana ar zināmiem labumiem, zināmām vērtībām, kas mums dod iespēju eksistēt. Viņš nonāk pie tā ka še nav darīšana ar brīvas gribas izteiksmi, bet ar z i n ā m u v ē r t ī b u l i e t o š a n u, un viņš saka, ka tiesības vispār pastāv ne priekš tā, lai varītu realizēt tiesības, gribas abstraktu ideju, bet lai kalpotu interesēm, vajadzībām, sabiedriskiem mērķiem.

SLĒDZIENS PAR ABIEM UZSKATIEM.

Jānāk pie slēdziena, ka patiesībā šīs teorijas nav atmetamas, bet viņas tikai apvienojamas. Jo, ja mēs runājam par cilvēka mērķi, tad nevar iedomāties cilvēku, kā Jērings saka, kā tādu abstrakciju, bet kā zināmu realu parādību, un ja mēs runājam par brīvības teoriju, tad viņa ir abstrakta, nav saistīta ar dzīvi. Jērings ieliek realu saturu šinī brīvībā tai ziņā, ka viņš te domā intereses - vai nu tās ir personīgas, egoistiskas, sabiedriskas vai citas kādas intereses. Ir skaidrs, ka bez šīs brīvības savas intereses neviens nevar realizēt, pareizāki savas tiesības.

Defekti, kas piemīt Jeringa teorijai, ir galvenām kārtām tie, ka viņš uzsver vienīgi intereses un pavisam noliedz citas sabiedriskas pazīmes tiesībām. Tiesības ir socialas normas un tādēļ še ir jārēķināja arī ar citiem sabiedriskiem momentiem. Jērings uzsver, ka pēc tiesībām tūlīt nāk sankcija, kas piespiež viņas respektēt. Bet īsti tas tā nav un sankcijas un piespiedu raksturs nāk tikai otrā vietā, bet galvenais ir tas, ka mēs esam pārliecināti, ka jādara tā un ne citādi,-tā ir mūsu tāda tiesiska sajūta.

Paceļas jautājums par tiesību mērķiem un morāles mērķiem. Vai viņi sakrīt, jeb viņi atšķiras? Tiesībām un morālei bez šaubām ir tāds vispārējs raksturs un mēs varētu tikai vēlēties, lai zināmā kultūras pakāpē tiesības līdzinātos morālei. Izejot no dabiskās skolas uzskatiem- ka ar pastāvošām tiesībām nevar apmierināties - tiesībām jātop labākām, jātop morāliskām. Še tie mērķi, tā tad, sakrīt. Tikai morālei mērķi un prasības ir daudz plašāki. Te ir zināms, ideāls, kas kādreiz jārealizē.

J.KOHLERA TIESĪBU TRIS PRINCIPI? KUĀRUS JAIZPILDA TIESIBĀM? KA SOCIALAM NORMAM.

Jurists Jozefs K o h l e r s brīvībai vēl pievieno mieru un kārtību Šie ir tie trīs principi, kas jārealizē tiesībām. Protams, ka katrā laikmetā izpratne par brīvību, mieru un kārtību būs dažāda. Tie ir relatīvi jēdzieni. Ja tagad runā par valsts iekārtu, kur var realizēt šo labāko dzīvi un izvest šos trīs principus, tad tā, bez šaubām, ir tiesiskā valsts iekārta. Tā garantē kā personīgo tā arī sabiedrisko interešu pietiekošu realizāciju, jo šo pastāv noteiktas robežas, cik katrai personai ir atļauta darbība un cik viņa jums ir aizliegta izejot no sabiedrisko interešu viedokļa. Tikai tāda tiesiska valsts dod iespēju izvest šos trīs lielos principus.

17. biļete.

DABISKO TIESĪBU SKOLA UN DABISKO TIESĪBU JĒDZIENS.

Iekams mēs pārejam tuvāk pie dabiskās tiesības skolas, noskaidrosim īsumā kas ir dabiskās tiesības. Defīnīcija šeit ir tāda, ka dabiskās tiesības nav uz visu laiku noteikts, nemaināms juridisko normu kodekss, bet viņas ir kopums no morāles un tiesību prasībām, kuras ir dažādas katrai tautai un katram laikmetam. Līdz šim notiek kildas, vai pastāv tā saucamās dabiskās tiesības, lai gan no seniem laikiem cilvēcē ir atrodams uzskats, ka pastāv t.s.dabiskās tiesības. Par dabiskām tiesībām viņas tiek sauktas tādēļ, ka viņas esot piederējušas cilvēkam dabiskā stāvoklī.Kādreiz cilvēks esot bijis dabiskā stāvoklī, un tad jau viņam esot bijušas tiesības uz dzīvību un viņa interesēm, īpašuma interesēm, Pozitīvās pastāvošās tiesības, kuras ir spēkā ik katrā valstī, ir pretstats t.s. idealām jeb labākām tiesībām. Idealo tiesību autoritāte dibinājas ne uz ārējo tiesību autoritāti, bet uz cilvēka sirdsapziņu, cilvēka saprātu. Šis pretstats ceļas tamdēļ, ka cilvēkam piemīt divas īpašības: 1/cilvēks var visu pastāvošo kritizēt.Protams, ka arī pastāvošās tiesības un tiesisko iekārtu mēs varam kritizēt, pārbaudīt. 2/ Mūsu garam piemīt cenšanās pēc taisnības, pēc labākas dzīves, pēc labākiem likumiem. Šie ir tie divi momenti, kas tiek likti pamatā starpībai starp pozitīvām un dabiskām tiesībām. No otras puses, dabiskās tiesības patiesībā ir morāle. Te ir darīšana ar zināmu idealu jēdzienu, kas stāv pāri mūsu pozītīvām tiesībām. Ja dabiskās tiesības tiek ievestas likuma grāmatā, tad viņas ar to pārvēršas par pozitīvām tiesībām.

Vēlākā laikā dabiskās tiesības tiek vestas sakarā ar Hugo Grotiusa vārdu, un viņš tiek saukts par dabisko tiesību skolas nodibinātāju. Visā visumā šis skolas uzskats ir tāds, ka priekš visām tautām visās vietās un laikmetos pastāv šīs dabiskās tiesības un viņas ir vienādas. Pie tam arī uzsver, ka dabisko tiesību kodekss ir negrozāms, stabils, Šis uzskats redzams pie Hugo Grotiusa un citiem, bet tāda dabisko tiesību izpratne mūsu laikos vairs nav pielietojama. Tagad visā visumā uzskats ir tāds,

ka dabisko tiesību ideja pati par sevi ir pieņemam, bet dabisko tiesību saturs mainās attiecībā no kultūras un laikmeta. No svara tā tad ir tā ideja, ka priekš pozītīvām tiesībām pastāv labākas tiesības, pēc kurām jācenšas. Štammlers viņas sauc par pareizām ar mainošu saturu. Dabisko tiesību skola izceļ cilvēka personību. Pieraksta cilvēkam visspecību. Cilvēks var visu paredzēt, var visu valdīt.

DABISKO TIESĪBU JĒDZIENA VĒSTURISKĀ ATTĪSTIBA PIE GRIEĶIEM, ROMIEŠIEM, VIDUS LAIKOS UN JAUNĀJA LAIKMETĀ.

Agrākos laikos runāja, ka visi likumi pastāv mūžīgi un tie nav grozami. Turpretim sofisti teica, ka šinī gadījumā mums darīšana ar patvarīgiem institūtiem, kas nav un nevar būt mūžīgi un tie atkarīgi no cilvēka gribas. Pēc Platona un Aristotela domām tiesības ir mūžīga, dievišķīga nemainīga kārtība. Tā valda par cilvēkiem viņu dzīvē. Tā tad pēc šo filozofu domām pastāv mūžīgi nerakstīti likumi,kuri atrodās cilvēka saprātā. Tāds uzskats sastopams arī pie romiešu jūristiem, kuri izšķir 1/ jus civile - pozitīvas tiesības un 2/ jus naturale - mūžīgās tiesības.

Tomēr jēdziens par jus naturale pie romiešu jūristiem nav skaidrs. Daži romiešu jūristi šķiro jus naturale no jus gentium. Daži atkal saka, ka dabiskās tiesības ir daļa no jus civile. Citi saka, ka jus naturale ir mūžīgs normu kopums, kas ne katreiz sakrīt ar dabiskām tiesībām. Pēc jusnaturalae visi cilvēki ir brīvi un vienlīdzīgi. Bet pēc pozitīvām - cilvēki ir lietas "res". Tā tad še ir lieli konflikti starp jus civile un jus naturale. Romiešu jūristi liek par pamatu sirdsapziņu. Tāda pat tiesību izpratne pastāvēja arī pie grieķiem. Viduslaikos pie šolastiķiem arī pastāvēja uzskats par mūžīgām un pozitīvām tiesībām. Jaunākos laikos dabiskās tiesības tiek pilnīgi atsvabinātas no tā saucamiem religiskiem jēdzieniem. Pagājušā g.s. sākumā zinātnieki uzsvēra, ka dabiskās tiesības ir patstāvīgs atsevišķs institūts. Tagad atkal ir dabisko tiesību skolas renesanss, un uzskats, ir tāds, ka dabisko tiesību ideja pati par sevi ir pieejama, bet dabisko tiesību saturs mainās attiesībā no kultūras un laikmeta. No svara ir tā ideja, ka priekš pozitivām tiesībām pastāv labākas tiesības, pēc kurām jācenšas. Štammlers viņas sauc par pareizām tiesībām ar mainošu saturu. Arī Bergboms uzsver, ka še darīšana ar tādām tiesību idejām, kas nekādā ziņā nav tiesības, drīzāk morāles prasības. Morāle un dabiskās tiesības ir savā ziņā identiski jēdzieni. Dabiskās tiesības uzsver cilvēka personu kā galveno. No cilvēka paša atkarājas viss. Cilvēks dzīves veidotājs un noteicējs. Idealizē cilvēka personību.

18. biļete.

VĒSTURISKĀ SKOLA.

Vēsturiskā skola nodibinājās pēc Francijas revolūcijas,kad sabruka uzskats par cilvēka visspēcību radīt kodeksu uz cilvēka saprāta pamata. Ja dabiskās tiesības izcēla cilvēka personību, tad historisms noliedza to un teica, ka cilvēka personība nav spējīga visu radīt un ka viss notiek pats no sevis. Viss atkarājas no tām ierašām, kas attīstas pašā tautā. Vēsturiskā skola galvenā kārtā izceļ ierašu tiesības. Tur likumdevējs nespēlē nekādu lomu un viņa darbība ir pat kaitīga.

VĒSTURISKĀS SKOLAS IDEOLOGI/ Hugo,Savigny, Puchta/.

Vēsturiskās skolas nodibinātājs ir jūrists Hugo. Bet liela nozīme pie šīs skolas izveidošanas ir arī Puchta un Savigny.Patiesībā ierašu tiesību galveno dēfīniciju deva Puchta un papildināja Savigny.Hugo tika uzskatīts tikai kā nodibinātājs.

DABISKO TIESĪBU UN VĒSTURISKĀS SKOLAS POLITISKĀ NOZĪME.

Ja ir runa par ierašām, tad tas nozīmē,ka te ir darīšana ar noteiktu tautību- tā tad še atspoguļojas n a c i o n a l i s m s. Otra politiskā tendence, kas piemīt vēsturiskai skolai ir konzervatīvisms, kas vedams sakarā ar to, ka saka,ka viss pastāvošais ir labs un respektējams.

Dabiskās skolas tendence - kosmopolitisms/vispārcilvēces apvienošana/.

DABISKO TIESĪBU UZDEVUMS JAUNĀKOS LAIKOS/R.ŠTAMMLERA U.C.zinātnieku uzskati./

Tagad visā visumā uzskats ir tāds, ka dabisko tiesību ideja pati par sevi ir pieejama, bet dabisko tiesību saturs mainās atkarībā no kultūras

un laikmeta. No svara tā tad ir tā ideja, ka priekš pozitīvām tiesībām pastāv labākas tiesības, pēc kurām jācenšas. Štammlers viņas sauc par pareizām tiesībām ar mainošu saturu. Štammlers te pieved konkretu piemēru - dabiskās tiesības ar pozitīvām tiesībām ir analogā stāvoklī kā astronomiskais pulkstens ar katru mums piederošu pulksteni.

Kelzens savā jaunākā darbā izteicies, ka ir darīšana ar interesantu parādību- ar zināmu dabisko tiesību prasību,piem.:tautas pašnoteikšanas tiesības. Ja iedomātos, ka kādā dienā šīs tiesības tiek ievestas likuma grāmatā, tad viņas pārvēršas par pozitīvām tiesībām. Viņš saka, ka tad tās pārvēršas par nedabīgām tiesībām. Še ir darīšana ar tādām tiesību idejām, kas ir nepieciešamas, bet še nav darīšana ar tiesībām tai nozīmē, kā mēs viņas saprotam. Tiesībām aiz muguras stāv tūliņ sankcija, bet šinī gadījumā tas nav. Bergboms arī uzsver, ka še darīšana ar tādām tiesībām - tiesību idejām, kas nekādā ziņā nav tiesības, drīzāk morāles prasības. Morāle un dabiskās tiesības ir savā ziņā identiski jēdzieni.

19. biļete.

TIESĪBU IZCELŠANĀS.

Ja meklējam tiesību izcelšanos, tad protams, cik cilvēces vēsture par to dod pārskatu, tad izcelšanās ir vedama sakarā ar sirmo senātni. Šinī ziņā tiesību stāvoklis ir bieži mainījies. Dažreiz tiesības pie kādām tautām ir stipras un tiek respektētas, bet dažreiz redzam, ka viņas tiek nicinātas. Un neskatoties uz to, ka tiesības ir ļoti sena parādība, tomēr cilvēki vēl nav nākuši pie galvenās atbildes, kas īsti ir tiesības. Pie tiesību izcelšanās jautājuma var pieiet no diviem viedokļiem: 1/ no dabisko tiesību skolas un no 2/ vēsturiskās skolas uzskata.

DABISKO TIESĪBU SKOLAS UN VĒSTURISKĀS SKOLAS UZSKATI.

Skatoties no dabisko tiesību skolas viedokļa, esam spējīgi uz cilvēka saprāta pamata radīt katru brīdi tādas tiesības, kādas vēlamies. Bet šī skola neizturēja kritiku franču revolucijas laikā, kad skaistā ideja par cilvēka visspēcību nevarēja tikt realizēta.

Vēsturiskās skolas uzskats ir, ka tiesības izceļās bez sāpēm, nevienam nemanot, tāpat kā valoda pārvēršas un attīstas mierīgā evolucijas ceļā.

RUDOLFA JERINGA TEORIJA PAR TIESĪBU IZCELŠANOS.

Rūd.Jērings kritizēja vēsturisko skolu un aizrādīja, ka nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka tiesības izceļas nevienam nemanot, bez sāpēm. Viņš saka, ka esot gluži otrādi. Lielākās tiesības, ko cilvēce iekarojusi un ieguvusi, pieder pie tām tiesībām, kas uzskatāmas kā cīņas rezultāti. Dažām tiesībām par pamatu bijuši veseli cilvēku asins plūdi. Šim uzskatam arī jāpiekrīt. Tiesību mērķis ir miers, bet ceļš uz to ir cīņa. Jērings pielaiž varbūtību, ka mazākās tiesības, nenozīmīgākas var izcelties nemanot, kā to aizstāv Savigny, Puchta u.c.

VISPAREJIE TIESĪBU ATTĪSTĪBAS FAKTORI.

Ja apskatam jautājumu, kādi faktori vispārīgi veicina tiesību attīstību, tad jāsaka, ka tie ir dažādi, atkarībā no cilvēces attīstības, atkarībā no vēsturiskā laikmeta. Mēs redzam laikmetu, kad valsts vara nav visai stipra un tā nespēj visas attiecības noteikt ar likumu, aizsargāt ar savu palīdzību. Tā piem. senāk pastāvēja asins atriebība, kas valsts varai nostiprinoties mūsu apstākļos vairs nav iedomājama. Valsts pati soda vainīgo un vienīgi pati.

Tāpat ja apskatam dažādas agrārās reformas, arī tās izsauc veselu rindu dažādas jaunas tiesības. Dažreiz un ļoti bieži pretējas pastāvošām tiesībām.

Arī rūpniecības un tirdzniecības attīstība veicina un izsauc jaunu likumu rašanos. Piem.dažādas muitas likmes, akcizes, bandroles. Dažādi strādnieku aizsardzības likumi, sociālie likumi un daudz citas parādības.

DABISKO TIESĪBU NOZĪME PRIEKŠ POZITĪVĀM TIESĪBĀM.

Cilvēkiem piemīt divas īpašības 1/ Kritikas spēja pārbaudīt visu esošo un pastāvošo,atrast kaut ko labāku.Tiesība kritizēt arī likumus. No otras puses - katram cilvēkam piemīt taisnības sajūta. Cenšanās pēc

taisnības ir ideāla parādība. Šie momenti pārmet tiltu starp pozitīvām un dabiskām tiesībām. Ja pavisam izniktu dabiskās tiesības, tās visas pastāvošās tiesības vajadzētu uzskatīt par labām un nekritizējamām. Tad mums būtu jāatteicās ari no katras tiesību evolucijas. Pēdējais aizrādījums ņemams vērā.

20. biļete.

TIESĪBU AVOTI.

Ja tagad iet runa par tiesību avotiem, tad te ir vairākas nozīmes. Vispirms mēs varam runāt par tiesību zināšanas avotiem. Tas nozīmē to, ka mēs no dažādām likumu grāmatām, kodeksiem, dažādām monografijām, no dažādiem artiķeļiem un vispār no dažādiem rakstiem dabūjam zināt dažādas tiesības, mēs iegūstam zināšanas.

Bet pavisam cita lieta ir, ja runā par tiesību avotiem materiālā nozīmē, un tāpat arī formālā nozīmē. Še ir liela starpība.

Par tiesību avotiem materiālā nozīmē saprotam to subjektīvo tiesisko apziņu, kas izveidojas zem dažādiem apstākļiem, sabiedrības interešu, tikuma un religiozām atziņām. Visi sabiedriskās dzīves faktori ir tiesību radītāji. Ar rūpniecības attīstību var izcelties jaunas rūpniecības nozares, un tad uz reiz ir nepieciešams jauns likums. Tā tad materiālie apstākļi iespaido tiesības un piespiež radīt jaunus likumus. Viņi direkti vai indirekti dara iespaidu uz tiesību radīšanu.

Tiesību avoti formālā nozīmē. Še saprot tos faktus, kas padara vispār tiesības par pozitīvām tiesībām, par tādām, kurām ir obligātorisks raksturs. Tā tad tikai tas formelais fakts, kas padara tiesības par pozitīvām, tas var tikt nosaukts par tiesību avotiem formālā nozīmē.

Par tiesību avotiem formālā nozīmē saprot specialu jūridisku terminu, lai apzīmētu tos ārējos faktus, ar kuriem saistīta tiesību pozitivizācija t.i. objektīvo, obligatorisko normu radīšana.

TIESIBU AVOTU /FORMĀLĀ NOZĪMĒ/ SADALĪJUMS.

Ja tagad runā par pozitivām tiesībām, tad galvenām kārtām saprot divus veidus, kā šīs tiesības tiek radītas vispār kulturēlās valstīs.

1/ Tiesības izceļas dažādu priekšrakstu formā. Parasti tādā kārtā ir izcēlušās tiesiskās normas, kurām ir nozīme baznīcas lietās t.s. baznīcas tiesības. Tāpat sacīto var attiecināt uz starptautiskām tiesībām. Tā tad viņas izceļas ar direktiem no sabiedriskas varas dotiem priekšrakstiem.

Ierašu ceļš. Tautu dzīvē bija pastāvējušas dažādas ierašas, zināmi paradumi, kas katreiz lietoti. Sakarā ar to viņi ieguvuši no sabiedrības obligatorisku spēku un tādā kārtā šīs ierašas pārvērtušās par tiesiskām normām.

PRECEDENTS.

Zem precedenta saprot lietas izšķiršanu pēc iepriekš no tiesas vai cita kompetenta organa līdzīgas lietas izlemšanas pamata.

Par tiesību avotiem arī formālā nozīmē, bet kam nav tik liela nozīme, var tikt uzskatīts prēcedents, un še galvenām kārtām saprot tiesas precedentu, tiesas lēmumu, bet tāpat arī t.s. parlamentariskos precedentus. Tad vēl kā tiesību avoti var būt administratīvie rīkojumu u.c. Vairākkārtējs precedents ir ierašu tiesības. Tā tad precedents ir vecāks, kā ierašu tiesības

21. biļete.

IERAŠU TIESIBAS, TO JĒDZIENS.

Ierašu normas ir tiesiskas normas, kas izcēlušās ar pastāvīgu vienu un to pašu noteikumu piemērošanu vienādiem gadījumiem.

Vieglāk ir atcerēties dēfīniciju, ko devuši romieši: Ierašu tiesības ir tiesības, kas apstiprinātas ar pielietošanu.

Ierašu tiesības vispirms var rasties ar zināmu valsts orgānu piepalīdzību. Bet tās var rasties arī bez valsts orgānu piepalīdzības. Un galvenā atšķirība starp likumu plašā nozīmē un ierašu tiesībām ir tā, ka ierašu tiesības izceļas bez tiešas valdības palīdzības, bet valdības orgāni,

indirekti darbojoties, var izsaukt ierašu tiesības. Pēc vairāku zinātnieku uzskata, ierašas salīdzinot ar precedentu, var dēfīnēt, ka še ir darīšana ar vairākkārtēju precedentu. No vairākiem precedentiem sastādas ierašas jūridiskā nozīmē.

Interesanti ir atzīmēt, ka mūsu senču ierašu tiesības ir mainījušās - sevišķi attiecībā uz zemi. Senāk pastāvēja tāds uzskats, ka jaunākais dēls manto no tēva zemi, bet vecākais kā stiprākais gāja projām no tēva mājām un rūpējās pats par savu mitekli. Sieviete nekādā ziņā nemantoja zemi - tur bija runa par pūru. Vēlākā laikā zeme tika dalīta starp dēliem, bet māsa atkal zemi nedabūja. Beidzamā laikā novērojams t.s.majorata tiesības, kad nekustamais īpašums paliek vecākam dēlam. Šī ierašu tiesību maiņa ir vedama sakarā ar zināmu ekonomisku un kultūras stāvokli. No tā varam taisīt slēdzienu, ka katram laikmetam var būt citas ierašu tiesības.

Dažreiz lai radītu jūridisku normu, pietiek ar vienu precedentu, bet dažreiz tas ir par maz. Piem.ja ieradums par mājas atdošanu vecākam dēlam vienā vietā kādā pagastā ir tā izšķirts, tad tās vēl nav ierašu tiesības, bet ja visā pagastā un visās vietās tas tā ir izšķirts, tad ierašu tiesības ir jau nodibinājušās. Ierašu tiesības nav sajaucamas ar parašām, paradumiem. Piem. dedzināt eglīti - tas ir tikai paradums. Parašas - tas jau ir tikai konvencionālas normas.

Vispār par ierašu tiesībām jūristu starpā lieli strīdi. Daži ierašu tiesības nemaz neatzīst, daži atzīst tās par likumu, daži par likumu palīglīdzekli. Tas izskaidrojams ar to, ka mums nav vienas tiesību dēfīnīcijas, kas būtu pieņemta no visiem jūristiem. Ja runājam par ierašu tiesībām, tad tās kopā ar precedentu bez šaubām pieder pie visvecākām tiesībām, kādas cilvēce ir pazinusi. Agrāk nebija rakstīto likumu, bet pastāvēja tiesiskas normas uz atmiņas pamata.

IERAŠU TIESĪBAS LĪDZ 19.GADA S.

Jāsaka, ka vispār līdz 19.g.s. neviens zinātnieks neuzskatīja ierašas par jūridiskām normām. Par vienīgi pastāvīgu tiesību avotu tika uzskatīts likums, kas tiek dots no valsts varas. Bija zinātnieki, kā piem.Tomazijs, Grollemans, kas pavisam noliedza ierašu tiesības. Lielākā daļa tomēr atzina, ka ierašām ir zināms tiesību papildinājuma raksturs. Ja runājam par šo, tad jāņem vērā, ka šīs jautājums vedams sakarā ar vēsturiskās skolas uzskatiem.

VĒSTURISKĀS SKOLAS TEŌRIJA PAR IERAŠU TIESĪBĀM.

Vēsturiskā skola uzskata, ka labākās tiesības nav viss tās, kas uzrakstītas, bet tās, kas esot tautas dvēselē, psīchē - ierašu tiesības. Tādēļ ka nevarēja noliegt faktu, ka ierašu tiesības pastāvēja, zinātnieki mēgina atrast atbildi, kā to noskaidrotu, ka viņas tiek ievērotas. Še tika radīta fikcija - tāds mākslīgs uzskats, kurā viņi noteica sekošo; ierašu tiesības dabū savu spēku, sankciju no valsts varas t.i. zināmas ierašu tiesības tiek no valsts varas atzītas, vai arī viņa klusuciešot pieļauj lietot ierašu tiesības. Ar šo viņa apstiprina ierašu tiesības un pieraksta viņām obligātorisku spēku. Še ir darīšana ar speciālu terminu - lex tacita.

19.g.s. vēsturiskā skola nostājas uz tāda viedokļa, ka ierašas izceļas pašas no sevis, nevienam nemanot, bez sāpēm. Viņas atspoguļo tautas garu, tautas psīchi un tādēļ tās ir vislabākās tiesības. Šīs vēsturiskās skolas uzskats ir vienpusīgs, viņš galīgi noliedza likumdevēja darbību, rakstīta likuma nozīmi. Tomēr šai jaunai skolai izdevās satricināt to agrāko aplamo uzskatu, kas pavisam neatzina ierašu tiesības.

Vēsturiskās skolas nodibinātājs ir prof.Hugo. Bet bez Hugo te liela nozīme ir arī Puchtam un Savigny.

Puchta nostājas uz tā viedokļa, ka ierašu tiesības ir patstāvīgs tiesību avots. Viņš to neved nekādā sakarā ar likumu. Ierašu tiesības esot obligātoriskas, neatkarīgi no tā, vai viņas akceptējot vai neakceptējot likumdevējs. Tālāk, ierašu tiesības esot labākās tautu tiesības. Ierašu tiesības atspoguļojot tautas uzskatus un tieši šinī momentā esot viņu obligātoriskais spēks. Ierašas neradot neko jaunu, viņas tikai apstiprinot to, kas jau pastāv tautas uzskatos, Puchtas uzskatus varētu formulēt tā: ierašu tiesības ir patstāvīga tiesību forma, kurai nav nedz klusuciešot, nedz apstiprinot kādas tur atsevišķas valsts varas atzīšanas.

Puchta savos uzskatos pieraksta visu spēku tikai tām ierašām, kas pieder visai tautai, un še ir lielākā vēsturiskās skolas ideologu kļūda. Pētījumi pierāda, ka tādas ierašas, kas pieder visai tautai ir ārkārtīgi maz, bet vairāk mums ir darīšana ar vietējām ierašām. Var būt arī ierašas, kas attiecas tikai uz vienu šķiru.

IERAŠU TIESIBU ATTIECIBAS PRET LIKUMDOŠANU.

Jautājums, kādas attiecības pastāv starp rakstītiem likumiem vispār un ierašām ir kardināls, tai ziņā, ka vieni atzīst tikai rakstītos likumus otri tikai ierašu tiesības. Kā tiek regulētas šīs attiecības, kur sadurās likums ar ierašām? Kas ir spēcīgāks? No svara še ir viedoklis, uz kāda nostājas zinātnieks, vai kāda valsts prakse. Nevar nostāties uz tā viedokļa, kas pavisam noliedz ierašas, jo nevajaga aizmirst, ka 19.g.s. izceļas uzskats, ka ierašas ir patstāvīgs tiesību avots. Pēc Puchtas un Savigny uzskata ierašu tiesības ir labākas par likumu, tādēļ, ka viņas ir radītas no tautas. Turpretim likumi bieži esot likumdevēja kaprizs, untums. Jāsaka, ka tas bez šaubām bieži nāk priekšā, un jo sevišķi monarķistiskās valstīs. Otrs ko viņi uzsver ir tas, ka ierašu tiesības esot tautai labāki saprotamas nekā rakstītie likumi. Tādēļ likumdevēja uzdevums esot izdot nevis jaunas tiesības, bet tikai sistematizēt ierašu tiesības. No šī viedokļa likumdevēja darbība ir nevēlama, pat kaitīga. Likumdevējs arī nevarot paredzēt visus gadījumus, un tur viņiem ir taisnība, jo pat gudrākais likumdevējs nevar paredzēt visus gadījumus. Tādēļ ir skaidrs, ka daudzi gadījumi ir jāizšķir uz ierašu tiesību pamata. Ierašu tiesībām te piekrīt papildinoša loma pie likumiem.

Jērings turpretim saka, ka idealizēt ierašu tiesību laikmetu ir pavisam aplami, jo tas nozīmē to, ka tad cilvēce bijusi uz ļoti zemas attīstības pakāpes. Rakstītie likumi esot kultūras ieguvums. Ierašu tiesības esot neskaidras, bez jūridiska elementa. Likums novērš tās pretrunas, kas konstatējamas ierašu tiesībās. Tā tas ierašu tiesībās var būt tikai uz zemākas kultūras pakāpes, bet nevajaga aizmirst viņu papildinošo nozīmi. Krievijas civ.proc.lik.10.pants nosaka, ka ierašu tiesības piemērojamas tad, kad 1/ likums to nosaka, 2/ kad prāvnieki var atsaukties uz ierašu tiesībām un proti a/ kad likums pielaiž vispāri pazīstamo ierašu tiesību piemērošanu, vai b/gadījumā, ja likums lietu neizšķir. Ierašu tiesības tagad tiek piemērotas viņu katēgoriju tiesās, it īpaši komercpraksē. Baltijas prov.ties.§ 24 saka, ka ierašu tiesības nevar atcelt nedz grozīt pamatlikumu noteikumus. Turpat § 25 saka, ka vietējās tiesības, kurām piešķirta pārsvars par likumu, pievestas atsevišķi. Vidzemes zemnieku tiesības no 1819.g. § 351 saka, ka ja kāda lieta tur nav tikusi atzīmēta, tad jārīkojas pēc vecām labām ierašām. Franču kodeksos aizrādīts, ka ierašu tiesībām spēks tik tālu, cik likums uz to aizrāda.

IERAŠU TIESĪBAS KĀ TIESĪBU AVOTS.

Bija laiki, kad par tiesību avotu, tika uzskatīts tikai likums. Tagad ierašu tiesības tiek nostādītas blakus likumam. Ierašas, kas cēlušās no pastāvīgas pielietošanas, izsauktas no pašas dzīves. Katrā kodeksā būs trūkumi, kas tiek papildināti no dzīves ar precedentu, ierašu tiesību radīšanu. Spēks, kas tādām normām piedod obligatoriskumu ir meklējams sabiedrībā, kas viņas atzīst. Ierašu tiesības tagad uzskata kā patstāvīgu tiesību avotu.

PASTĀVOŠO LATVIJĀ TIESIBU ATTIECĪBAS PRET IERAŠU TIESĪBĀM

Mūsu privātlikumu 24. un 25.pp. nosaka, ka ierašu tiesības nevar atcelt nedz grozīt likuma pantu.

Likums katrā ziņā ir spēcīgāks, jo pretējā gadījumā mēs nonāktu pie tā, ka likums tiek vienkārši atcelts. Bet no dogmatiskā viedokļa likums var tikt atcelts tikai ar likumu, bet ne ar ierašu.

22. biļete.

ANGĻU RAKSTĪTĀS UN NERAKSTĪTĀS TIESĪBAS.

Anglijā likumu kodifikac. līdz šim pilnā mērā nav izvesta. Tādēļ tur pastāv t.s. rakstītās un nerakstītās tiesības. Zem rakstītām tiesībām /statut law/ saprot tos likumus, ko izdod parlaments, vai arī tos, kas tiek izdoti uz delegācijas pamata. Dominijām tiek dotas tiesības izdot likumus.

NERAKSTĪTO TIESIBU SADALĪJUMS.

Zem nerakstītām tiesībām saprot galv. kārtā ierašu tiesības t.s. "Common Low" un arī t.s. "Equity" - taisnības, vienlīdzības tiesības. Attiecībā uz "Common law" un "Equity" jāsaka, ka viņas nav jāsaprot kā ierašu tiesības parastā nozīmē. Še jāsaprot, ka taisni pašas oficiālās iestādes,oficiālās personas, tiesnešu u.t.t. ņēmuši dalību pie šo tiesību rašanos. Vienā laikā ar nagļu sakšu ierašu tiesību attīstīšanos, tiesne-

ši piesavinājās romiešu tiesību principus, kas bija pa daļai vienādi ar angļu sakšu ierašu tiesībām, un tā tautā, izpildot savas amata funkcijas, viņi izpilda rom.tiesību principus. Tā radās t.s."Common law". Anglijā valda uzskats, ka precedents ir likums, tamdēļ ir arī saprotamas daudzas angļu ierašu tiesības.

"Equity"nozīmē taisnību, tiesības, kas patiesībā ir ironija, jo kā jau zinam, nevisas tiesības ir taisnīgas, morāliskas. Anglijā, tie iedzīvotāji, kas nebija apmierināti ar tiesneša spriedumu varēja griesties pie t.s. kanclera tiesas pēc taisnības. Tomēr šī "Equity" tiesa praksē ir viena no formalākām tiesām.

23. biļete.

LIKUMS KĀ TIESĪBU AVOTS.

Runājot par likumu, zem tā saprot katru tiesisku normu, kas apstiprināta no valsts varas. Bet šāds jēdziens ir par šauru, jo mums par likumu jāatzīst arī tādas lietas, kas nav tik cieši saistītas ar valsts varu. Jau no seniem laikiem ir uzsvērts likuma vispārējais raksturs. To redzam jau pie Aristotela, pie romiešiem /Papinians: "lex est commune praeceptum"/ un jaunākā laikā to uzsvēris Russo. Likumus dēfīnēja kā vispārējus jūridiskus noteikumus, kas attiecas uz vairākiem gadījumiem, atšķirībā no administrātīviem rīkojumiem un tiesas spriedumiem, kas regulē tikai atsevišķus konkrētus gadījumus. Daži zinātnieki saka, ka likumu vispārējais raksturs esot galvenā pazīme, ar ko tie atšķiroties no administrātīviem aktiem un tiesas spriedumiem. JELLINEKS un LABANDS turpretim aizrāda, ka pastāvot arī likumi, kuriem nav vis šāds vispārējs, bet gan noteikti individuāls raksturs. Tāpēc jāraugoties nevis uz valsts varas akta vispārējo vai konkrēto raksturu, bet gan uz viņa jūridisko dabu, t.i. vai viņš rada zināmas prasības un pienākumus, kuru neizpildīšanas gadījumā seko sankcija. Ja šī jūridiskā pazīme esot sastopama arī pie aktiem, kas izdoti atsevišķai personai vai grupai /t.s. singulārie likumi/, tad arī tie esot saucāmi par likumiem. Likumu vairāmam tomēr vispārējais raksturs nav noliedzams.

No Monteskjē teorijas viedokļa likumdošanas orgāniem būtu jānodarbojas vienīgi ar likumu izdošanu, bet administrātīviem orgāniem - ar likumu piemērošanu atsevišķiem konkrētiem gadījumiem. Praksē tomēr valdība nereti izdod aktus ar vispārēju raksturu, un otrādi, likumdošanas iestāde izdod tādus aktus kā, piemēram, budžetu, kas pēc būtības itkā piekristu izpildu varai. Sakarā ar to, rodas jautājums par likumu formālā un likumu materiālā nozīmē. L i k u m s f o r m ā l ā nozīmē ir katrs akts, kuru izdod likumdošanas iestāde neatkarīgi no viņa satura. L i k u m s m a t e r i ā l ā nozīmē ir valsts varas akts, kas noteic vispārējas normas veselai rindai vienādu gadījumu.

LIKUMA RESP. TIESĪBU RECEPCIJA.

Dažreiz kādas valsts likumdošanas iestādes var pārņemt kādas citas valsts likumus. Tā ir t.s. tiesību recepcija. Tiesību recepciju veidi ir divējādi 1/ legalā recepcija -svešas tiesības var tikt pārņemtas no valsts ar zināmu pavēli, kad tiek ievests kāds svešs kodekss /Napoleona kodekss Polijā u.c./. Bet var būt arī 2/ uzuālā recepcija, kuru var konstatēt visās valstīs /Teoriju par uzuālo recepciju uzstājis vācu jūrists Konrings/.Tā dibinās uz ierašu pamata. Visās kulturelās valstīs pamazām pieņem rimiešu tiesības ierašu ceļā.

PAMATA LIKUMI UN VIENKARŠIE.

Likumi sadalās uz pamata un vienkāršiem likumiem. Par pamatlikumiem tiek saukti tie likumi, kas noteic valsts iekārtas organizāciju t.i. augstākās varas organizāciju, kāda pastāv attiecībā uz likumdošanu, izpildu varu un tiesu.

Zem vienkāršiem likumiem tiek saprasti visi pārējie likumi, kas nepieder pie pamatlikumiem. Šī starpība starp pamatlikumiem un likumiem pastāv visās valstīs. Izšķir elastīgās konstitūcijas -/Anglijā/ un neelastīgās konstitūcijas.

LATVIJAS KONSTITŪCIJAS PAMATI.

Latvija ir demokratiska republika. Vēlēšanas ir vispārējas, vienlīdzīgas, aizklātas, proporcionelas. Mums ir parlaments. Ministru kabinets atbildīgs Saeimas priekšā. Pastāv arī referenduma tiesības.

Mūsu konstitucija stājās spēkā 1922.g.7.novembrī, plkst.12-os dienā.

Latvijas Republikas Satversmes vispārējie noteikumi ir:

1/ Latvija ir neatkarīga demokratiska republika.
2/ Latvijas valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai.
3/ Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.
4/ Latvijas valsts karogs ir sarkans ar baltu svītru.

Likumus vēl var sadalīt uz vispārējiem un speciāliem, atsevišķiem likumiem. Vispārējie likumi attiecas uz visu tautu - te netiek uzsvērtas personas. Attiecībā uz speciāliem likumiem, jāņem vērā atsevišķu grupu, šķiru, personu tiesības. Speciālie likumi tiek saukti arī par privilēģijām, jo tie dod zināmas privilēģijas kaut kādai šķirai, personai. Ar vispārēju likumu speciālu likumu nevar grozīt.

24. biļete.

LIKUMSDOŠANAS PROCEDURA.

Pie likuma izcelšanās katram likumam ir jāiet cauri četrām stādījām: 1/ likuma iniciatīve, 2/ likuma apspriešana, 3/ likuma apstiprināšana, 4/ likuma publicēšana /Igaunijā trūkst lik.apstiprināšanas un publicēšanas./ /Līdz ar pieņemšanu likums top jau par likumu/.

LIKUMDOŠANAS INICIATIVE, APSPRIEDE, APSTIPRINAŠANA UN LIKUMU PUBLICĒŠANA.

Likuma iniciativi var izsaukt dažādas jaunas materialas parādības /rūpniecības attīstība, zināmas darba nozares/. Likumu var ierosināt arī privātā ceļā, rakstot par to, bet tam nav saistošas nozīmes. Saistoša nozīme, ja likuma ierosinātājs ir oficiāla iestāde, vai persona, kam šī tiesība ir dota no parlamenta. Anglijā katrs parlamenta deputāts var ierosināt likumu. Citās konstitūcijās šīs tiesības ir ierobežotas. Mūsu satv.65.p.paredz, ka likumu ierosināt var 1/ valsts prezidents, 2/ ministru kabinets, 3/ Saeimas komisijas, 4/ pieci deputāti, 5/ 1/10 daļa vēlētāju.

Likuma ierosināš. var saprast: 1/ izteikts zināms princips un likumprojekta izstrādāšanu uzdod valdībai, 2/ ierosinātājs izstrādājis projektu un iesniedz gatavā veidā ministru kabinetam.

Likuma apspriešana. Ir divas oficiālas apspriešanas 1/ ministru kabinetā, 2/ parlamentā, kur tas beidzas ar koriģēšanu un pieņemšanu. Ja ir divpalātu sistema, tad katra palāta apspriež likumu atsevišķi, un tas stājas spēkā tikai pēc abu palātu pieņemšanas. Nevienošanās gadījumā likums atkrīt.

Likuma apstiprināšana. Parasti likumu apstiprina valsts galva. Konstitucionēlā monarķijā valsts galvai ir noteicošais vārds - absolutā veto tiesības. Suspensivās veto tiesības - atliek likuma spēkā stāšanos, atsūtot atpakaļ parlamentam, norādot zināmus likuma trūkumus. Bet ja parlaments likumu pieņem otreiz, tad tas stājas spēkā, projekts top par likumu. Latvijas valsts prezidentam ir suspensivās veto tiesības. 71.pants paredz, ka septiņu dienu laikā valsts prezidents to paziņo Saeimai, un tai jāskata likums otrreiz cauri. Suspensivām veto tiesībām nav sevišķas nozīmes. Ja 2/3 Saeimas locekļu prasa steidzamību, tad valsts prezidentam nav tiesības prasīt otrreizēju likuma caurskatīšanu.

Publikācija ir viena no svarīgākām. Agrāk pastāvēja uzskats, ka pilsoņiem likumi nav jāzin, t.s. slepenie likumi. Nevar prasīt, lai likums tūliņ pēc izsludināšanas stātos spēkā. Sevišķi lielās valstīs. Tādēļ noteikumi paredz zināmu laiku, lai varētu ar likumu iepazīties. Pie mums tas laiks ir 14 dienas, ja pašā likumā nav noteikts cits laiks. Pie mums likumu var izsludināt valsts prezidents ne agrāk kā septiņas dienas pēc pieņemšanas un ne vēlāk kā 21. dienā. Ja 2/3 Saeimas locekļu prasa steidzamību, tad valsts prezidentam trīs dienu laikā ir jāizsludina no Saeimas pieņemtais likums. Valsts prezidentam ir tiesība publicēšanu apturēt uz 2 mēnešiem, tāpat, jā to prasa 1/3 Saeimas, kas jāpaziņo 7 dienu laikā, vai arī 1/10 no vēlētājiem.

LIKUMA SPĒKA STAŠANAS SISTEMAS.

Sistēmas ir divas: 1/ nostāda jautājumu tā, ka ir bijis pietiekoši laika, lai visi pilsoņi varētu būt ar likuma tekstu iepazinušies, 2/ rēķinājas ar zināmu faktisku iespēju iepazīties ar likumu. Tad visas valsts teritorija tiek sadalīta vai nu koncentriskos riņķos, vai arī pēc faktiskā saņemšanas dātuma. /Krievija/ /Koncentr.riņķu sist.Francijā/. Labāki tomēr, ja likums stājas spēkā vienā laikā visā valstī.

25. biļete.

LIKUMU SPĒKĀ STĀŠANĀS LAIKA /VACATIO LEGIS/ DAŽĀDAS SISTĒMAS.

Sistēmu ir trīs: 1/ nostāda jautājumu tā, ka ir bijis pietiekoši laika, lai visi pilsoņi varētu būt ar likumu tekstu iepazinušies. Še parasti nosaka zināmu laiku, pēc kura notecēšanas likums stājas spēkā. 2/ Rēķinās, ar faktisku iespēju iepazīties ar likumu. Visu valsts territoriju vai nu sadala koncentriskos riņķos /piem., Francijā/, vai arī likuma spēkā stāšanos nosaka pēc tā faktiskā sajemšanas dātuma /piem., bij. Krievijā/. 3/ Jaukta sistēma, piem., Pad.Krievijā, kur palikusi pa daļai vecā bij.Krievijas sistēma, bet daudzi likumi stājas spēkā izsludināšanas momentā, tos izsludina pa tēlegrafu, radio u.t.t.

LATVIJAS VACATIO LEGIS TRĪS LAIKMETI.

1/ No 1918.g.18.nov. līdz 1919.g. 26.dec. likums stājas spēkā no sajemšanas momenta.

Nodibinoties Latvijas valstij, ar 1918.g.6.decembŗa "pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību" un ar 1919.g.5.decembŗa likumu, formāli tiek noteiktas jaunās valsts attiecības pret bij.Krievijas likumiem. Tie paredz, ka Latvijas tiesas darbojas uz tiem pašiem vietējiem un Krievijas likumiem, kādi Latvijas territorijā bija spēkā līdz 1917.g.24.okt., krīminālllietās pieturoties pie Krievijas 1907.g. Sodu lik. krājumu. Ar to bija atstāts Latvijā agrākais Krievijas princips par likumu spēkā nākšanu pēc likuma sajemšanas no valdības iestādēm uz vietas.

2/ No 1919.g. 26.dec. līdz 1920.g. 15.martam vacatio legis termiņš bija 7 dienas.

1919.g.15.dec. Ministru kabinets izdeva un 26.dec. tai pašā gadā stājās spēkā "likums par likumu un valdības rīkojumu spēkā nākšanas laiku", kurš izbeidza mūsu likumdošanā bij.Krievijas vacatio legis periodu un noteica to uz 7 dienām. Šī likuma saturs burtiski ir atkārtots 1920.g. 15.marta likumā, un arī šis pēdējais paredz 7 dienu spēkā stāšanās laiku, kā likumiem, tā "valdības rīkojumiem", ar kuriem še jāsaprot bez dažādiem pārvaldes kārtībā izdotajiem, arī Ministru kabineta 81.p.kārtībā izdotie noteikumi.

3/ No 1922.g. 7.nov. vacatio legis ir 14 dienas.

1922.g.7.nov. stājās spēkā Latvijas Satversme, un tās 69.pants nosaka, ka l i k u m s stājas spēkā 14 dienas pēc izsludināšanas. Turpretim, par Ministru kab. 81.p. kārtībā izdoto u.c. n o t e i k u m u spēkā stāšanās laiku Satversme nerunā. Tāpēc doc.R.Akmentiņš domā ka satversmes 69.p. ir atcēlis 1920.g.15.marta likumu tikai attiecībā uz likumu spēkā stāšanās laiku, kamēr attiecībā uz Min.kab. noteikumiem palicis pa vecam 7 dienu termiņš. Tomēr Senāts savā 1927.g.25.februāŗa lēmumā ir nostājies uz pretēja viedokļa un atzīst arī Min.kab.81.p.kārtībā izdoto un pārvaldes kārtībā izdoto noteikumu spēkā stāšanās laiku, tāpat kā likumiem, 14 dienas.

LATVIJAS LIKUMU, MINISTRU KAB.81.P.KĀRTĪBA IZDOTO NOTEIKUMU UN DAŽĀDU RĪKOJUMU SPĒKĀ STĀŠANĀS LAIKS.

Ministru kabinets 1922.g.19.janvarī publicēja "noteikumus par valsts iestāžu un amatpersonu izdoto aktu spēkā stāšanās laiku". Ar šiem noteikumiem, tagad Latvijā ir paturēti 2 vacatio legis termiņi. Likumiem un Ministru kabineta 81.p.kārtībā izdotājiem noteikumiem - 14 dienas, bet pārvaldes kārtībā izdotājiem noteikumiem, instrukcijām u.tml. aktiem - 7 dienas pēc izsludināšanas.

DAŽĀDU AKTU PUBLIKĀCIJAS NOZĪME.

Agrāk pastāvēja uzskats, ka likumi pilsoņiem nav jāzina. Tagad, turpretim, atzīst, ka ir nelogiski prasīt likuma izpildīšanu, ja nav dota iespēja ar to iepazīties. Tikai tad, ja likums ir publicēts un tadējādi dota faktiska iespēja ar to iepazīties, drīkst turēties pie principa, ka neviens nevar atrunāties ar likuma nezināšanu. Vācijā - vacatio legis, ja nav paredzēts cits laiks - 14 dienas. Norvēģijā - 28 dienas, Holandē - 20.dienas, Vecajā Austrijā - 45 dienas.

GADĪJUMI, KAD VACATIO LEGIS IR BIJIS VAIRĀKUS GADUS.

Ja stājas spēkā vesela jauna tiesību sistēma, tad ir vajadzīgs lielāks "vacatio legis", lai visi varētu ar jauno tiesību sistēmu iepazīties. Piem. Vācija izstrādāja savu civīlo kodeku 1896.g., bet tas stājās spēkā pēc 4 gadiem. Tāpat mūsu konstitucija ir pieņemta 1922.g.15. febr., publicēta 1922.g.20.jūnijā, bet spēkā no 7.nov.1922.g.plkst.12.

dienā. Interesants vacatio legis ir attiecībā uz Šveices civīlkodeku, kas izdots 1907.g.10.dec., bet stājies spēkā 1912.g.1.janvarī. Iemesls tas, ka Šveicē katram kantonam ir savs kodeks un jauno tamdēļ vajadzēja ievest.

26. biļete.

RĪKOJUMS.

Likumus izdod likumdevēju iestāde, bet rīkojumus izdod ministru kabinets. Baznīcas noteikumus izdod pāvests un biskaps, bet pāvesta noteikumiem ir lielāks spēks, nekā biskapa noteikumiem. Tā tad pēc ārējās autoritātes sferas noteikumiem ir dažāds spēks. Likumu var saprast plašākā un šaurākā nozīmē. Zem likuma šaurākā nozīme saprot normas, kas izdotas no augstākas sabiedrības autoritātes. Normas, kas tiek izdotas no likumdošanas organiem, un normas, kas tiek izdotas no ministru kabineta, tiek sadalītas likumos un rīkojumos. Likumu trūkumus papildina izpildu vara ar saviem papildinājumiem - rīkojumiem. Tāpat rīkojumus var arī izdot atsevišķas valsts un pašvaldības iestādes, attiecoties uz saviem ierēdņiem un tml.

RĪKOJUMA ATTIECĪBAS PRET LIKUMU.

Rīkojums nekādā ziņā nevar atcelt likumu. Bet šī starpība, kas ir ļoti raksturīga un viena no izcilus pazīmēm konstitucionēlai valstij, nav tik raksturīga monarķijai. Tur ir grūti atrast starpību starp likumu un rīkojumu, ko arī izdod viens un tas pats valdinieks.

Kas attiecas uz rīkojumu izdošanu, tad jāņem vērā tas, ka rīkojumi var tikt izdoti no ministru kabineta divējādā veidā. Normālā kārtā būtu tā, ka likumdevējs pašā likumā ir paredzējis zināmu tiesību ministrim vai vairākiem ministriem izdot kādus rīkojumus, noteikumus. Ja runā par šo normu kārtību, tad tā pazīstama zem delegācijas nosaukuma. Še tiek deleģētas, uzticētas zināmas tiesības izpildu orgānam. Likumdevējs nosaka tikai vispārējo likuma saturu. Bet mēs redzam, ka likumdevējs var būt arī aizmirsis, vai arī iedomājies, ka likums ir pilnīgi skaidrs, un tā var gadīties, ka likumā kaut kas ir neminēts, neskaidrs. Tādā gadījumā ministris, vai kabinets, kas kā zināms darbojas visu laiku, tiek nostādīts neveiklā stāvoklī. Tad kabinetam jāizdod jauns likums, jo ir gadījumi, kad dzīves apstākļi prasa to, un nevar gaidīt uz jauna likuma izdošanu no likumdošanas iestādes. Te tad attiecīgs izpildu organs - ministrs vai ministru kabinets - izdod rīkojumus, instrukcijas, pamatojoties uz to, ka viņam likums jāizpilda vislabāki, vienādā kārtībā.

RĪKOJUMU PARASTAIS DARBĪBAS APJOMS INTRA UN SECUNDUM LEGEM.

Likumdevējs te nostājas uz tāda viedokļa, ka viņš pastāvošās tiesības, pastāvošos likumus paskaidro, papildina. Patiesībā viņš ieved tikai zināmu interpretāciju. Likumdevējs tad darbojas saskaņā ar veciem likumiem /intra legem, secundum legem/. Tas patiesībā vairs nebūtu likumdošanas iestādes darbs. Likuma tulkošanu - interpretēšanu vajadzēja atstāt citai iestādei, augstākai kasācijas iestādei. Normali valdības darbībai jūbūt intra un secundum legem.

UZ AUTONOMIJAS PAMATA IZDOTIE RĪKOJUMI:

Uz autonomijas pamata arī var tikt izdoti rīkojumi. Tā piem.baznīcas galva var izdot un arī izdod rīkojumus, kas regulē baznīcas dzīvi, iekārtu u.c. Tāpat dažādas valsts iestādes, autonomās iestādes un pašvaldību iestādes var izdot dažādus rīkojumus attiecībā uz ierēdņiem, uz darbu. Siem rīkojumiem ir saistošs - likumīgs spēks.

RIKOJUMU VACATIO LEGIS.

Runājot par rīkojumu vacatio legis, jāsaka, ka tas ir tāds pat kā likumam. Ja rīkojumu izdod ministru kabinets, tas stājas spēkā pēc noteikta laika, kāds attiecīgai valstij paredzēts, ja tikai jau pašā rīkojumā nav paredzēts cits laiks.

Uz autonomijas pamata izdotie rīkojumi gan stājas spēkā pa lielākai daļai tūliņ pēc to izdošanas.

27. biļete.

ĀRKĀRTĒJIE RĪKOJUMI PRAETER UN CONTRA LEGEM.

Izpildvarai tagad tiek dotas arī zināmas tiesības likumdošanā. Izpildvara var izdot normas, kas uz laiku aptura vecos likumus, tā tad darbojas "contra legem" un "praeter legem".

Pie mums 81.panta kārtībā ministru kabinets starpsessijas laikā, ja nepieciešama vajadzība to prasa, var izdot noteikumus ar likumu spēku, lai gan šī anormalā parādība nav vēlama.

ĀRKĀRTĒJIE RĪKOJUMI ABSOLUTĀ UN KONSTITUCIONĒLĀ VALSTĪ.

Runājot par likumdošanas orgāniem jāņem vērā, ka tagadējā modernā valstī loma ir parlamentam, tautas pārstāvniecības organam. Arī agrāk monarchijās pie vispārēju tiesisku normu radīšanas bija noteikta kārtība. Tur monarchs bija noteicošais faktors kā likumdošanas, tā izpildvaras sfairā. Nevajaga aizmirst, ka rīkojums nekādā ziņā nevar atcelt likumu. Bet šī raksturīgā pazīme konstitucionēlai valstij nav tik raksturīga monarķijai. Tur starpība starp likumu un rīkojumu grūti atrast, jo abus izdod tas pats monarchs, un monarchs ar rīkojumu vienmēr varēja atcelt vispārēju likumu. Konstitucionēlās valsts galvenā pazīme ir tā, ka izpildu un likumdošanas sfairas ir noteikti šķirtas. Likums ir augstākā stāvoklī par rīkojumu.

LATVIJAS ĀRKĀRTĒJIE RĪKOJUMI UZ 1919.G.16.JŪLIJA LIKUMA UN SATVERSMES 81.PANTA PAMATA IZDOTIE.

Aplūkosim 1919.g.16.jūlija likumu. /Ar šiem tekstiem ir jāiepazīstas "Likumu un rīkojumu krājumā", vai "Valdības vēstnesī"/. Šis likums ir analogs 81.pantam. Tā tad izdot noteikumus ar likuma spēku var pie 2 svarīgiem momentiem: starpsessiju laikā un neatliekamas vajadzības. Trešais, kas vajadzīgs, lai noteikumam būtu saistoša nozīme, ir tas, ka tas jāiesniedz caurskatīšanai 3 dienu laikā pēc Saeimas sanākšanas. Tā mēs sapratīsim, ka 81.panta kārtībā izdotie noteikumi vecā likuma darbību tikai aptur, bet neatceļ galīgi. Mūsu likumdošana tomēr ir apbruņota, jo dažās sfairās ministru kabinets nevar iekļūt. Tā ministru kabinets nevar grozīt vēlēšanu likumu, tiesu iekārtu /procesualus likumus/. Nevar arī grozīt budžetu bez Saeimas piekrišanas, uzlikt nodokļus, izlaist jaunu valsts kasēs emisiju. Ministru kabinets nevar neko darīt arī attiecībā uz muitām, aizdevumiem, amnestijām. Ministru kabinets nevar arī grozīt tekošās Saeimas likumus, jo tad likumi ar vienu roku tiktu izdoti, bet ar otru atcelti. Ministru kabinets nevar grozīt arī satversmes sapulces vai tautas padomes pieņemtos likumus vai arī ministru kabineta 1919.g. 16.jūlija vai 81.panta kārtībā izdotos noteikumus. Ministru kabinets nevar grozīt konstitūciju. Par to nekas nav sacīts. Bet mūsu satversmē ir kāds pants, kurā paredzēta satversmes grozīšanas kārtība.

NEPIECIEŠAMĀS FORMELĀS PRASĪBAS, KAS JAIEVĒRO PIE TO IZDOŠANAS.

Mūsu satversmes 81.pants nosaka: "Laikā starp Saeimas sesijām ministru kabinetam ir tiesība, ja neatliekama vajadzība to prasa, izdot noteikumus, kuriem ir likuma spēks. Šādi noteikumi nevar grozīt Saeimas vēlēšanu likumu, tiesu iekārtas un procesa likumus, budžetu un budžeta tiesības, kā arī pastāvošās Saeimas laikā pieņemtos likumus; tie nevar attiekties uz amnestiju, valsts kases zīmju emisiju, valsts nodokļiem, muitām, dzelzceļu tarifiem un aizņēmumiem un tie zaudē spēju, ja nav vēlākais 3 dienas pēc Saeimas nākošās sesijas atklāšanas iesniegti Saeimai." /81.p.jāzin labi/.

Tā tad mēs redzam, ka nepieciešamas prasības ir pie noteikumu izdošanas 81.p.kārtībā: 1/ Jābūt neatliekamai vajadzībai, 2/ jābūt laikam starp Saeimas sessijām, 3/ tie jāiesniedz vēlākais 3 dienas pēc Saeimas nākošās sessijas Saeimai.

28. biļete.

KODIFIKĀCIJA.

Kodifikācija ir viens no likumu sistematizācijas veidiem. Kodifikācija netikai veido likumu ārējo formu un viņus apvieno, bet arī iedziļinājas likuma saturā. Kodifikācija novērš pretrunas un ņem vērā arī citu

valšķu likumus, izstrādā apvienojošas normas, kurām par pamatu ir konkrētie likumi. Tālāk kodifikācija ņem vērā arī zinātnieku aizrādījumus, pa daļai ierašu tiesības. Tā tad principā jāņem vērā daudz kas tāds, kas jauno likumu palīdzētu izveidot labāku. Tiesās tagad lieto vienmēr tikai kodificētos krājumus.

Zem kodifikācijas saprot to, ka kodifikators var mainīt netikvien ārējo formu, bet arī saturu.

Pēc vairāku zinātnieku un valdošā uzskata kodifikācijas rezultāts ir jauns likums, jo kodifikātors ņem vērā arī dažādus ārpus konkrētā likuma faktus. Pēdējā laikā valdošais uzskats ir tāds, ka kodifikācija ir labāka, jo viņa sekmē likumdošanas darba attīstību. Vēsturiskā skola ar Savigny priekšgalā cīnas pret kodifikāciju. Viņi neatzina, ka cilvēks var grozīt, labot tiesības.

INKORPORACIJA.

Zem inkorporācijas saprot tādu likumdošanas materiālu sistematizāciju, kad sastādītājs maina tikai formu, bet ne likuma saturu. /Anglijā to sauc arī par konsolidāciju./

LIKUMA SISTEMATIZĀCIJAS NEPIECIEŠAMĪBA.

Katrā valstī sakrājas daudz likumu viņas dažādā attīstībā. Dažādos laikmetos izdotie likumi bieži nonāk pretrunā viena ar otru. Likumdevējs nezin, kas atcelts ar jauno likumu. Tamdēļ ir nepieciešams likumus sistematizēt.

KONTINENTĀLO ZEMJU UN ANGLIJAS LIKUMU SISTEMATIZĀCIJAS PRAKSE.

Anglijā un pa daļai Amerikā pastāv uzskats, ka kodifikācija nav majadzīga. Tomēr arī Anglijā un Amerikā ir izdarīti kodifikācijas darbi. Anglijā kodifikācija līdz šim nav pilnīgi izvesta. Tur pastāv t.s.rakstītās un nerakstītās tiesības. Angļi negribēt tik bieži mainīt likumus un to iekārtu, pie kuŗas viņi pieraduši.

BENTAMA UZSKATS PAR KODIFIKĀCIJU.

Bentams saka, ka pret kodifikāciju var izteikties tikai mulķi un krāpēji, jo kodificēt likumus var mazās grāmatiņās, kuŗas katram ir viegli pieejamas, un kuŗās pat nejurists var viegli orientēties.

D. FILDA KOMISIJAS TĒZES PAR KODIFIKĀCIJU.

Ņujorkas štātā pie civilkodeksa sastādīšanas darbojās komisija D. Fildā vadībā. Viņa uzstādīja 4 tēzes attiecībā uz kodifikāciju:

1/ Viss, kas skaidri zināms, var arī būt noteikti izteikts uz papīra. Tā kā tiesības ir labi pazīstamas, tad viņas var izteikt rakstītā formā.

2/ Kodekss ir labākā praktiskā forma, kur var tikt izteiktas materiālas tiesības.

3/ Taisnība, ka nevar paredzēt visus, jaunos gadījumus, t.i. faktu dažādās kombinācijas, bet kodeksam tas arī nav vajadzīgs. Tas jāatstāj praksei.

4/Labumi, kādi rodas no kodifikācijas būs ļoti lieli, jo padarīslikumu skaidru un noteiktu, un dos veselas bibliotēkas vietā vienu grāmatu, kas būs pieejama netikai jūristam, bet katram pilsonim.

29. biļete.

LATVIJĀ SPĒKĀ ESOŠIE KRIEVU LIKUMI, TO ATTIECĪBAS PRET JAUNIEM LATVIJAS LIKUMIEM.

Šeit var būt runa par tiem agrākās Krievijas likumiem, kas arī toreiz attiecās uz to teritoriju, kas tagad sastāda Latvijas valsti. 1919.g.5.dec.likums nosaka, ka no Latvijas dibināšanas laika -18.XI. 1918.g., mēs atzīstam, ka ir spēkā bij.Krievijas likumi tiktāļ, cik tie nerunā mūsu iekārtai pretim. Mums pastāv likumi, kas noteic attiecības starp 16. Krievu likumu kodeksiem un Latvijas tagadējiem likumiem. Kad runā par šīm attiecībām, tad jāņem vērā trīs principi:

1/ Latvijā no bij.Krievijas likumiem ir spēkā visi tie likumi, kas bija spēkā līdz 1917.g.7.novembrim. Tanī teritorijā, ko tagad ieslēdz Latvijas

valsts.
2/ tiktālu, cik tie nerunā pretim Latvijas demokratiskai iekārtai.
3/ visi tie likumi, kas nav atcelti ar jauniem likumiem.
Pie mums ir spēkā:
1/ Krievijas lik.X.sēj.I.daļa - darbojas Latgalē kā vietējais kodekss.
2/ Baltijas provinču likumu III.daļa - darbojas kā vispārējs kodekss. Šis sējums sadalās 4.daļās: 1/ Ģimenes tiesības, 2/ mantošanas tiesības, 3/ lietu tiesības, 4/ saistību tiesības.

No Krievijas likumu krājuma mums no svara ir tikai daži sējumi: 16.sējums, kur ievietoti tiesas iekārtas likumi, civīlais process, krimīnālais process, notāra nolikums. Tāpat pie mums ir spēkā 13.sējums, kas apstrādāts 1923.g.X.sēj.I.daļā ir Krievijas civīllikumi, kas Latvijā vēl ir spēkā. II.daļā ir mērniecības un III.daļā zemes ierīcības lēmumi. I.sējumā mums no svara ir senāta satversme. Šī sējuma I.daļa ir senāta pamatnoteikumi, bet II.d. par ministrijas iekārtu. 2.sējumā mums no svara ir personas nolīgumi, kas tagad jau ir papildināti. "Krievijas pilnīgais likuma krājums" izstrādājis Speranskis. Tajā ietilpa visi spēkā esošie likumi. Viņš savāca visus likumus, sākot ar 1648.g.Viņi sadalās uz 3.daļām: 1.d.aptver 45.sējumus /1649 - 1825.g./ II.daļa aptver 55.sēj. /1825 -1881.g./ III. daļa aptver Aleksandra III. un Nikolāja II.valdības laikā izdotos likumus. Tālāk mums vēl no Krievijas laikiem ir spēkā "Krievijas kara laika likumu kopojums", no 1869.g., kas iznācis 24.sējumos un "Jūras likumu krājums no 1886.g.18.sēj.

30. biļete.

LATVIJAS LIKUMU UN NOTEIKUMU KRĀJUMU PĀRSKATS.

Pie mums oficiālais izdevums, kas pastāv katrā valstī, kurā tiek publicēti valdības likumi un rīkojumi, ir "Valdības Vēstnesis". Bez tam pastāv vēl tā sauktais "Likumu un ministru kabinetu noteikumu krājums". Tas izdots tādēļ, lai ērtāki varētu atrast attiecīgus likumus, jo "Valdības Vēstnesis" ir liela formata, un bez tam tur ietilpst arī rīkojumi, kam nav vispārējas nozīmes. Tur ir tiesu sludinājumi, tad piem.par dažādu dokumentu pazaudēšanu u.t.t. Tur tad grūti orientēties. Sākot ar 1.janvāri 1923.g. šo krājumu sauc par "Likumu un ministru kabinetu noteikumu krājumu", bet priekš tam no 15.jūlija 1919.g.viņu sauca par "Latvijas pagaidu valdības likumu un rīkojumu krājumu". No 1919.g. 17.oktobra līdz 1923.g.1.janvarim viņu sauca par "Likumu un valdības rīkojumu krājumu".

KODIFICĒTIE IZDEVUMI.

Tagad jautājums, kā Jūs praktiski atradīsat zināmu likumu.Piemēram, laulības likumu. Tad jums vispirms jāņem vērā t.s. "alfabetiskais rādītājs", kas vajadzīgs katrai grāmatai.

Dažreiz pat ir grūti pateikt, vai bijušās Krievijas likums vēl ir spēkā. Agrāk vispār tika darīta kļūda, ka jaunā likumā netika atzīmēts, kas ar viņu tiek atcelts. Tīri aiz praktiskiem iemesliem tas būtu vajadzīgs.

Aizrādīšu, ka tiek izdots "Papildinājumi pie likumu un ministru kabineta rīkojumu krājuma". Bez tam pastāv sevišķi izdevumi, ko izdevušas ministrijas apvienojot savu ministriju rīkojumus. Beidzamā laikā arī Saeimas kodifikācijas nodaļa ir kodificējusi vairākus tiesas likumus, kā arī strādnieku apdrošināšanas likumu. Kodifikācijas nodaļa nupat arī izlaidusi tādu savā ziņā rokas grāmatu par visiem tiem likumiem un noteikumiem, kas izdoti no valdības dibināšanas līdz pag.gada novembrim /ieskaitot/. Te arī ir alfabetisks rādītājs. Mēs varam redzēt kādā kārtā attiecīgs likums ir mainījies.

Priekš bijušās Krievijas 16 sējumiem pastāv oficiali t.s."alfabetiski rādītāji". Šiem oficiāliem rādītājiem milzīgi liela nozīme netikvien priekš praktiska jūrista, bet arī teoretiķim, jo bez tiem jūs nemaz nevarētu kādu likumu atrast. Pastāv vairāki speciāli, privāti, neoficiāli izdevumi. Tur kā labākie minami Voita, Saračiana u.c.izdevumi, bet tie ļoti grūti dabūjami.

VIETĒJO /BALTIJAS/ LIKUMU ATTIECIBAS PRET KRIEVIJAS LIKUMIEM.

ZEMNIEKU LIKUMI.

Mums, protams, ir divi kodeksi: viens - Krievijas likumu X.sēj.I.daļa - darbojas Latgalē kā vietējais kodekss, un otrs - Baltijas provinču likumu III.daļa - darbojas kā vispārējais kodekss.

Redzam ka Baltijas provinču likumos nav nekas minēts par z e m n i e k u t i e s ī b a m. Tur ir darīšana ar muižniekiem, garīdzniekiem,

pilsoņiem. Pastāv atsevišķi zemnieku likumi, kurus patiesībā vajadzētu kodificēt, bet tas nav darīts. Paši likumi ir 1804.g.izdotie Vidzemes zemnieku likumi, kas noteica viņu stāvokli. Reizā ar dzimtbūšanas atcelšanu Igaunijā 1816.gadā, Kurzemē 1817.gadā un Vidzemē 1819.gadā, tiek izdoti jaunie zemnieku likumi. Tomēr zeme vēl tad netika zemniekiem piešķirta - brīvība bija, tikai tāda putna brīvība. Vidzemes zemniekiem tiesības pārvietoties tika dotas tikai 1846.gadā, bet Kurzemes 1848.g., tas tad zīmējas arī attiecībā uz laukiem. Visi šie likumi nav oficiāli kodificēti, bet viņus sakopojis ir krievu valodā Reiterns - "Sborņik uzakonenii o krestjanach pribaltiskich guberņii". Šis sakopojums izdots 3 sējumos, 6 daļās.

Ja runā par vecām tiesībām, tad nevajaga aizmirst, ka lielu iespaidu, bez šaubām, ir atstājušas vairākas kultūras - vācu kultūra, zviedru, pa daļai arī krievu. Tālāk - vispārējs iespaids no romiešu tiesībām - jo sevišķi attiecībā uz mūsu privātlikumu /III.sēj./ par obligāciju, saistību tiesībām. Speciāls vācu tiesību iespaids manāms attiecībā uz lietu tiesībām, hipotekariskā sistemā un arī citur. Tāpat uz ģimenes tiesībām ir liels vācu iespaids.

Tagad mums Senātā ir liels darbs - attiecīgi labot, kārtot kodeksudažus likumus pavisam atcelt, citus izdot jaunus, kas vajadzīgs sakarā ar politiskām un sociālām pārmaiņām valstī.

31. biļete.

JURIDISKO NORMU PIELIETOŠANA.

Šim jautājumam ir liela nozīme. 1/ Jūristam jāsaprot uzmeklēt attiecīgs likums, 2/ viņam vajaga saprast to interpretēt - iztulkot un arī piemērot. No faktiskā materiāla vajaga ievērot tikai to, kam ir jūridiskas sekas.

LIKUMU UN IERAŠU AUGSTAKA UN ZEMĀKĀ KRITIKA.

Zem augstākās normu kritikas daļa jūristu saprot paņēmienu, kas pārbauda attiecīgu normu oriģinalitāti - ka šis likums tiešām ir oriģināls likums. Te nonāk pie tā manuskripta, kas apstiprināts no valsts galvas, pieņemts no parlamenta. Pie tam tiek uzsvērts, ka augstākai kritikai jānodarbojas arī ar to jautājumu, vai iestāde, kas izdevusi likumu ir bijusi kompetenta to izdot. Vai pie likuma izdošanas ievērota noteikta kārtība. Vai šis likums nerunā pretim konstitūcijai.

Zem zemākās kritikas saprot: 1/ īsta oficiāla teksta salīdzināšanu ar tiem dažādiem tekstiem, kas nāk rokās /neoficiāla izdevuma tekstu ar oficiāla izdevuma tekstu/, 2/ paņēmienu, ka tiesnesim jāpārbauda, vai kodifikācijas nodaļa nav pielaidusi kādu kļūdu. Tas pārbaudāms pēc tā teksta, no kura tiek sastādīts kodificētais izdevums.

Grūtāka jau ir ierašu kritika, jo katrā valstī pastāv dažādas ierašas.

LIKUMA INTERPRETĀCIJAS VEIDI.

Interpretācija - iztulkošana. Likuma interpretācija nozīmē noskaidrot likuma nozīmi, pēc kuras jārēķinājas tiesiskā dzīvē, piemērojot jūridiskas normas konkretiem gadījumiem.

1/ Logiskā interpretācija noskaidro likuma garu, noskaidro, ko likumdevējs ir gribējis, kādēļ likums vispār izdots.

2/ Sistematiskā interpretācija saprotama tai ziņā,ka attiecīgie konkretie gadījumi tiek vesti sakarā ar visu sistemu, kurā ievietots zināms likuma vai zināms pants. Jārēķinājas ar virsrakstu nodaļai.

3/ Vēsturiskā interpretācija jāsaprot tai nozīmē, ka mēģina saprast likumdevēja gribu, rēķinoties ar visiem tiem vēsturiskiem apstākļiem, kas izsaukuši zināmu likumu, vispār, rēķinoties ar likuma attīstības vēsturi.

Katrai interpretācijai jābūt vispirms logiskai, realai. Patiesībā ir darīšana tikai ar vienu interpretācijas veidu - loģisko, kuŗa var ietilpināt visus veidus.

Autentiskā interpretācija ir pavisam sui generis un zem tās saprot tādu interpretāciju, kad pati likumdošanas iestāde, kas likumu izdevusi, zināmam likuma tulkojumam uzliek saistību uz visiem pilsoņiem un pavalstniekiem. Pie mums kasācijas iestāde - Senāts. Šie lēmumi ir principieli lēmumi. Bet labi apskatot, te slēdziens tāds, ka patiesībā tiek izdots jauns likums, jo līdz šim likums ir tulkots citādi un caur to arī izceļas strīdus.

32. biļete.

LIKUMU INTERPRETĀCIJA: PAPLAŠINĀTA /EKSTENSIVĀ/ UN APROBEŽOTĀ /RESTRICTIVĀ/.

1/ Paplašinātā - ekstensivā interpretācija. Ja likumdevējs ir izteicies ļoti plaši un ir gribējis paredzēt daudz un dažādu gadījumu, bet nav sapratis dot likumam attiecīgu redakciju. Tagad var šaubīties, vai var pielietot likumu arī tiem gadījumiem, par kuriem likumdevējs ir domājis, bet nav sapratis izteikt? Tādā gadījumā attiecīgais likums ir jāpielieto. Te ir likuma pielietošana paplašinātā - ekstensivā veidā.

2/ Aprobežotā - restrictīvā interpretācija. Ja likumdevējs ir gribējis likumā apņemt tikai dažus gadījumus, bet pateicoties nepilnīgai likumaredakcijai ir redigējis likuma pantu ļoti plaši. Tad šis likums ir iztulkojams sašaurinātā, aprobežoti - restriktīvi.

Abi šie interpretācijas veidi ir katreiz jāņem vērā. Tiesā dažādām interpretācijām priekš otras puses var būt saistoša nozīme tikai tik tālu, cik savu pretinieku var pārliecināt.

Ir divi uzskati, kā izzināt to likumdevēja gribu, ko viņš ir gribējis panākt izdodot jaunu likumu: 1/ meklē atrast atbildi tiešām tādā formā, kā likumdevējs to uzstādījis par mērķi, 2/ uzskata, ka no svara ir tikai tas, ko likumdevējs attiecīgā normā izteicis, sapratis izteikt. Te ir darīšana ne ar likumdevēja, bet ar likuma gribu. Un likuma griba bieži atšķiras no likumdevēja gribas.

PREZUMCIJAS UN FIKCIJAS JĒDZIENI.

Fikcija - t e m u m s i r d a r ī š a n a a r n e e s o š a f a k t a a t z ī š a n u p a r e s o š u.

Par fikciju var saukt arī normu, kas atzīst par esošu tādu faktu, kas patiesībā nav bijis. Piem. eksteritoriālitātes principi - saprotams, ka franču sūtniecība neatrodas uz franču teritorijas, bet mēs to atzīstam par esošu faktu.

Prezumcija. Šeit ir darīšana ar varbūtēja fakta pieņemšanu par pierādītu. Ir daudz tādas normas, kas pēc būtības ir prezumcijas. Pirmā prezumcija ir tā, ka neviens nevar atrunāties ar likuma nezināšanu, lai gan faktiski nezina likumus.

Ir divas prezumcijas: 1/ Praesumtio juris - likumdevējs izdod zināmu normu, bet viņš pielaiž arī pretpierādījumu. Mēs varam apgāst to domu, principu, ka ir izteicis. Piem. mūsu civīlkod. 135.p.saka, ja kāds dzimis ne vēlāk par 10.mēn. pēc laulības izbeigšanās, tad tiek atzīts kā laulībā dzimis, bet šis pants dod iespēju pievest arī pretpierādījumus, ja pieved citus slēdzienus.

2/ Praesumtio juris et de jure - nekādi pretpierādījumi netiek pielaisti. Piem., 1/ mūsu civīlkod. 134.p.paredz, ja kāds dzimst ne agrāk kā 182. dienas pēc laulības noslēgšanas, bērns tiek atzīts kā laulībā dzimis. 2/ Kas dzimis 10.mēn. pēc laulības izbeigšanās, tiek atzīts par ārlaulībā dzimušu. Te pretpierādījumu pievest nevar.

Faktiskās prezumcijas noteikti jāatšķir no juridiskām. Tie ir zināmi slēdzieni, ko tiesnesis var taisīt loģiski uz pievestu faktu pamata, kas viņam ir zināmi. Parasti še ir darīšana ar t.s. alibi.

33. biļete.

ANALOĢIJA.

Z e m a n a l o ģ i j a s s a p r o t t o, k a s t a r p d a ž ā d i e m p r i e k š m e t i e m v a i s t a r p d a ž ā d ā m p a r ā d ī b ā m i r k o n s t a t ē t a s l i e l ā k a s v i e n l ī d z ī b a s g a l v e n ā s p a z ī m e s.

Uz šīs līdzības pamata var taisīt attiecīgus slēdzienus, ka parādības šajās lietās ir vienlīdzīgas. Piem. no sniega saules stari atspoguļojas labāki, kā no zemes. Ja šo piemērosim attiecībā uz baltu sienu, tad jau varēsim taisīt zināmus slēdzienus.

ANALOĢIJAS PIEMĒROŠANA TIESĪBĀS.

1/ Analogijas var tikt piemērota tādā gadījumā, ja zināmai parādībai, zināmam gadījumam nav tieši piemērota norma, t.i. jākonstatē kāds trūkums normā, 2/ vajaga likumdevēja atļauju piemērot analogiju, 3/ jābūt attiecīgai normai, kas paredz gadījumu, kas ir līdzīgs tam gadījumam, kuru apskatam, 4/ nepieciešama arī principiela prasība, lai analogija būtu labākais līdzeklis apskatāmā jautājuma izšķiršanai. Analogija tiek pielaista attiecībā uz civīllietām, bet attiecībā uz krimināllietām ne. Ja nevar izšķirt kādu jautājumu attiecībā uz komerctiesībām, tad analo-

ģijas kārtībā tiek pielietoti civillikumi, tāpat tirdzn.precedenti.

Attiecībā uz analogijas stāvokli kriminālās tiesībās lieta ir skaidra. Tur analogiju nevar pielietot. Citādi varētu uz analogijas pamata tikt atzīti par noziegumu tādi gadījumi, kas nav kā noziegumi paredzēti. Ņagad valda princips, ka nav nozieguma bez likuma. Tāpat arī nav soda bez likuma. Ņemot vērā likumdevēja trūkumus, kas vedami sakarā ar techniskiem trūkumiem kodeksos, analogija ir plašs darba lauks un viņa spēlē izšķirošo lomu dažādos jautājumos t.s. neregulētās parādībās. Analogijas parcizības pārbaudīšanai pastāv visās valstīs kasācijas tiesas. Pie mums Senāts. Šī iestāde katrreiz izšķir, vai likums ir formeli pareizi pielietots.

ANALOĢIJAS SADALĪJUMI TIESIBU ZINĀTNE.

1/ Likuma analogija /analogia legis/ nozīmē to paņēmienu, kad piemērojam juridisku normu.

2/ Tiesību analogija /analogia juris/ piemēro tad, kad likuma analogija nebija iespējama t.i., kad trūkst juridiskas normas, kuru varētu analogiski piemērot. Lai šo trūkumu aizpildītu, tad konstrue vispārīgus principus pozitivās tiesībās un reducē no viņām konkretus slēdzienus. Pie tam ņem vērā arī dzīves attiecības, sociālos apstākļus, tiesības kriterijas, uz kuriem atduras, piemerojot tiesības. Tiesību analoģijā sastopam brīvu, jaunradošu momentu.

MUSU LIKUMU ATTIECIBAS PRET ANALOĢIJAS PIEMĒROŠANU.

Krievijā no 1864.gada, kad tika izdoti "Tiesu uztavi", tika atļauts pielietot analogiju. Tā kā mums ir spēkā bij.Krievijas likumi, tad arī mūsu tiesās ir atļauts piemērot analogiju. /Sk.iepr."analogijas piemērošana tiesībās/.

34. biļete.

JURIDISKO NORMU DARBIBA LAIKĀ, TELPĀ UN ATTIECĪBA PRET PERSONĀM.

1/ Laikā: ļoti svarīgs jautājums ir likuma darbība attiecība uz laiku, jo patiesībā likuma iesākums un beigas ir tie divi momenti, ar kuriem izejot no dogmatiskā viedokļa, jo sevišķi jārēķinājas. Agrāk pastāvēja tādi uzskati, ka likums stājas spēkā tikai tad, kad viņš jau no prakses, no pašas dzīves ir apstiprināts un savā ziņā no ierašu tiesībām apstiprināts. Tāpat likuma darbības beigas. Kad likums netiek vairs pielietots, netiek apstiprināts no ierašu tiesībām, tad likums ir izbeidzies. Tas tomēr ieved lielu neskaidrību. Tagad šie uzskati atmesti un pieņem vienīgi dogmatisko viedokli. Vispār, ja tagad runā par likuma darbības iesākumu, tad saprot viņa spēkā stāšanos. Tāpat izbeigšanos - likums var tikt atcelts tikai ar jaunu likumu un šis moments ir noteikti nosakams.

2/ Vietā: Pastāv tā sauktie vietējie un vispārējie likumi. Ja ņemsim valsts mērogā, tad vispārējie likumi būs tādi, kas pastāv visā valstī. Turpretim vietējie ir spēkā tikai zināmā novadā - apgabalā. /Pie mums Latgalē Krievijas lik.X.sēj. I.daļa. Turpretim "Baltijas provinču lik. III. daļa noder kā vispārējs kodekss/. Mēs šo jautājumu par vispārējiem un vietējiem likumiem saprotam plašāki - arī no starptautiskā redzes viedokļa, un jāievēro arī dažreiz citu valšķu tiesības. Publiskās tiesībās, protams, teritorialam principam ir lielāka loma. Kriminālos noziegumos ņem vērā tās valsts likumus, kur dzīvo attiecīga persona. Kas attiecas uz civilām tiesībām - tirdzniecības, tad protams, ka tirdzn. attīstība prasa ievērot arī citas valsts tiesības.

Ja apskatam līguma dažādās attiecības, saistību attiecības, tad jāņem vērā divi momenti: 1/ kur panākta vienošanās, kur noslēgts līgums. Šis moments tiek spriests pēc tās valsts likumiem, kur līgums ir slēgts. Turpretim katrs strīds attiecībā uz līguma realizāciju tiek izšķirts pēc tās valsts likumiem, kur nolemts izpildīt šo lāgumu.

No svara likuma attiecībā pret vietu ir tas, ka jāievēro katras valsts suverenitāte, un arī starptautiskās tiesības.

3/ pret personām. Vispirms te jārēķinājas ar zināmas valsts suverenitāti. No otras puses tomēr šī suverenitāte tiek ierobežota ar starptautisko principu. Arvalstnieku stāvoklis kulturēlās valstīs pēc savas būtības ne arko sevišķu neatšķiras no valsts pilsoņa. Atšķirība pastāv tikai uz politiskām tiesībām, kas ārvalstniekiem netiek dotas. Izņēmuma stāvoklī atrodas trīs kategorijas: 1/ ārvalstu galva, kas bauda katrā

valstī eksteritoriālitāti ar visām telpām, kur viņi apmetušies un arī pavadoņiem, 2/ Sūtniecības diplomatiskās pārstāvniecības arī bauda eksteritoriālitāti ar visu ģimeni un ierēdņiem, 3/ ārvalstu karaspēks, kas atrodas uz citas valsts teritorijas un kara kuģi, kas atrodas svešas valsts ostās ir padoti tikai savas valsts jūrisdikcijai. Šo tomēr ir darīšana ar fikciju, jo patiesībā teritorija nemaz nepieder citai valstij.

35. biļete.

PRINCIPI PAR LIKUMA NEATGRIEZENISKO SPEKU.

Šis ir svarīgs princips, kas jāņem vērā. Likumam nav atgriezeniska spēka, jaunais likums nevar tikt attiecināts uz tām attiecībām, kas ir nodibinājušās priekš jaunā likuma izdošanas. Šis princips tiek bieži uzsvērts romiešu tiesībās. Lai gan pastāv tāda absoluta tēze, ka likumdevējs var šo principu arī pārkāpt, t.i. attiecināt jauno likumu uz pagātni, izejot tikai no lietderības principa, kas gan nav vēlams.

1/ Nav lietderīgi nostādīt pilsoņus tādā stāvoklī, ka viņi nezin, vai viņu darbība arī vēlāk būs likumīga, vai ne, ar ko pilsoņu tiesiskā sajūta tiek satricināta.

2/ Likumdevējs tādā gadījumā bieži var nonākt tādā stāvoklī, ka viņš nevar realizēt savu likumu. Piem. atzīstot par noziegumu to, kas pirms 10 gadiem nav bijis noziegums - daudzi no vainīgiem būs izceļojuši, nomiruši u.t.t.

SA PRINCIPA PIELIETOŠANA KRIMINALAS TIESĪBAS.

Se krīt svarā divi momenti: 1/ kad noziegums izdarīts, un 2/ kad lieta nāk tiesā. Piemēram, kāda lieta ir tiesā. Attiecīgais nodarījums agrāk tika uzskatīts par noziegumu, bet no jaunā kodeksa vairs ne. Piemērot veco vai jauno kodeksu? Izejot no dogmatiskā viedokļa, ka jārēķinājas tikai ar valstī esošiem likumiem, būs jāpiemēro vecais kodekss, bet ja no jaunā kodeksa tāds darījums netiek atzīts par noziegumu, tad tak par to vairs nevar sodīt. Te tā tad var pastāvēt domstarpības un stāvoklis var būt trejāds: 1/ Jaunais likums atzīst kādu darījumu par noziegumu, kas līdz šim par tādu netika atzīts. Saprotams, ka uz pagātni jauno kodeksu nevar attiecināt. Nevar piedot likumam atgriezenisku spēku, un padarīt visus agrākos darījumus par noziegumiem, 2/ Jaunais likums atceļ sodu par darījumu, kas līdz šim tika uzskatīts par noziegumu. Tādā gadījumā pielietojam jauno kodeksu. Likumam šinī gadījumā piedod atgriezenisku spēku, izejot no humanitariem principiem. Nevar taču sodīt cilvēku par to, ko pati valsts pēdējā laikā atzinusi par atļautu. 3/ Jaunais likums maina sodu - vai nu pamazina, vai palielina. Te jautājums tiek izšķirts dažādi, izejot no humanitāriem principiem. Tajos gadījumos, kur jaunais likums paredz sodu mazāku, tiek piedots atgriezenisks spēks un pielietots jaunais likums. Pretējā gadījumā t.i., kad jaunais likums paredz bārgāku sodu - pielieto veco likumu. Vispārīgi, attiecībā uz tām tiesībām, kas likumīgā kārtā iegūtas, pamatojoties uz agrākiem likumiem, nav vēlams, ka likumdevējs atceļ šīs tiesības.

TERITORIĀLAIS PRINCIPS UN TĀ NEPIECIEŠAMIE APROBEŽOJUMI.

Ja valsts ir suverena, tad katrs pilsonis, kas dzīvo uz viņas teritorijas, ir padots viņas likumiem. Tomēr izejot no starptautiskām /tiesībām/ attiecībām tiek pielaisti zināmi izņēmumi, lai nebūtu ļoti daudzas sadursmes. Parasti strīdus gadījieni tiesas ceļā tiek izšķirti pēc tiem likumiem, kur prasība tiek vērsta, t.i. pēc principa legis fori. Tomēr nostāties uz šā principa vienmēr nevar un jāievēro arī citu valšķu tiesības. Publiskās tiesībās pie tam teritoriālam principam ir lielāka loma. Kriminālos noziegumos jāņem vērā tās valsts likumus, kur dzīvo attiecīgā persona. Pie ģimenes tiesībām, bez šaubām, ir no svara tās tiesības, kas pastāv attiecīgas personas dzimtenē.

STATUĀRĀ TEORIJA.

Statuārā teorija paredz, ka starptautiskās attiecībās, kas pastāv vienai valstij ar otru pēc attiecīgiem statutiem, likumiem, principiem tiek izšķirtas dažādas tiesības attiecībā uz personas stāvokli, mantām, dažādām saistībām. Se ir darīšana ar:

1/ statuta personalia - kas noteic personas stāvokli,

2/statuta reala - noteic lietas tiesības,
3/statuta mixta - saistības jeb obligācijas tiesības.

Personas stāvoklis parasti tiek noteikts pēc dzimtenes likuma. Lietas tiesības ir no svara tas, vai lieta ir kustama vai nekustama. Kustamas lietas likteņis tiek padots tiem zemes likumiem, kur dzīvo, kur atrodas lietas īpašnieks. Turpretim pie imobiliem tiek ievērots tās zemes likums, kur imobilis atrodas.

Dažādas saistību attiecības vienošanās moments tiek spriests pēc tās valsts likumiem, kur attiecīgais līgums slēgts. Pie līguma realizācijas var ievērot dažādu valšķu likumus.

36. biļete.

NORMAS ELEMENTI.

Galvenie normas elementi ir tiesību subjekts, pienākumu subjekts, tiesību un pienākumu objekts un destinātors.

Tiesību subjekts. Zem tiesību subjekta saprot personu, kam pieder tas, kas noteikts tiesiskā normā, neatkarīgi no tā, vai viņš savas tiesības izlieto vai ne. Citiem vārdiem: "Par tiesību subjektu sauc katru, kam ir tiesības spējas, neatkarīgi no tā, vai viņš tās izlieto vai ne.

Tā piem., kreditoram ir tiesība atprasīt parādu. Te kreditors ir tiesību/prasību/ subjekts. Par tiesību subjektu var but cilvēks, atsevišķs individs un arī juridiska persona - kolektīvs. Tagad par individuelu tiesību subjektu uzskata cilvēku, bet agrāk par tādiem uzskatīja arī kustonus, lietas, dievību u.t.t. Te varētu minēt Fausta līgumu ar Mefistofeli. Agrāk tiesības bija nelielai ļaužu daļai. Par tiesību subjektiem nevarēja būt vergi, sievietes, bērni. Te mēs nonākam pie jautājuma par tiesību un darbības spējām. Pirmā gadījumā tiesību subjektam pieder zināmas prasības, neatkarīgi no tā, vai viņš tās realizē, vai ne. Tiesību darbības jēdziens izcēlies sakarā ar tiesību realizācijas iespēju. Tā piem. vājprātīgs cilvēks un bērns var gan būt tiesību, bet ne darbības spējīgi. Parasti 21.gadu uzskata /pie mums/ par tādu, kad cilvēks iegūst darbības spējas. Darbības spējas var ierobežot sabojāta veselība, vājprātība, fiziski trūkumi. Tā pat noziedzība aprobežo ne tikai darbības, bet arī tiesību spējas.

Strīdīgs jautājums ir par to, kas īsti var būt par tiesību subjektu. Vaitikai cilvēks kā fiziska persona, vai arī kollektivs? Tomēr tiesību subjekta jēdziens nesakrīt ar dzīva fiziska cilvēka jēdzienu. Cilvēku par tiesību subjektu uzskata arī pirms dzimšanas un pēc nāves.

Tā tad tiesību subjekta jēdziena pēc būtības ir daudz plašāks par fiziska, dzīva cilvēka jēdzienu, jo te saprot arī topošo un bijušo cilvēku. Ja mēs nostājamies uz interešu viedokļa, tad, protams, varam nākt pie slēdziena, ka arī juridiskas personas ir tiesību subjekti.

Defīnīcija: P a r t i e s ī b u s u b j e k t u s a u c d z ī v u f i z i s k u p e r s o n u, v a r b ū t ē j u n ā k a m o p e r s o n u u n a r ī b i j u š o c i l v ē k u. B e z t a m v ē l a r ī j ū r i d i s k a s p e r s o n a s.

Pienākuma subjekts: P i e n ā k u m a s u b j e k t s i r t ā p e r s o n a, k u r a i j ā i z p i l d a t a s, k a s n o r ā d ī t s t i e s i s k ā n o r m ā.

Piem. debitors. Konkreti par pienākuma subjektiem var būt atsevišķi individi var arī kollektivi. Agrāk bija tāds stāvoklis, ka tiesību subjektu bija nedaudz, vairums bija pienākumu subjekti /vergi, dzimtscilvēki/. Tagad ir darīšana ar savstarpības principa realizāciju. Reti ir tādi gadījumi, kad kāda persona var tikai prasīt un prasīt.

TIESĪBU UN PIENĀKUMU OBJEKTS.

Z e m t i e s ī b u o b j e k t a s a p r o t t i e s ī b u s u b j e k t a d a r b ī b a s k o p u m u, u z k o v i ņ š t i e k p i l n v a r o t s n o t i e s i s k ā s n o r m a s.

Z e m p i e n ā k u m a o b j e k t a s a p r o t p i e n ā k u m a s u b j e k t a d a r b ī b a s k o p u m u, u z k o v i ņ š i r p i e s p i e s t s n o t i e s i s k a s n o r m a s.

Protams, tiesību un pienākuma objekts zināmā priekšmetā vai lietā var sakrist /piem. Ja ir jādabū kāda noteikta summa/. Dažos gadījumos tiesību un pienākuma objekti sastāv zināmā darbībā. Tiesību objekts pastāv dažreiz kāda priekšmeta nodošanā, vai apmaiņā. Katrā normā var konstatēt, ka še darīšana ar trim darbībām.

Tiesību subjekta darbība: 1/ ko nebūt pieņemt,
2/ ko nebūt izdarīt,
3/ ko nebūt nepielaist, neciest.

Pienākuma subj.darbība: 1/ ko nebūt izpildīt,
2/ ko nebūt ciest,
3/ ko nebūt nedarīt.

DESTINATORI, LAIKS, VIETA UN CITI NOTEIKUMI.

Zemtiesiskās darbības adresata /destinātora/ saprot personu, kas nedz tiesību nedz pienākuma subjekts, bet kuŗai par labu vai sliktu tiek izdarīta tiesiskā darbība.

Ja kāda persona slēdz ar otru personu līgumu, vienojoties, piem., ka palīdzēs otras personas dēlam beigt studijas, tad šis otrās personas dēls ir destinātors. Šis jēdziens nenāk priekšā katrā normā, bet tikai dažās.

Tiesiskā normā svarīgi ir vēl arī laiks un vieta, bet arī tie nevisās normās ir atzīmēti. Tiesību avotam, kas normu radījis, vajadzētu normā ielikt dažādus elementus, bet retas normas ir tik pilnīgas. Parasti normā uzsvērts tiesību subjekts. Mazāk skaidrs normās ir pateikts pienākuma subjekts, bet to pēc attiecīga likuma ir viegli konstatēt.

PILNIGA UN NEPILNIGA NORMA.

Pilnīgā normā jāatroď tiesību subjekts un objekts, pienākumu subjekts un objekts, destinātors u.c. noteikumi.

Nepilnīgā normā var kāds no šiem elementiem trūkt.

TIESIBU SUBJEKTI UN OBJEKTI AGRAK UN TAGAD.

Agrāk tiesību subjekta jēdzienu pierakstāja arī nedzīvām būtnēm, dievībai, bet to nevar iejaukt, jo tiesības ir tikai cilvēkiem. Tā piem. nevar saukt pie atbildības suni, kas aizstiepis desu. Par tādu lietu tagad atbild suņa īpašnieks. Viduslaikos tiesību izpratne bija citāda, tad nostājās uz formala viedokļa, un katrs, kas ko bija nodarījis, tika saukts pie atbildības. Tika tiesāti arī dzīvnieki.

No vēsturiskā viedokļa skatoties, agrāk bērni, sievietes, vergi un ārzemnieki netika uzskatīti par tiesību subjektiem.

Tagad tiesības ir tikai cilvēkiem un kolektīviem.

37. biļete.

JURIDISKO ATTIECIBU SUBJEKTI.

Analizējot tuvāki, redzam, ka attiecības var būt tikai starp cilvēkiem. Vispār, ja tagad runā par tiesību un prasību subjektu, tad tagad tiek atzīmētas divas kategorijas: indivīdi un atsevišķi kolektīvi - juridiskas personas. Tiesību subjekts var būt indivīds, kolektīvs, valsts sabiedrība u.t.t. Bija laiki, kad par tiesību subjektiem uzskatīja arī dzīvniekus un nedzīvas lietas, bet tagad šis jēdziens pilnīgi gudis. Nedzīvo būtņu uzskatīšana par tiesību subjektu ir interesants institūts. Arī viduslaikos dzīvnieki figurē kā tiesību subjekti, piem., Francijā, Vācijā, Holandē, jo šīs zemes visvairāk izpētītas, bet šis institūts kā tāds izplatīts visā pasaulē, pie visām tautām. Ar ko tas stāv sakarā? Te bijis pamata princips: katrs atbild par to, ko tas izdarījis. Dzīvnieki figurējuši nevien krimināl, bet arī civiltiesībās, un bija padoti nevien laicīgai, bet arī baznīcas varai. Tika slēgti līgumi ar dzīvniekiem, piem., žurkām jāaizies no zināma apgabala. Vēlāk dzīvnieku vietā figurē viņu aizstāvji, aizbildņi. Kāpēc valdīja šāds uzskats? Tas izskaidrojams ar to, ka 1/ atsaucās uz vecām parašām - likumiem. Platons prasa formalu procesu pret dzīvniekiem. 2/ Valdīja demulogijas uzskats - cilvēka dvēsele ceļo no /dzīvnieka/ cilvēka dzīvniekā. 3/ Valdīja sim-

bolisms. Dzīvnieku pie kāršanas ietērpa cilvēka drēbēs. Arī tagad šis institūts sastopams pie daudzām tautām. Tagad mēdz saukt pie atbildības dzīvnieka īpašnieku. Šādi institūti zūd un mūsdienās darīšana vairs tikai ar personu un kolektīvu.

FIZISKAS PERSONAS

Liela daļa zinātnieku par tiesību subjektu atzīst tikai dzīvu fizisku personu. Siem uzskatiem liela principiela starpība. Pēdējais uzskats cieši saistīts ar valdošās skolas mācībām. /R.Jērings/ Šie jūristi tiesības uzskata par aizsargātām interesēm un viņiem arī taisnība, jo interese dzimst un mirst līdz ar personu. Bet dzīvē daudz tiesību subjektu, kuŗus nav iespējams identificēt ar dzīvu fizisku personu, un par tiesību subjektiem var būt ne tikai fiziska persona. Piem.dažos kodeksos mēs atrodam noteikumus, kas garantē tiesības vēl neesošam, nākošam pilsonim /embrionam/ mantošanas un stāvokļa nodrošināšanas jautājumos. Tā Baltijas provinču tiesību III.daļas 135.pants nosaka, ka bērns, kas dzimis 10 mēnešus pēc tēva nāves tiek uzskatīts par laulībā dzimušu. Šeit redzam, ka tiesību subjekts nav dzīvā fiziska persona, bet mums darīšana ar būtni, kuŗa par tādu var tapt.

Cits piemērs. Ieņem arī stāvokli pret personām, kuŗas bez vēsts pazudušas, piem., kaŗa laikā, kā arī pret šādām personām piederošām īpašumiem. Baltijas provinču tiesību III.daļā 524.p.teikts, ka par dzīvu uzskata katru pazudušu personu līdz tās 70.mūža gadam. Ar to tad arī rēķinas kā zināmu individuelu tiesību subjektu. Krievijā par mirušu uzskatīja pazudušu personu, kuŗa nav atgriezusies pēc pieciem gadiem. Pie pēdējā likuma izcēlās daudzas nesaskaņas, un notika gadījumi, kad atgriezās personas, kuŗas likumīgi jau skaitījās par mirušām.

Mantošanas tiesībās cilvēka griba tiek izpildīta arī pēc viņa nāves ja vien testaments nerunā pretim likumiem. Ja šādu mirušu cilvēku neuzskatītu par tiesību subjektu, tad atkristu visas mantošanas tiesības. Tiesību subjekta jēdziens nav identisks ar fiziskās personas jēdzienu. Par tiesību subjektu uzskata arī sabiedrību - kolektīvus, kam dotas zināmas tiesības un reizē ar to arī zināmi pienākumi.

Fizisko personu darbības un tiesības spēja un dažādi apstākļi, kas iespaido darbības un tiesības spēju.

Tagad nomanama tendence, ka ar kultūras attīstību tiesību subjekta skaits aug. Agrāki tiesību subjekti bija ne lielas iedzīvotāju grupas. Pārējie bija tikai pienākuma subjekti. Agrāk pastāvēja verdzība, priviligētās klases. Tagad tiesību zinātne formali uzskata visus par pienākumu un prasību t.i. tiesību subjektiem. Faktiski vienlīdzīgi mēs nevaram būt nekad. Pastāv uzskats, ka visiem jābūt tiesību subjektiem, jo visiem ir tiesības spējas. Šo tēzi tomēr nevaram pieņemt viseauri par pareizu. Tagad arī trūkst tiesību spēju zināmām laužu grupām - noziedzniekiem u.t.t. Par tiesību spējīgu uzskata tādu, kas var izvest zināmu darbību. Bet darbības spēja atkarājās no valsts tiesiskās iekārtas, tiesībām u.t.t. Absolutās valstīs darbības spēju aprobežoja dažādi faktori. Bieži tiesības ir, bet nav darbības spēju. Zināmām tautībām nebija iespēja būt par tiesību subjektiem, piederēšana pie citas religijas aprobežoja darbības spējas. Piederībai pie augstākās kārtas, šķiras, bija liela nozīme. Konstitucionēlās, parlamentārās valstīs nešķiro ne tautības, ne kārtas, šķiras, relig. pārliecības. Iznirst jautājums par bērniem, vājprātīgiem, kas nespēj izvest darbību. Viņu vietā nāk darbību spējīgi aizbildņi, kuratori. Atkarībā no veselības stāvokļa aprobežo darbības spējas. Zināms vecums atļauj iegūt tiesību spējas: 21.g., 20.g.v. kaŗa dienests, precības 16 un 18.g. Šis vecums dažādās valstīs ir dažāds. Tā tad te darīšana ar relativu ne absolutu jēdzienu. Darbības spējās lielu lomu spēlē pilsonības jautājums. Tagad ārzemniekiem daudz vienādu tiesību ar valsts pavalstniekiem. Vīriešu un sieviešu tiesībām dažāda daba. Senāk sieviete atradās cita uzraudzībā. Viņai nebija ne darbības, ne tiesību spēju. Šai ziņā tagad liels progress. Privātās tiesības /Baltijas provinču lik./ arī aprobežo sievieti. Noziedzības fakti aprobežo tiesības. Pie parlamentu vēlēšanām lomu spēlēja ekonomiskais, izglītības cenzs. Tā tad tiesību subjekts ir tas, kam tiesību spējas, neatkarīgi no tā, vai tiesību subjekts šīs spējas izlieto, vai ne.

38. biļete.

APSTĀKĻI, KAS IZSAUC JURIDISKO PERSONU RADĪŠANU.

Te jāņem vērā divi fakti: 1/ katrs no mums atsevišķi esam par vājiem, lai sasniegtu kādu ilgstošu, lielu merķi.
2/ Šie ilgstošie mērķi tomēr ir vajadzīgi, viņi pastāv, viņi ir jārealizē.
Tā tad cilvēka vājums un vajadzība pēc lieliem mērķiem piespieda dot tādus noteikumus, lai varētu šos mērķus realizēt. Caur tiesisko iekārtu varēja radīt tādus noteikumus, kas kolektiviem piešķira tiesību subjekta stāvokli. Patiesībā tā tomēr ir tikai fikcija. Dzīvais fiziskais cilvēks ir izejas punkts, bet pati fiziskā persona pazūd kolektivā.

M. ORIU /M. HAURIOU/ UZSKATS.

Viņš saka: "zem tiesību subjekta būtības saprot 1/ fizisku personu, 2/ zināmu iestādi un 3/ zināmu ļaužu grupu. Šīs trīs vienības vajadzētu saukt par "sociāliem individiem".

JURIDISKAS PERSONAS DAŽADA TERMINOLOĢIJA.

Izplatītākais termins ir - jūridiska persona. Franču zinātnieki lieto arī terminu - moraliska persona - ārpus fiziskās personas robežām. Angliją saka - mākslīga persona. Morāliska persona var dažreiz izdarīt nemorāliskus darbus.

JURIDISKAS PERSONAS DEFĪNĪCIJA.

Viena no plašākām jūridisko personu dēfīnīcijām ir sekoša:" p a r j u r i d i s k u p e r s o n u i r v i s s t a s, k a s n e b ū d a m s p a r e s o š o, t o p o š o, b i j u š o f i z i s k o p e r s o n u, t i e k a t z ī t s n o o b j e k t ī v ā m n o r m ā m p a r s p ē j ī g u n o t e i k t a m ē r ķ a d ē ļ b ū t p a r t i e s ī b u s u b j e k t u".
Raksturot pārēju no individa, kā tiesību subjekta uz jūridisku personu, kā tiesību subjektu.

Lai vēsturiski saprastu juridiskās personas nozīmi un izcelšanos, ir jāņem vērā cilvēces attīstība. Senātnē individa darbība kā tāda tika aprīta no tām vienībām, kuras tās dzīvoja. Cilvēks nebija tik patstāvīgs kā tagad. Tikai pamazām cilvēka darbība kļuva patstāvīga un tika šķirta no kolektiva. Individualisma laikmeta individs tika sevišķi izcelts. Ciemā bij a zeme, kas piederēja atsevišķām individam, bet bija arī kopējs īpašums. Tālāk, dažādu mērķu izvešanai tika radītas arī dabiedriskas organizācijas. Dažas no tām palika, vēlāk nāca klāt arī jaunas. Lai šiem kolektiviem būtu iespēja darboties, viņiem pierakstīja dažādas /īpašuma rīcības u.c./ tiesības. Ja mēs iedomātos, ka par tiesību subjektu var būt tikai dzīvs cilvēks, tad pēc nāves viss zustu. Ja cilvēks gribētu kādus cēlus mērķus turpināt pēc nāves, tad viņš varētu savu kapitālu tikai uzticēt savam draugam. Tam būtu kapitāls atkal savukārt jāuztic u.t.t. Viņš var viegli sajaukties ar tā līdzekļiem, kas šo lietu turpina vest. Šeit būtu tikai faktiskas attiecības, bez formala pamata. Vai atkal cits piemērs: ja pēc tēva nāves nekustams īpašums pāriet vairākiem bērniem, tad stāvoklis ir labs tikmēr, kamēr valda saskaņā. Ja izceļas nesaskaņas, tad ir slikti. Tāpēc pēc vecāku nāves māja parasti tiek likvidēta. Bet var konstruēt arī vienotu gribu - juridisku personu. Arī valsts tiek uzskatīta kā īpatneja jūridiska persona, kas idejā pastāv mūžīgi. Tā tad ar juridisko personu palīdzību var panākt lielus mērķus.

39. biļete.

GALVENĀS TEORIJAS PAR JURIDISKO PERSONU.

Par jūridiskām personām ir 4 galvenās teorijas.
1/ Fikciju teorija /Savigny/. Šai doktrinai ir piekritēji arī vēl tagad un tā ir viena no galvenām.

2/ Rudolfa Jēringa, mazāk izplatīta teorija. Viņai piekrīt tie, kas nostājas uz viedokļa, ka tiesības ir intereses, ka viņas tiek dotas no valsts.

3/ Brinca teorija, kas ir maz izplatīta, bet devusi vienu pareizu domu par mērķi, kādēļ pastāv juridiskās personas.

4/ Sociālā organisma teorija, ko nodibinājuši Girke, Regesbergers, Bazerers un citi germanisti.

FIKCIJU TEORIJA.

Fikciju teorija ir diezgan grūta. Viņas nodibinātājs Savigny piegājis no sekoša redzes viedokļa: no vienas puses mēs konstatējam, ka ir mērķi, kas ar viena individa spēkiem nav sasniedzami. Sakarā ar to ir nepieciešama apvienība, kurā ieietu vairākas personas, kas ar kopējiem spēkiem varētu mērķi realizēt. Tad izceļas jautājums, ka vajadzētu radīt tādas iestādes, korporācijas, sabiedrības, kas šos mērķus varētu veikt un darbotos varbūt vairākās paaudzēs. Šīm sabiedrībām, iestādēm tiek piešķirtas dažādas īpašības un tiesības. No otras puses, šīm tiesībām trūkst reala subjekta, dzīvas personas, t.i. veida, ko varētu uzskatīt, kā tiesību īpašnieku. Bet ja mēs nevaram šo subjektu atrast, tad te ir runa par tādām tiesībām, kur subjekta nav, bet tiesības nevar būt bez subjekta. Tad nu zinātnieki - jūristi ķeras pie fikcijas. Viņi rada izdomātu, neeksistējošu personu, kas atvietotu dzīvo, fizisko cilvēku. Te esot darīšana ar fiktīvām, nereālām personām. Te ir darīšana ar zināmu konstrukcijas līdzekli. Bet tiesību subjekta jēdziens nav identisks ar dzīva cilvēka jēdzienu. Par tiesību subjektu skaita arī topošo un bijušo cilvēku. Bet ja tā, tad mums ir darīšana arī ar tādām realām personām, kā ūniversitāti, valsti u.t.t., ko mēs redzam faktiski pastāvam. Korporāciju realitāte ir daudz lielāka, kā miruša cilvēka realitāte. To ņemot vērā, mēs te nevaram runāt par kādām fikcijām. Savigny teorija dibinās uz aplamo uzskatu, ka par tiesību subjektu varot būt tikai cilvēks un tiesību subjekts esot arī baudu, vispār tiesību lietošanas subjekts. Bet ne vienmēr tiesību subjekts sakrīt ar baudu subjektu. Kā piemēru varam ņemt to gadījumu, kad kāds atstāj mantojumu un uzdod to pilnvarniekam sadalīt. Attiecībā uz mantojumu došanu tiesībum subjekts ir devējs, bet vēlāk tiesību subjekts būs pilnvarnieks, bet baudu subjekti tie, kas mantu iegūs. Ņemot to visu vērā, nekādā ziņā nevar nākt pie slēdziena, ka te būtu darīšana ar kādām fikcijām. Pēc būtības šī teorija noliedz juridisko personu kā tiesību subjektu.

RUD. JERINGA TEORIJA.

Arī viņš aizstāv uzskatu, ka tiesību subjekti ir tikai konkretas, dzīvas fiziskas personas. Viņš tikai saka, ka esot aplami runāt par juridiskām personām kā par tiesību subjektiem, jo tiesību subjekti esot tās atsevišķās fiziskās personas, kas darbojoties šīs juridiskās personas apjomā. Tie esot destinātori. Tā universitātē par tiesību subjektiem būtu administrācija, mācības spēki, studenti. Juridiska persona nevarot just, lietot savas tiesības, un tādēļ viņai neesot tiesības. Nostājoties uz šī konkretā pamata, rodas vesela rinda jautājumu. Iznāk, ka universitātes eksistence ir atkarīga no mums, t.i. studentiem un mācības spēkiem. Bet viņa parasti tiek būvēta tad, kad studentu un mācības spēku vēl nav. Tālāk, universitātes likumdošana nav nekādā gadījumā no mums atkarīga. Ja arī kādas epidemijas dēļ kādā dienā visi nozustu no šīs pasaules, ūniversitāte turpinātu darboties. 80-tos gados mira kāds skolotājs Pličs, kas norakstīja kapitālu Cēsu ūniversitātei, ko vajadzēja atvērt pēc 150.g. Te jau ir darīšana ar juridiskas personas konstrukciju, lai gan dzīvu, fizisku personu vēl nav. Tālāk, attiecībā uz nabagu patversmēm Jērings saka, ka tur tiesību subjekti esot administrācija un nabagi. Bet nevar, protams, teikt, ka nabagi būtu tiesību subjekti. Arī no administrācijas nekas neatkarājās tie ir tikai pilnvarnieki Brincs, asprātīgi kritizēdams, saka, ka Jērings esot ar vienu spalvas vilcienu nabagus padarījis par bagātiem.

SO TEORIJU ANALIZE UN KRITIKA.

Fikciju teorija neizšķir jautājumu par valsti. Valsts ir juridiska persona, un ja juridiska persona ir fikcija, tad arī valsts ir fikcija. Tas ir absurds - valsts nav fikcija.

Jēringa teorija dibinās uz romiešu tiesību izpratni, bet ja iedzi-

lināmies pilnīgi Jeringa teorijā, viņš meklē dzīvas fiziskas personas jēdzienu. Juridiskā persona pazūd, pārvēršās par dzīvu fizisku personu. /Pašiem salīdzināt un analizēt abas teorijas plašāki./.

40. biļete.

BRINCA TEORIJA PAR JURIDISKO PERSONU.

Brinca-Zoma teorija juridisko personu esamību pēc būtības galīgi nenoliedz. Par tiesību subjektiem varot būt tikai dzīvas, fiziskas personas. Šī teorija kritizē fikciju teoriju. Ja runājot par fikcijām, tad neesot personu un tādā gadījumā nevarot būt runas arī par tiesībām. Izšķirt jurisprudencē fiziskas un juridiskas personas esot tas pats, kas runāt antropologijā par cilvēkiem un putnu biedek,liem. Tiesībās esot jāizšķir ne divējādas personas, bet divējādi īpašumu veidi. Vajagot šķirt īpašumus, kas piederot kam nebūt, no īpašumiem, kas noderot priekš kā nebūt, kāda noteikta mērķa sasniegšanai. Juridiskas personas noliegšana noveda Brincu pie tā, ka juridiskās personas vietā viņš lika jēdzienu par "Mērķa īpašumu" - īpašumu, kas nekam nepieder, bet nolemts noteikta mērķa realizācijai. Un šis īpašums ieiet juridiskās attiecībās ar citiem. Zinātnieks Vindseids gāja vēl tālāk un atklāti patēica, ka tās tiesības, ko pieraksta juridiskām personām, esot tiesības kam neesot subjekta. Viņš uzstāda terminu "bezsubjekta tiesības". Tā iznāk, ka ir īpašuma tiesības bez tiesību īpašnieka. Tas noved pie absurda. Nemaz nevar iedomāties, ka 1/ mērķis varētu slēgt kādus līgumus. Tā tad ar to, ka mērķis būtu noteicošais, nekas nav pateikts. 2/ Ja mērķis būtu noteicošais, tad visas sabiedrības, kas spraudušas to pašu mērķi /piem. universitātes/ varētu apvienoties, Bet neviens nesavienos piem., Amerikas un Eiropas āniversitātes. Tāpat bankas, akciju sabiedrības nevar tikt apvienotas. Trešais motīvs ir tas, ka runājot par biedrībām, ko uzskata kā tiesību subjektus, redzams, ka 3/ bieži te sākumā nav nekāda kapitāla. Tā ja grib nodibināt patversmi, līdzek,lus vāc vēlāk, priekš tam šī apvienība ir nodibināta. Bet juridiskā persona, kolektīvs te jau pastāv. Brinos ir viena jēdziena vietā licis citus vārdus. Pozītīvais doktrinā ir tas, ka izcelts juridiskās personas mērķis. Tam ir reāls saturs pie juridiskas personas nozīmes noskaidrošanas.

SOCIALO ORGANISMU TEORIJA /GIERKE,REGELSBERGERS,BEZELERS/

Šī teorija krasi atšķiras no iepriekšējām, jo atzīst, ka par tiesību subjektu var būt pārindividueli organismi. Pēc šīs teorijas tiesību subjekti var būt: 1/ fiziskas personas un 2/ sociāli organismi. Šī teorija ir juristu - germanistu nopelns - Girke, Bezelers, Regelsbergers. Motivi ar kuriem tiek aizstāvēts viņu uzskats, ir sekošie: domā, ka šo ir darīšana ar dzīviem organismiem, kuriem griba, vēlēšanās, īpašības, kas atrodamas pie dzīvas personas, atrodamas arī pie juridiskās personas. Apskatot šo teoriju, redzam ka daudzām, ko viņi saka, taisnība, tā piem. biedrībām savs kooperātivs gods, tomēr šī goda sajūta nav saprotama tādā veidā, ka pie fiziskās personas. Goda izpratne te cita. Atsevišķas dzīvas personas griba parasti nesakrītot ar kolektīva gribas izteiksmi. Šīs teorijas pretinieki saka: "Nevar būt runas par sevišķām jūtām pie kolektīva". Te prof. Petražickis stingri kritizē šo teoriju. Bet kritiķi aizmirst, ka šo ir darīšana nevis ar dabas parādību, bet ar kultūras parādību, jo kolektīvi - juridiskas personas - var izcelties tikai pie augstas kultūras. Jāņem vērā, ka sociālo organismu teorija ir konstrukcija, pieņemama ar zināmiem iebildumiem. Runājot par šo sociālo organismu teoriju, termins ir aprobežots - te nerunā par dzīvu organiskās dabas parādību.

Šo teoriju vēl var izprast no tās puses, kad atceras subjektivās tiesības. Sub. tiesībās ir divi elementi: 1/ no normām atzīta zināmas personas brīvība un 2/ uz zināmiem noteikumiem pilnvarota, attiecīga persona mēr izdarīt to vai citu darījumu, zināmās robežās. Izejot no šiem diviem momentiem attiecībā uz dzīvu cilvēku gribu, slēdziens, ka dzīva cilvēka griba var tikt izteikta no pilnvarnieka. Šo pielaižot, šī griba nav saistīta ar attiecīgu personu pašu, un pārjot uz sociāliem organismiem, neviens nevar aizliegt likumdevējam paredzēt normā šiem kolektīvu gribas izteiksmi. Var iedomāties, ka šī gribas izteiksme plašā nozīmē var piederēt juridiskai personai, mākslīgi radītiem kolektiviem.

ŠO TEORIJU ANALIZE UN KRITIKA.

Šo teoriju kritizē, jo te nevar konstatēt subjekta. Ļoti bieži divas sabiedrības ar vienādu mērķi darbojas šķirti, lai gan pēc Brinca viņām vajadzētu apvienoties. Te ir darīšana ar mērķi. Viņa defekts tas, ka te ir darīšana ar tiesībām, kam nav subjekta. Bet ras ir absurds - pie tiesībām jābūt subjektam.

LABANDA UN DEMOGA UZSKATI.

Tiesību subjekta jēdziens arī mākslīgs normatīvs. Katrs kodekss paredz mantošanas tiesības mirēja gribas respektēšanu. Tāpat arī embrions tiek mantošanas tiesībās aizstāvēts kā tiesību subjekts. Šos aizrādījumus vērā ņemot, pārēja uz sociāliem organismiem pilnīgi pielaižama. Mēs jūtam reali, ka tie darbojas. Valsts un juridiska persona var dod iespēju eksistēt vairākām juridiskām personām. Valsts ir juridiska persona sui generis - nav ārējas autoritātes, kas to apstiprina. Pilsoņi paši apstiprina valsti, kolektivu ar juridiskas personas tiesībām. Tādēļ ir saprotams, Labanda vārdi: "Nav fiziskas personas, ir tikai juridiskas personas. Tiesību subjekta jēdziens mākslīgs, normatīvs. Runājot par dzīvu fizisku personu, te ir gadījums, kur tas sakrīt ar tiesību subjekta jēdzienu. Tiesību subjekta jēdziens no attiecīga kodeksa. Tiesību subjekta jēdziens ir arī technisks jēdziens, konstrukcijas līdzeklis. Franču zinātnieks Réné D e m o g s saka: "subjekta tiesības var piešķirt katram interešu centram, ar kuru saistītas noteiktas prasības /tiesības un pienākumi/." Mēs varam iedomāties mākslīgu centru. Ja gribētu tā nostāties kā agrāk bijis un kā Ogists Konts saka, tad "naiva doma visu pielidzināt cilvēkam". Tagad protams mūsu laikos tāds stāvoklis nevar būt, jo zem tiesību subjekta saprot to, kas saistīts ar cilvēku, tā personu un sabiedriskiem mērķiem. Starp citu, prof. Petražicka viedoklis, iedomājas, ka tiesības ir psīchiskas. No viņa viedokļa izejot ari dievība, dzīvnieki, gari, stādi var būt tiesību subjekti /4/ Bet šo uzskatu mēs kritizējam, jo nevajaga aizmirst, ka tiesības ir sabiedriskās dzīves parādība. Sai parādībai ir obligatorisks raksturs.

41. biļete.

NEPIECIEŠAMI APSTĀKĻI, KAS VAJADZĪGI, LAI JURIDISKAS PERSONAS EKSISTĒTU.

Vajadzīgs: 1/ mērķis, kura realizēšanai vajadzīga vairāku cilvēku apvienotas spējas. Mērķim parasti jābūt ilgstošam.

2/ Materiālais substrats, pamats, t.i. tie nepieciešamie faktiskie apstākļi, bez kuriem nevar sasniegt mērķi, kam ir nodibināta juridiska persona. Par materiālo substratu var būt 3 faktiskie apstākļi: a/ zināma fizisku personu kopība, b/ noteikts īpašums, c/ kombinēti - persona un īpašums.

Piem. a/ zināma biedrība, kur piedalās vienīgi personas.
b/ muzēji, skolas, iestādes, kas dibinātas uz zināma kapitāla pamata.
c/ akciju sabiedrība.

3/ juridiska atzīšana no iestādes, kas ir spēcīgāka par iestādi, ko rada. Parasti tiek saprasta valdības atzīšana, lai gan praktiskā dzīvē daudz illegalu organizāciju darbojas ar lieliem kapitāliem.

Kas attiecas uz juridiskas personas izcelšanos, tad te ir vairākas sistemas:

1/ Pietiek dažu personu vienošanos. Bet te ir tāds defekts, ka trešās personas nav skaidrībā par to, kas ir atbildīgās personas šai juridiskā personā. Šī sistema tiek pielaista tādu juridisku personu radīšanai, kur nav materiālu interešu.

2/registrācijas sistema - pilnīgi pietiek ar paziņojumu valdības iestādēm - apgabaltiesai par nodibināšanos.

3/ koncesijas sistema - vajadzīga speciala atļauja no valdības iestādēm.

DARBIBAS UN TIESIBAS SPEJA.

Ja runājam par juridiskas personas tiesību un darbības spēju, tad jāsaka, kā viss atkarājas no spraustiem mērķiem. Juridisku personu kā

tiesību subjektu nevar nostādīt vienā stāvoklī ar tiesību subjektu - fizisku personu. Visi aprobežojumi, cenzi, kas attiecas uz vecumu u.taml. te nav iespējami. Tiek aizrādīts, ka nevar būt mantošanas tiesības bez asinsradniecības. Lai gan te radniecības nekādas nav, tomēr mantošanas tiesības tiek atzītas. Vēl tiek aizrādīts, ka adoptēšana nevar tikt izdarīta no juridiskas personas. Kas attiecas uz juridiskas personas likvidāciju, tad tā notiek noteiktā kārtībā.

Daži atzīst, ka juridiskām personām ir vispārēja tiesības spēja, bet lielākā daļa pieturas pie uzskata, ka juridiskai personai vajadzīgs būt speciālai tiesību spējai, jo starp kolektivu un dzīvu fizisku personu ir starpība. Fiziska persona var grozīt savus uzskatus, juridiska persona saistīta ar statutiem. Mūsu Senāta prakse un likums nostājas uz speciālo tiesību spēju viedokļa. Vispārēja kompetence radītu grūtības trešām personām.

JURIDISKO PERSONU VEIDI. PUBLISKĀS UN PRIVĀTĀS JURIDISKĀS PERSONAS

Juridisko personu klasifikāciju ir daudz. Viena no vecākām un labākām ir Savigny. Viņš sadalījis juridiskās personas divās daļās:

1/ universitātes personarum - personu savienība
2/ universitātes bonorum - iestāde kas darbojas.

No svara ir atšķirība starp publiskām un privātām juridiskām personām Publisko juridisko personu izbeigšana neatkarājas no viņu gribas, bet no ārējas autoritātes. Viņu manta pāriet valstij. Kas attiecās uz privāttiesiskām juridiskām personām, tad visa manta pāriet šo personu rīcībā. Tikai tad ne, ja statutos tas nav paredzēts. Tad tā paliek par bezmantinieku mantu un pāriet valsts īpašumā. Tāpat arī mērķu ziņā liela starpība. Publiskām juridiskām personām ilgstošāks raksturs, plašāks, nekā privāttiesiskām.

Kas zīmējas uz personām, tad no svara ir tas, kas atbildīgas valdībai - valde, pilna sapulce.

42. biļete.

JURIDISKO ATTIECĪBU OBJEKTI.

Par tiesību objektu var būt viss tas, par ko cilvēks var valdīt. Tā tad še noteicošā loma ir valdniecības momentam. Vispār, kur ir cilvēku valdniecība par kādu priekšmetu - ir darīšana ar tiesību objektu. Redzam, ka valdīšanas moments ir galvenais, lai izšķirtu, vai ir darīšana ar tiesību objektu, vai ne.

Ja mēs nostājamies uz Rud. Jeringa viedokļa, ka tiesības ir vai nu aizsargātas vai dalītas intereses, tad jāņem dažādas parādības aplūkojot, vērā tas, vai ir interese, vai nav. Jo, ja mēs tuvāk apskatam Jeringa definīciju, tad viņa ir loti vienkārša: cilvēkam ir darīšana ar interesēm, pie kam viņas ir aizsargātas, bet otras - neaizsargātas, un aizsargātas ir tiesības. Ja nu nostājas uz tāda viedokļa, tad protams, par tiesību objektu var būt tikai tas, kam tieši priekš mums [illegible] - Bet šis uzskats ir par šauru, jo patiesībā ir daudz tādu [illegible] tādu parādību, kas mums nesastāda nekādas intereses. Ar [illegible] mirušā cilvēka drēbes. Te tiesības ir, bet interešu nav. Tad [illegible] šodien priekš mums nav nekādas intereses, rīt var būt liela interese. [illegible] runājot par tiesību objektiem, zinātnieki divās lietās ir vienis prātīgi un to saka visi, ka par tiesību objektiem vispār var būt priekšmeti, dažādas lietas. Tālāk, par tiesību objektu var būt darbība - par to arī nepastāv strīdi. Te tikai nu jautājums, kāda darbībā - vai citu personu darbība, vai pašu tiesību subjektu. Te jāsaka, ka tagad kā sava tā arī palīga darbība jāuzskata par tiesību objektu.

Pastāv arī uzskati, ka par tiesību objektiem var būt arī cilvēks zināmās attiecībās. Protams, tas nevar nostāties uz agrākā viedokļa, ka cilvēks ir lieta, vergs - "res", kur cilvēkus varēja dāvāt, mainīt. Tā piem. gimenes attiecībās varot konstatēt tiesību objekta pazīmes, jo vecākiem ir tiesības prasīt zināmu efektu no bērniem. Bet te ir īpatnējs tiesību objekts /sui generis/. Tad vēl daži zinātnieki apgalvo, ka tajās attiecībās, kas pastāv starp pilsoņiem un valsti arī varot konstatēt tiesību objekta pazīmes. Šis jautājums ir jau skaidrāks ka gimenes attiecībās. Šeit galvenā kategorija tiesību objektos ir lieta.

LIETAS JĒDZIENS FIZISKĀ UN JURIDISKĀ NOZĪMĒ.

Lieta juridiskā nozīmē nav identisks jēdziens ar lietu fiziskā nozīmē. Šis jēdziens var sakrist, bet tas nedod iespēju taisīt slēdzienu, ka šeit būs lieta fiziskā un juridiskā nozīmē. Nevajaga aizmirst valdniecības momentu. Ja mēs varam par kādu lietu valdīt, tad viņa var būt par tiesību objektu, t.i. par lietu juridiskā nozīmē.

Fizisku lietu ir daudz - mēnesis, zvaigznes u.t.t., un līdz tam laikam, kamēr te nav realizēta valdniecība, nevar būt runas par jūridisku lietu - par lietu jūridiskā nozīmē. Jāaizrāda arī uz to, ka daudz kas atkarājas no paša cilvēka īpašībām. Krīt svarā, vai tā persona vispār ir spējīga valdīt par kādu lietu, vai ne, un tālāk arī pašas lietas daba. Ja ņemsim elektrību, tad agrāk viņa bija tādā stāvoklī, ka cilvēks par viņu nevaldīja. Tad viņa nebija lieta jūridiskā nozīmē, bet tagad pēc savas būtības gan.

Zem lietas juridiskā nozīmē saprot esošas vai nākotnē gaidāmas lietas, kuras varbūt padotas zem tiesību subjektu valdniecības.

KĀDAS LIETAS VAR BŪT PAR TIESIBU OBJEKTIEM. RES FUTURAE. RES EXTRA COMMERCIUM.

Runājot par lietu jūridiskā nozīmē, saprotam arī tādas lietas, kas vēl nav, bet kas vēl būs - nākamās lietas,- Res futurae. Piem. nākamā raža, nākamais ieņēmums. No fiziskā viedokļa pieejot pie šīm lietām, mēs viņas nevaram saukt par lietām, bet no juridiskā tas ir iespējams, jo viņas var būt par mūsu darījumu objektu. Te var konstatēt to pazīmi, ka mums ar attiecīgu tiesisku iekārtu un valsts organizāciju var tikt garantēta valdniecība par nākamām lietām. Jāaizrāda vēl uz vienu, kas arī vedams sakarā ar Jēringa interešu teoriju par tiesībām. Te ir tas uzskats, ko tagad vēl daži zinātnieki aizstāv, ka vispār par tiesību objektu var būt tikai tās lietas, kam ir vērtība. Tomēr šis uzskats nav pareizs, jo lietas vērtība ir loti nenoteikta. Kam šodien nav vērtības rītu jau tāda var būt.

Res extra commercium. Šeit galvenām kārtām saprot lietas, kas izejot no publiskām interesēm ir izņemtas no parastiem privāttiesiskiem darījumiem. Piem. Karavīra apgērbs. - tas ir parasti res extra commercium katrā valstī, jo nevar pielaist, ka karavīri sāks tirgoties ar savām drēbēm, kuras viņi dabū no valsts bez atlīdzības.

Arī par cilvēku runājot tiek aizrādīts, ka šeit ir darīšana ar res extra commercium.

43. biļete.

JURIDISKĀ LIETU KLASIFIKĀCIJA.

Lietu juridiskai klasifikācijai nav nekas kopējs ar fizisko lietu klasifikāciju. Juridiski lietas tiek dalītas uz kustamām un nekustamām lietām. Pie tam, pie nekustamām lietām tiek pieskaitīts viss tas, kas cieši saistīts ar zemi - pati zeme un viss, kas pie pārvietošanas var zaudēt savas īpašības . Ja ēku nevar pārnest uz citu vietu tādu, kāda tā tagad ir, tad tā ir nekustama lieta. Amerikā jau tagad arī ēkas sāk pārvietot un tās arī tad pārvēršas par kustamām lietām.

Par kustamu lietu saprot visas tās no zemes atdalamās lietas, kas pie pārvietošanas nezaudē savu iepriekšējo vispārējo raksturu, savu mērķi, un noder tam pašam agrākam uzdevumam.

Tomēr šis viedoklis par kustamām un nekustamām lietām ir par šauru. Par nekustamām lietām var saprast arī daudz tādas fiziski kustamas lietas, kuras likumdevējs, izejot no sava viedokļa ir atradis par nepieciešamu atzīt par nekustamām, lai gan viņas ir loti kustīgas. Tā piemēram zivis upē ir nekustama lieta, tāpat dzīvnieki mežā. Bet zivis baseinā un zvēri dārzā jau ir kustama lieta. Šeit krīt svarā valdniecības moments.

Tā tad bez dabiski nekustamām lietām "Naturāliter immobiles" ir vēl no tiesību zinātnes atzītas - formāli nekustamas lietas "civiliter immobiles" tādas, kas ar civillikumiem atzītas par nekustamām.

Dalamās lietas. Dalot lietu jūridiski, jārēķinājas ar to faktu, vai

dalāmai lietai ar dalīšanu nav zudis viņas mērķis, viņas raksturs un uzdevums. Piem. vienu briljantu dauzot, to var sadalīt uz vairākiem briljantiem, bet vērtība jau vairs nebūs iepriekšējā. Tā tad še katreiz jārēķinājas ar to, vai zināmās lietas uzdevums ar dalīšanu nezūd.

Nedalāmās lietas. Apskatot nedalamās lietas no jūridiskā viedokļa, vispirms jāņem vērā, ka še ir darīšana ar t.s. vienkāršām lietām.

Otra kategorija ir t.s. saliktās lietas. Tās fiziski sastāv no vairākām lietām, bet viņas ir mechaniski apvienotas /pulkstens/. Dažreiz viņas var būt arī ne mechaniski apvienotas, bet tomēr visas šīs lietas sastāda vienu vienību un jūridiski tiek apskatītas kā kaut kas vesels /biblioteka/. Pulksteni var izjaukt pa atsevišķiem riteņiem, bet tad pulkstenim nav vairs tā vērtība, viņš vairs neatbilst savam mērķim. Biblioteka, lai gan to uzskata kā vienu vienību, sastāv no vairākām grāmatām un katru atsevišķu grāmatu varam lietot pilnīgi atsevišķi. Bet apskatot biblioteku no juridiskā viedokļa, tā ir viena vienība, kas sastāv no vairākām daļām, kas tomēr nav cieši saistītas.

Šiem sadalījumiem ir ļoti liela nozīme un romiešu terminiem saucas Universitates rerum, kas savukārt sadalās divās daļās:

a/ universitates rerum coherentium un

b/ universitates rerum differentium, kur mechaniskā saistība nav tik noteikta.

GALVENAS UN BLAKUS LIETAS.

Šis sadalījums ir ļoti svarīgs, un še ir darīšana ar principiem, kas jāievēro. Ir tāda aksioma, kas saka, ja runā par galvenām lietām, tad tās ir noteicošās, viņas noteic blakus lietas likteni.

Zem galvenām lietām tiek saprastas tās lietas, kurām ir patstāvīga-neatkarīga no citām nozīme.

Te var būt savienotas vai arī vienkāršas lietas.

Blakus lietām patstāvīgas nozīmes nav; viņām nozīme ir tikai tad, ja viņas savienotas ar citu lietu.

Protams še ir darīšana ar relatīvu jēdzienu. Tas, kas no jūridiskā viedokļa ir blakus lieta, var būt otrā gadījumā galvenā lieta. Piem., mājas zeme. Ja mēs analizējam to saistību, kāda pastāv starp zemi un mājām un izejot no iepriekšejās klasifikācijas, tad galvenā lieta še ir zeme. Blakus lieta - māja. Turpretim, ja apskatam māju un viņas labierīcības, spoguļus, logus, durvis, tad blakus lietas būs labierīcības.

Ir tāda aksioma, ka galvenās lietas liktenim seko blakus lieta. Tā tad, pārdodot namu, pārdodam arī visas blakus lietas, kas ir cieši saistītas ar namu un nama izlietošanai ir vajadzīgas /logi, durvis, krāsnis/.

AUGĻI.

Še liela starpība no juridiskā viedokļa, vai domāts jēdziens fiziskā vai juridiskā nozīmē. Sie jēdzieni gan dažreiz var sakrist. Juridiskā nozīmē zem augļiem saprot arī t.s. no likuma paredzētos, noteiktos augļus - fructūs civiles. Tur ir darīšana ar īres naudām, procentiem, ienākumiem-naudu, ko iegūstam kā zināma darījuma sekas.

Par industriāliem - rūpniecības augļiem - fructūs industrialis - sauc tos, pie kuru radīšanas bija apvienoti dabas spēki ar cilvēka darbu. Te pieder zemkopības augļi.

INDIVIDUELAS UN SUGU LIETAS.

Runājot par lietu dažādu klasifikāciju, liela nozīme ir tam, vai lietai ir tīri individuels raksturs, vai arī vispārējs. Ja lietai ir individuels raksturs, tad tas nozīmē to, ka paņemto lietu atdodot, jāatdod tieši tā pati. Nav vairāk tādas citas lietas. Piem. kāda mākslinieka gleznā.

Turpretim runājot par sugas lietām - cukuru, miltiem - tad te ir citādi. Tās var atdot atpakaļ pavisam citas, bet tādā paša vērtībā un labumā. Te pēc būtības ir dažādas lietas, bet pēc vērtības viņas ir apvienojamas.

44. bi.

PERSONAS DARBĪBA, KĀ TIESĪBU OBJEKTS.

Te darbība var būt divējāda: 1/ var būt darbība, kas pieder citām personām, un 2/ var būt darbība, kas pieder pašam tiesību subjektam. Ja agrāk par tiesību objektu tika atzīta tikai citas personas darbība, tad tagad arī paša tiesību subjekta darbība. Ja še ir darīšana ar citas personas darbību, tad atkal jāņem vērā valdniecības moments. Par savu darbību mēs varam valdīt, bet attiecībā uz citu personu darbību šī valdniecība var būt tikai zināmās robežās. Ja minēsim verdzību, tad jāsaka, ka tas jau ir kaut kas kāds, kas mūsu tagadējā iekārtā nemaz nav pielaižams. Tagad varam prasīt citas personas darbību tikai zināmās robežās, saskaņā ar darba apjomu, ar atlīdzību. Tad arī nevar prasīt fiziski neiespējamu darbību. Piem. iekt uz mēnesi, vai uz kādu zvaigzni. Tāpat nedrīkst prasīt darbību, kuŗai ir noziedzīgs raksturs. Nedrīkst pats, vai ar citu personu palīdzību prasīt tādu darbību, kas apiet likumu.

PERSONAS, KĀ TIESĪBU OBJEKTS.

/ Zem tiesību objekta saprot tiesību subjekta darbības kopumu, uz kuŗu viņš tiek pilnvarots no tiesiskas normas /.

Pastāv uzskats, ka par tiesību objektiem var būt arī cilvēks zināmās attiecībās. Protams, te nevar pieiet no agrākā viedokļa, ka cilvēks ir lieta /res - pie romiešiem/, kad cilvēku varēja dāvāt, mainīt. Ja tagad runā par šādu uzskatu, tad tas var nākt priekšā tikai ģimenes attiecībās. Tā tad šis apstāklis - uzskats, ka par tiesību objektiem var būt arī cilvēki, tagad tiek aprobežots.

Ja runājam par ģimenes attiecībām, tad tās ir īpatnējas attiecības un šo darbība ir saistīta ar noteiktām personām uz ilgāku laiku. Pamatodamies uz to, uz šīm īpatnējām attiecībām, daudzi juristi atrod, ka šinis attiecībās var konstatēt tiesību objekta pazīmes, jo vecākiem ir tiesības prasīt zināmu efektu no bērniem. Citi, turpretim, saka, ka te ir darīšana ar ģimenes dzīvi un tādēļ cilvēku nevarot uzskatīt kā tiesību objektu.

Patiesībā arī te nav parastais tiesību objekts, bet šo ir īpatnējs tiesību objekts /sui generis/.

45. biļete.

JURIDISKIE FAKTI UN TO KLASIFIKĀCIJAS VEIDI AR ATTIECIGIEM PIEMĒRIEM.

Par jūridisku faktu uzskata visus dažādos gadījumus, kas var izsaukt uniznīcināt tiesības. Tomēr šis definējums par šiem gadījumiem - kazusiem nav pilnīgs, jo bez momentāliem faktiem ir vēl dzīvē daudz tādu parādību, kuŗām ir ilgstošs raksturs. Un tādēļ arī šis ilgākais laikmets darbojas un dara iespaidu uz zināmām tiesībām. Sakarā ar to šis elementarais definājums jāpapildina, pieliekot gadījumam klāt ilgstošas parādības, jo tās arī var izsaukt tiesību pārveidošanu.

Zem juridiskiem faktiem saprot visus notikumus un ilgstošas parādības, kas var izsaukt, pārveidot, vai iznīcināt tiesības.

Konstatējot juridisku faktu, reizā ir jākonstatē, jāatzīmē, jāsaista šis juridiskā fakta konstatējums ar objektivu normu, ar likumu. Piem. 1/ sasniedzot 21.g. vecumu. Sai lietai ir liela nozīme, jo mūsu likumā paredzēts, ka tad personas ir pilngadīgas tiesību ziņā, ir pašas pilnīgi darbības spējīgas. Un šis 21.gads ir konstatējams likumiskā normā. 2/ Karaklausības likums paredz, ka vīrieši, kas sasnieguši 21.g. vecumu, tiek iesaukti kara dienestā. Tā tad juridiskais fakts ņemams kopā ar juridisko normu. Ir gadījumi, kur ir darīšana nevis ar vienu juridisku faktu, bet ar veselu kompleksu. Par maz ir nomirt - jābūt arī oficiālam dokumentam, kas apliecina, ka zināmais cilvēks ir tiešām miris.

Juridiskos faktus var vispirms sadalīt divos lielos nodalījumos: 1/ fakti, kas ir atkarīgi no mūsu gribas, cilvēku gribas, 2/ fakti, kas ir neatkarīgi no cilvēku gribas. Kā pirmie, tāpat arī otrie var saskanēt vai nesaskanēt ar tiesībām. Piem. ņemsim kādas stichiskas parādības, kas var radīt jaunu stāvokli tiesībās. Bet ja kaut kas izsaukts no kādām stichiskām parādībām, piem., ūdensplūdi, tad taču tas nenozīmē noziegu-

mu. Ja plūdi pārnesuši kādu ēku uz kāda cita īpašumu, tad tas nav noziegums, bet še ir radīts t.s. netiesisks stāvoklis. Neviens, protams, nav gribējis, lai tā notiek, bet še ir darīšana ar dabas spēkiem. Protams, ka iepriekšējam īpašniekam paliek tiesības uz ēku. Tāpat, ja jums piederošs suns saplēš kādam bikses. Še nav noziegums, bet tomēr jums, kā suņa īpašniekam, jāatlīdzina zaudējumi.

Tie fakti, kas atkarīgi no cilvēka gribas sadalās plus un minus faktos. Ja runā par minus faktu, tad viņa būtība pastāv iekš tam, ka atturas no kāda darba, mēs kādu darbu neizdarām. Sakarā ar visu mūsu darbu, mēs varam iegūt vai arī zaudēt savas tiesības un viss tas vedams sakarā ar to, vai mēs no kādas darbības atturamies, vai ne. Tā tad atkarībā no mūsu darbibas, efekts var būt dažāds. Piem., izlaižot jaunu naudu kādā valstī, parasti tiek dots termiņš vecās naudas apmaiņai. Kas savu veco naudu nav laikā apmainījis, tas cieš zaudējumus.

Šinī ziņā ļoti interesants fakts ir t.s. noilguma tiesības. Noilguma tiesībām ir liela nozīme attiecībā uz nekustamu īpašumu. Ja atļaujam kādai citai personai rīkoties ar mūsu nekustamu īpašumu un neceļam iebildumus, mēs pamazām varam savas tiesības uz to zaudēt. Visos kodeksos ir noteikts laiks, pēc kuŗa objekts pāriet citu īpašumā. Tas ievests tādēļ lai nebūtu tādas parādības, ka eksistē lietas, kas nevienam nepieder. Noilguma laiks parasti ir no 2 - 10 gadiem.

No cilvēka gribas atkarīgi juridiski fakti dalās tiesiskos un netiesiskos juridiskos faktos. Netiesiska darbība ir noziegums - delikts. Noziegums arī var izsaukt jaunas tiesības - var radīt prasības no personas, kas pārkāpusi tiesības. Te var zināmā gadījumā prasīt, lai tiesības tiktu atjaunotas tādā pat stāvoklī, kādas viņas bija agrāk. Otrkārt, var prasīt zaudējumu atlīdzību. Treškārt, vainīgā sodīšanu.

JURIDISKO AKTU UN RĪKOJUMU JĒDZIENS.

Kas zīmējas uz tiesisko - pozitivo darbību, tad še ir darīšana ar divējādu darbību. Ja tas attiecsies uz privāttiesībām, tad te ir darīšana ar t.s. juridiskiem aktiem. Retmins "juridisks akts" tiek pielietots galvenā kārtā civiltiesībās. Un ja runā par juridisku aktu, tad še jāsaprot vienīgi privāttiesisks darījums. Še ir darīšana ar zināmām tiesībām, kuŗas mēs iegūstam. Pirkšana - pārdošana, tas ir juridisks akts.

Ja mums ir darīšana ar kādu pozitivu darbību, kas tiek izdarīta no oficiālām amata personām, tad šo darbību efektu var nosaukt par rīkojumu Šai darbībai ir publiski tiesisks raksturs. Te nedrīkst lietot terminu "akts". Juridiskie akti tā tad var būt vienpusīgi un divpusīgi. Viss atkarājas no tā, cik tiesību subjektu ņem dalību pie zināmu aktu noslēgšanas. No liela svara ir arī tas, ka pie zināma akta izdarīšanas, jāievero attiecīga kārtība, kuŗai ir tīri formals raksturs. Piem. nekustamu īpašumu pārdodot. Ir atkal zināmi akti, kur nav paredzēta šī formalā noteiktība, kādā veidā to vajadzētu darīt. Piem. dzīvokli īrejot var slēgt līgumu mutiski vai rakstiski. Tad vēl no liela svaras ir tas fakts, ka pie juridiskas darbības dažreiz redzam, ka tiek prasīts noteikti, lai pati persona ņem dalību. Piem testamentu nevar uzrakstīt cits. Vēlēšanu liste jānodod personīgi. Daudzos gadījumos mēs varam pilnvarot citas personas. Te tiek ievests pārstāvniecības institūts - kuratori, aizbildņi, pilnvarnieki.

LABPRATIGA UN NEPIECIEŠAMA PARSTAVIBA.

Ja ir darīšana ar personu, kas pati ir darbības spējīga, tad pilnvaras došana citai personai ir labprātīga.

Nepieciešama pārstāvniecība ir tad, kad cilvēks pats nav darbības spējīgs. Piem. kādam nenormālam cilvēkam. Viņam tiesība ir, bet viņam pašam nav darbības spēju. Tādēļ tam ir vajadzīgs aizbildnis. Tāpat tas ir ar mazgadīgiem.

46. biļete.

JURIDISKO ATTIECIBU KLASIFIKACIJA.

Juridiskās attiecības sadala privātās un publiskās tiesībās. Šim sadalījumam ir netikai klasifikācijas nozīme, bet arī principiela nozīme. Še iet runa par divām juridiskām sistemām. Savā ziņā še ir divi lieli pasaules uzskati, kas pastāvīgi cīnās viens ar otru. No vēstu-

res varam spriest, ka vienā laikmetā ir pārsvarā publiskās tiesības un otrā atkal privātās tiesības. Daudz kas še ir atkarīgs no tā, vai tajā valstī un laikmetā noteicošais ir valsts vai individs. Te cinās mūsu individuelās tieksmes ar tām valstiskām tieksmēm, kas grib mūsu attiecības nokārtot, izejot no sava viedokļa.

PUBLISKĀS UN PRIVĀTĀS TIESĪBAS.

Privāttiesību galvenās idejas ir divas: brīvība un īpašuma tiesības. Tā tad personas brīvība un personas īpašuma tiesības. Tas ir pamats visai privāttiesību sistēmai, un ņemot vērā personas brīvību un personas īpašuma tiesības, mums būs skaidrs, ka privāttiesību sistema i vajaga būt individualai. Te cilvēks ar savām īpašuma tiesībām tiek likts pirmā vietā. Civiltiesības /privāttiesības/ pastāv priekš tam, lai brīvs individs varētu brīvi rīkoties ar savu īpašumu. Še brīvais individs var slēgt līgumus un vispār dažādus darījumus ar tādiem pat brīviem individiem, kam savukārt ir tiesības rīkoties ar viņiem piederošiem īpašumiem. Pie tam te tiek izcelts individa egoisms. Romiešu jurists Ulpians savā laikā teicis, ka egoisms esot cilvēka tikums. Privāttiesību galvenais objekts ir īpašums un šim īpašumam no romiešu tiesības sistēmas izejot, tiek pierakstīta ne tikai līdzīga nozīme brīvam individam - cilvēkam, bet augstāka nozīme; pirmā vietā bieži vien nāk īpašuma tiesības un otrā tikai cilvēka personība.

Publisko tiesību sistema ir dibināta pa daļai uz romiešu varas koncenpcijas valsts varas koncepcijas un tālāk pa daļai uz suvereno absoluto valsti, kas izceļas pēc viduslaiku bezvalsts jēdziena. Ja runā par publisko tiesību sistemu, tad jāņem vērā romiešu uzskats par "imperium potestas" /valsts vara spēks/, un arī, ka pēc viduslaikiem attīstējas jēdziens par suvereno valsts varu.

Spilgtākā un raksturīgākā pazīme priekš publiskām tiesībām ir valsts varas valdniecība par ļaudim. Valsts varas valdniecība par ļaudim ir tas, kas noteic visu publisko tiesību sistemas saturu. Ja še ir darīšana ar valdniecību par ļaudīm, tad tas rada priekš attiecīgiem pilsoņiem vienpusīgu pienākumu padoties. Še tādēļ ir padotības princips. Valsts kā kolektīvs ir noteicēja par visu. Izejot no šī viedokļa ir skaidrs, ka katra individa tiesība tiek uzskatīta nevis kā iedzimtā, bet kā dāvana, kā koncesija, kā privilēgija, ko dodvalsts vara atsevišķiem individiem no savas laipnības. Atsevišķs individs šo pārvēršas no brīva individa par valsts varai padotu individu. Īpašuma tiesības tiek uzskatītas kā tādas, kas dotas no valsts varas.

Ļoti svarīgs vēsturisks fakts ir tasm ka sākot ar franču revolucijas laiku, īpašuma tiesības tiek garantētas no pamatlikumiem, no konstitucijas. Lai gan beidzamā - pēckara laikā dažas modernas konstitucijas par šo jautājumu cieš klusu. Runā tikai indirekti par tiesību aizsargāšanu.

No iepriekš sacītā varam nākt pie sekošas definicijasē

Privāttiesību sistema ir pilsoņu brīvības sistema, bet publisko tiesību sistema ir valsts varas autoritates sistema.

Lai gan abas šīs sistemas - privātās un publiskās tiesības - tiek apskatītas atsevišķi, tomēr dzīvē viņas vispār nekad un nekur nedarbojas tīrā veidā. Viņas darbojas kopīgi un parasti vien no šīm sistēmām iespiežam otrā. Un tas arī ir vēlams, jo nostājoties uz tāda viedokļa, kas gribētu novest līdz beidzamai konzekvencei privāto tiesību sistemu, mēs nonāktu pie pilnīgas anarķijas. Tāpat no publisko tiesību viedokļa: ka valsts vara visu nosaka. Tas jau nozīmētu, ka darīšana ar verdzību, ka cilvēka personība nespēlē nekādu lomu t.i. individam nav nekādas brīvības. Tas novestu pie varmācības.

DAŽI CITI TIESIBU SADALIJUMI.

Valdošā klasifikācija sadala tiesības privātās un publiskās tiesībās. Bet pastāv arī citas klasifikācijas, kas mēgina pievilkt klāt vēl trešo nodalījumu - baznīcas tiesības. Tās vajagot apskatīt atsevišķi. Zināmi pamatojumi arī še ir, bet tagad, kur baznīca arvien vairāk atšķiras no valsts un religija modernās valstīs tiek uzskatīta kā cilvē-

ka personīga lieta, šis tiesības zaudē savu nozīmi un viņas jāpieskaita klāt privātām tiesībām. Agrāk viņām bija vairāk publiski tiesisks raksturs.

Vēl tiek aizrādīts, ka var būt runa par starptautiskām tiesībām ka atsevišķu tiesību sistemu. Tālāk vēl uzsver t.s. sabiedriskās tiesības.

PUBLISKO UN PRIVĀTO TIESIBU PRINCIPIELIE PAMATIŅ

Apskatot cilvēku kopdzīves attiecības, ir skaidrs un elementārs neapstrīdams zinātnes ieguvums, ka mums cilvēku attiecībās jārēķinājās ar zināmu brīvību un arī ar zināmu autoritāti.

Mūsu attiecības veidojas, izejot no brīvības principa un arī no valsts varas autoritates principa.

Šie divi tad arī ir tie principi, kas noteic mūsu sabiedrisko dzīvi.

Privāttiesību principielie pamati ir: brīvība un īpašuma tiesības.

Publisko tiesību principielie pamati ir: valsts varas valdniecība par ļaudīm.

PUBLISKO UN PRIVĀTO TIESĪBU STĀVOKLIS DAŽĀDOS VĒSTURISKOS LAIKMETOS.

Lai gan ir vēlams, ka publiskās un privātā tiesības darbojas paraleli, tomēr zināmos vēsturiskos laikos novērojam dažādas tendences, kad viena sistema ņem pārsvaru. Tā par feodalo laikmetu runājot, varam to raksturot, ka tur ir pārsvarā privāttiesības.

Kas attiecās uz absolutas valsts laikmetu, tad privātās tiesības bija apspiestas zem publisko tiesību valdniecības. Pilsoņu brīvība bija nostādīta tādā stāvoklī, ka še bija darīšana ar privilēģijām, kas tika dotas no valsts varas. Absolutā,t.s. policejiskā valsts vara nostājas uz tā viedokļa, ka viņai viss ir jārevidē, jāpārvalda.

47. biļete.

ULPIANA PUBLISKO UN PRIVATO TIESIBU DEFINICIJA.

P u b l i s k ā s t i e s ī b a s i r t ā s, k a s i e v ē r o v a l s t s k ā v i s u m a i n t e r e s e s.

P r i v ā t t i e s ī b a s i r t ā s, k a s i e v ē r o a t s e v i š ķ a i n d v i d a i n t e r e s e s.

/Juristiem jācitē: Publikum jus est quod at statum rex romanae spectat, privatum - quod singularum utilitatem/.

Ulpiana uzskats bija valdošais līdz 19.g.s. otrai pusei. Bet tad noskaidrojās, ka bieži ir grūti atšķirt, kuras intereses ir lielākas - valsts vai individa. Tā gimenes tiesībās valsts pat ir vairāk ieinteresēta kā individi. Zinātnieki, protams, ar šo romiešu uzskatu neapmierinājās, jo te nav dota atbilde arī uz to, kādēļ valsts var stāties privāttiesiskās attiecībās.

MEIJERA UN TONA UZSKATI PAR PUBLISKO UN PRIVĀTO TIESIBU ATŠĶIRIBAS PAMATIEM.

Jurists Meijers un citi mēgināju̇ši atrast materialu pamatu.Privātām tiesībām raksturīga pazīme esot īpašums. Te var iebilst, ka tas pašas gimenes tiesības pēc valdošā uzskata skaita par privātām tiesībām, lai gan te īpašumam nav galvenā loma. Tā tad šis materiālais pamats nedod pietiekošu pieturas punktu.

Tālāk zinātnieks Tons un citi mēgina dot formalas dabas pamatojumu. Šo formālo pamatu viņi iedomājas tanī apstāklī, kādā kārtā tiek aizstāvētas privātās un publiskās tiesības. Publisko tiesību aizstāvēšanā uzstājoties valsts vara ierēdņu personās. Privātās tiesābās uzstājoties ieinteresētā persona.

ŠO 3 UZSKATU ANALIZE UN KRITIKA.

Runājot par Ulpiana definiciju, paceļas jautājums, vai šī definicija ir pieņemama. Tiek aizrādīts, ka tādas, kā gimenes tiesības tiek uzskatītas par privātām tiesībām, tāpat īpašuma tiesības tiek uzskatītas par privātām, bet vai tad valstij ir vienalga, kādas gimenes tiesības

vai īpašuma tiesības pastāv? Attiecībā uz ģimenes tiesībām tiek aizrādīts, ka pēc karīem tiek pacelts jautājums par poligamij, lai palielinātu iedzīvotāju skaitu. Te valstij ir sava interese. Tāpat, ja runājam par poligamijas aizliegšanu. Arā te valstij sava interese.

Otrs iebildums ir tas, ka Ulpiana definicijas nedod atbildi uz jautājumu, kādā kārtā valsts vara var slēgt līgumus, kuriem ir noteikti privāttiesisks raksturs. Piem. mūsu kara ministrija slēdz līgumus par zemūdeņu būvi. Mērķim ir valstiska nozīme, bet pats darījums ir noteikti privāttiesiska rakstura. Kā tad un tagad valsts vara darbojas kā privattiesību subjekts?

Tāpat Tona uzskatam ir liels defekts tas, ka tas nenoskaidro, kas ir pēc būtības publiskās un privātās tiesības. Atbilde te tiek dota uz jautājumu, kādā kārtā publiskās un privātās tiesības tiek aizstāvētas.

48. bilete.

KANTA - PUCHTAS UZSKATS PAR PUBLISKAM UN PRIVATAM TIESĪBĀM.

Kad tagad runā par atšķirību starp publiskām un privātām tiesībām, tad galvenām kārtām atsaucās uz Kanta teoriju. Šo teoriju vēlāk papildinājis Puchta. Pēc šīs teorijas, lai atšķirtu, vai ir darīšanas ar publiskām vai privātām tiesībām, jāņem vērā tas, vai atsevišķās attiecībās cilvēks darbojas kā izolēta persona, vai kā zināmas sabiedrības loceklis. Ja viņšs darbojas kā atsevišķa persona, tad še esot darīšana ar privātām tiesībām, bet ja viņš darbojas kā zināmas sabiedrības loceklis, tad še noteikti esot darīšana ar publiskām tiesībām.

SAVIGNY -ŠTALA UZSKATS PAR PUBLISKAM UN PRIVATAM TIESIBĀM.

Savigny un Štāls domā, ka par atšķirības pamatu var būt mērķu izšķirība, kuriem kalpo publiskās vai privātās tiesības. Ja par tiesību mērķi saka, ka tas ir kāda sociāla vienība, šķira, tauta, valsts, tad tāda tiesība var tikt atzīta par publisku tiesību. Tā tad, ja zināmai tiesībai par mērķi ir zināma sabiedriska vienība, tad še ir darīšana ar publiskām tiesībām. Turpretim, ja par tiesību mērķi ir individs, atsevišķa persona, tad še ir darīšana ar privatām tiesībām. Še tiek lietots atsevišķs termins "atsevišķs individs", bet nevis termins "izolēts individs". Te individs ir atsevišķs, bet viņš nedarbojas izolēti no sabiedrības. Ja apskatam piem.valsts tiesības, kas ir daļa no visām publiskām tiesībām, tad še galvenais mērķis ir valsts, bet individi te nespēlē nekādu lomu. Turpretim privātās tiesībās kā mērķis ir individs, bet valsts ir tikai līdzeklis, ar kuŗa palīdzību atsevišķi individi var sasniegt savu mērķi.

Šo uzskatu analize un kritika.

a/ Kanta - Puchtas teorijas analize un kritika. Pret šo teoriju tiek celti iebildumi tai ziņā, ka nevar būt runa par izolēta cilvēka tiesībām Ja kāds cilvēks ir uz vientuļas salas, tad viņam nevar būt nekādu tiesību. Lai būtu kādas tiesības, vienmēr jāpieder pie kādas sabiedrības.

Pie Kanta-Puchtas teorijas tā tad jāpiebilst, ka 1/ pilnīgi izolētam cilvēkam nevar būt nekādu tiesību un 2/ šī teorija arī nenoskaidro kā privāttiesisks institūts - valsts var slēgt privāttiesiskus darījumus, līgumus ar privāttiesisku raksturu. Ja valsts pasūta aeroplānus vai zemūdenes, tad tam ir publiski tiesiska, vispārēja nozīme, bet pats darījums ir noteikti privāttiesiska rakstura. Kādēļ publiskitiesiskais institūts, tā iegājis privāttiesiskā darījumā, tas šai teorijai nav noskaidrots. Tādēļ jāmeklē vēl citi pamati, kas atšķir publiskās tiesības no privātām.

b/ Savigny - Štāla teorija analizē un kritika. Šī teorija arī tiek kritizēta un tiek aizrādīts, ka esot bieži tādi gadījumi, kur tiesībai ir sabiedrisks mērķis, bet pašā šīs tiesības izvešanā redzam privāttiesisku raksturu. Šis tiesības izvešanai esot noteikti privāttiesisks raksturs. Piem. kāda dzelzceļu būve, kuŗu uzņemās zināma sabiedrība. Dzelzceļam , bez šaubām, ir publiska nozīme, bet ja apskata attiesības, kas pastāv starp sabiedrību un strādniekiem un tirgotājiem - materiela piegādātājiem, tad visur tur ir privāttiesiska rakstura attiecības. Šī teorija arī nenoskaidro kā valsts var būt par privāttiesību subjektu /pasūtīt zemūdenes/.

Likums spēlē galveno lomu publiski tiesiskās attiecībās, bet privāt-

tiesībās galvenais ir līgums, vienošanās uz zināma likuma pamata, pie kam še ir dota zināma brīvība pašiem izlietot savu gribu.

Tā tad tiek meklēts cits pamats, lai atšķirtu šīs abas tiesības.

Katrā gadījumā neatkarīgi no tiesību mērķa un tiesību subjekta, uzstāda vēl teoriju, kas ņem vērā tās attiecības, kas pastāv starp zināmiem subjektiem. Jaņem vērā attiecību raksturs. Sakarā ar to var katreiz atšķirt, kur ir darīšana ar publiskām un kur ar privātām tiesībām. Še katreiz ir ar to jārēķinājas, vai mums ir kādas personas attiecības pret citām personām, vai arī pret socialu vienību. Atkarībā no tā, kādas attiecības ir personai pret socialo vienību, tiesības ir vai nu privātas vai publiskas. Kulturēlās valstīs katreiz pastāv zināmas robežas, līdz kurām valsts var noteikt savas attiecības pret atsevišķiem individiem. Pārejā sferā katrs no mums var rīkoties brīvi attiecīgu robežu apjomā. Tur valsts neiejaucās. Piem. īpašuma tiesības. Valsts mūsu īpašumus apliek ar nodokli, bet kas attiecas uz paša īpašuma realizāciju, tad mēs tos varam paši pārvaldīt.

Tā tad tās tiesības, kur individs vai juridiska persona ir patstāvīgs tiesību subjekts, ir privāttiesības, turpretim tās, tiesības, kur atsevišķa persona vai juridiska persona ir padota un rīkojas kā daļa, padota sociālai vienībai, ir publiskas tiesības.

Pie tādas interpretācijas tiek novērstas tās grūtības, par kurām runājām Kanta - Puchtas un Savigny - Stāla teorijās. Tas noskaidro to, kādēļ valsts var būt par privāttiesību subjektu.

49. biļete.

JAUNĀKIE UZSKATI /ŠTAMMLERS, ORIU, POKROVSKIS U.C./

Pēdējā laikā lielu piekrišanu guvusi vēl viena jauna teorija, kas mēgina atrast starpību publiskām un privātām tiesībām pēc viņu iekšējās būtības. Šī teorija tiek aizstāvēta no vācu, franču un krievu zinātniekiem /vācu - Štammlers un Kaufmans; franču - Oriu; krievu - Petražickis un Pokrovskis/. No ievērojamākiem darbiem ir Pokrovska 1917.g. izdotais darbs "Osnovnije problemi graždanskavo prava". Te viņš dod labu analizi par tām atšķirībām, kādas pastāv starp publiskām un privātām tiesībām. Viņš noteikti apgalvo, ka galvenā izšķirība ir tā, ka publiskās tiesībās esot izvests centrālizācijas princips, turpretimp privātās tiesībās izvests decentralizācijas princips. Šī doma ir arī pareiza, jo valsts kā tiesību subjekts darbojas kā milzīgs centrs, kas grib pārņemt visu atsevišķo individu darbību.

Otrs, ko viņš uzsver, ir tas, ka visām publiskām tiesībām esot spaidu raksturs. Turpretim privātām tiesībām šī spaidu rakstura neesot. Viņas atkarājas no katra individa izvēles. Še esot zināma dispozicija. Publiskās tiesībās redzam obligatoriskumu. Ja karą dienesta neizpildās, nāks sankcija. Privātās tiesībās mēs varam rīkoties kā gribam. Šavu īpašumu, ja gribam, varam iznīcināt. No šīs padotības izriet tas, ka publiskās tiesībās ir darīšana ar padotību, ar subordināciju. Likums.

Privātās tiesībās redzam vienošanos, še ir koordinācijas princips. Līgums. Tad vēl viena pazīme. Mums var bū pilnvarojums, bet var būt arī tā, ka mūsu pilnvarojums, tiesība tanī pašā laika ir arī pienākums. Piem. virsniekam ir pilnvarojums būt par tādu ar attiecīgām tiesībām, bet reizē ar to viņam ir arī pienākums izpildīt virsnieka amata pienākumus, uzdevumus. Te var konstatēt to, ka pilnvarojums, tiesība vienā laikā ir arī pienākums. Tā tad pienākums ar pilnvarojumu sakrīt. Ņemsim otru piemēru, kur pilnvarojums atdalīts no pienākuma. Kādam pieder skaista vasarnica. Viņam ir tiesība ar vasarnicu rīkoties, noteikt viņas likteni, bet tas nav nekādā ziņā viņa pienākums. Še pilnvarojums nesakrīt ar pienākumu. Še ir tikai viena puse - pilnvarojums. Tāpat pastāvēdu attiecības. Ja kāds ir aizlienējis naudu, tam ir tiesīt to atpakaļ, bet tam, kas naudu ir aizņēmies, ir pienākums to atdot. Te ir divas personas.

Publiskās tiesībās tā tad ir subordinācijas sistema, bet privātās tiesībās koordinācijas sistema. Ja pirmās ir varas un padotības sfera, tad otras ir brīvības un privātās iniciatives sfera.

Pie šī sadalījuma uz privātām un publiskām tiesībām pati tiesību ideja abi gadījumos paliek nemainīta, bet sadalīšana attiecas vienīgi uz pilnvarojumu sadalīšanu.

Ja ir darīšana ar centrālizācijas sistemu, tad sakrīt pilnvarojums ar pienākumu, bet attiecībā uz decentralizācijas sistemu, šie momenti ir dalīti.

PRIVĀTU UN PUBLISKU TIESIBU APJOMA MAIŅA DAŽADOS VĒSTURISKOS LAIKMETOS.

Publiskās un privātās tiesības nav tā izkristalizējušās, ka viņas priekš visiem laikiem būtu vienas un tās pašas. Tās tiesības, kas šodien,ir privātas, var pārvērsties par publiskām. Tas atkarājās no sabiedrības, no valsts uztvēruma, no tā kādas tendences ir pārsvarā -vai centralizācijas, vai decentrālizācijas. Senā Grieķijā privāto tiesību sfēra ir neapšaubami šaurāka nekā tagad. Tā piem. Spartas pilsonis nevarēja pārdot savu zemi, jo zeme piederēja valstij un viņam bija tikai lietošanas tiesības. Viņam vajadzēja maksāt valstij ar amata pienākumu izpildīšanu, ar dienestu. Vidus laikos ir pavisam otrādi. Tur privāttiesību sfera ir plašāka. Visa vadniecība dibinas uz to, ka valdnieks ir suverens. Tev ir valdniecības moments sajaukts ar privātīpašuma pārvaldīšanas momentu. Pārsvarā ir privāttiesiskais moments. Tā tad ņemot to vērā, mums jākonstatē, ka dažādos laikos var būt dažādas robežas starp privāto un publisko tiesību sferu. Ja centrālā varą ir stipra, valsts vara ir spēcīga, tad viņa grib saņemt visu varu savās rokās, bet ja valsts vara ir vāja, tad privāttiesiskais elements ir pārsvarā.Ņemsim piemērus no vēstures. Piem. asinsatriebība. Atriebties ar nonāvēšanu, resp. slepkavošanu tai personai, kas jums ko nodarījusi, vai kādu no jūsu tuviniekiem noslepkavojusi, drīkst tikai valsts. Jūs paši to tagad nedrīkstat darīt. Nevar taču tagad dot katram tiesības izrēķināties ar saviem ienaidniekiem.

KADAS IR ROBEŽAS VALSTS VARAS VALDNIECIBAI PAR PERSONU?

Šis jautājums ir interesants, jo tas stāv tiešā sakarā ar publisko un privāto tiesību attīstību. Valsts varas valdniecība par personu ir dažādoslaikos bijusi citāda. Piem. savā laikā ķeizars Augusts izdeva likumu, ka vīriešiem no 25 - 40 un sievietēm no 20 - 40 .g. bij jābūt laulībā. Tagad turpretim, tādu likumu nevarētu iedomāties, jo tas pārāk iejaktos, aprobežotu personu. Tāpat personīgā brīvība senāk varēja tikt pavisam atņemta. /verdzība/ Visumā valsts varas valdniecība par personu mūsu modernā laikā samazinājusies līdz zemākai robežai. Cilvēks pats var brīvi rīkoties ar savu mantu, brīvi izvēlēties dzīves vietu u.t.t., ja tikai viņi nenāk sadursmē ar likumu.

50. biļete.

GALVENIE PUBLISKO UN PRIVĀTO TIESĪBU SADALĪJUMI UZ ATSEVIŠĶĀM SPECIALĀM ZINĀTNĒM.

To pilnvarojumu pētīšana, kas ir vienā un tanī pašā laikā arī subjekta pienākums, piekrīt publiskām tiesībām. Še ir darīšana ar valsts tiesībām, administrativām tiesībām, krimināltiesībām, krimināltiesāšanas iekārtu. Tas viss attiecas uz publisko tiesību sistemu.
Tālāk, to pilnvarojumu pētīšana, kur pilnvarojumi ir atdalīti no pienākumiem attiecībā uz personām, pārzin privāttiesību sistema. Un še ir darīšana ar atsevišķām privāttiesību disciplinām: civiltiesībām, tirdzniecības tiesībām, pa daļai civilprocesiem kā galvenām nozarēm, kas te jāievēro. Atsevišķs un īpatnejs raksturs ir t.s. starptautiskām tiesībām, jo te ir ātrodami abi principi. Daudzi zinātnieki viņas pavisam apšauba kā tiesību disciplinu. Tas pats jāsaka par baznīcas tiesībām. Baznīcas tiesības pēdējā laikā sadalās - pāriet uz valsts un administrativām tiesībām, cita daļa pāriet uz privātām tiesībām.

51 biļete.

Tiesību zinātņu galvenās metodes. Galvenās tiesību zinātņu metodes:
1/ dogmatiskā metode, kuru sauc arī par juridisko vai formalo metodi. Šī metode mēgina pētīt spēkā esošas tiesības.
2/ kritiskā metode. Tā ir pretēja dogmatiskai metodei. Šī metode runā par to, kādām tiesībām vajaga būt.
3/ Vēsturiskā metode. Tā pēta valsts iekārtu, kodeksu, pieejot no vēsturiskā viedokļa.
4/ Sociologiskā metode, kas petī tipiskas parādības un vispār likumību, kādēļ notiek tās jeb citas parādības.

INDUKCIJAS UN DEDUKCIJAS JĒDZIENI UN TO PIELIETOŠANA.

Indukcija pastāv tanī, ka no atsevišķiem konkretiem gadījumiem kādā pētamā disciplinā nākam pie vispārējiem slēdzieniem.

Indukcija ietver sevī divus dažādus momentus:

1/ katrā induktivā metodē figurē faktu konstatējumi. Bet ar faktu konstatēšanu vien nepietiek, vajadzīgi

2/ slēdzieni, ar kuriem šos faktus apstrādā, izelieto kā materiālu.

Logikā indukciju definē kā metodi, ka no atsevišķiem faktu konstatējumiem dabū šo faktu vispārējās likumības. Citādi sakot, no spriedumiem, kas satur sevī atsevišķu faktu konstatējumus, dabū jaunu spriedumu, kas satur šo faktu vispārēju likumību.

Attiecībā uz tiesību zinātni, te protams, darīšana ar normu analizi un normu apvienošanu /sintezi/. Tur arī nonākam pie abstrakcijas paņēmiena, pie vispārēja slēdziena no konkretu normu apskatīšanas.

Dedukcija nozīmē to, ka mēs no vispārēja jēdziena, teoremas, aksiomas taisam atsevišķus konkretus slēdzienus.

Dedukcija klasiskā formulējumā ir speciāla gadījuma izpratnes atvasināšana no vispārējas likumības un šīs vispārējas likumības no pamatlikumības aksiomas.

Ja induktivi konstatēta vispārēja likumība, tad no šīs vispārējās likumības var deducēt atsevišķus gadijumus. Bet šī dedukcija nav jaunradoša.

/ / / / /

DOGMATISKĀ METODE UN TAS SASTAVDAĻAS.

Dogmatiskā metode ir tā, kas mēgina pētī spēkā esošas tiesības. Dogmatiskās metodes uzdevums: pētīt tiesības no viedokļa de lege lata. Agrāk šis dogmatiskais pētīšanas veids bija diezgan grūts, jo vajadzēja atrast attiecīgus likumus, normas. Tas nebija tik viegli, jo ne visi likumi bija publicēti. Pastāvēja t.s. slepēnās tiesības u.t.t. Tagad šis moments - normu savākšana atrašana - ir gandrīz jau atkritis, jo visi likumi tagad tiek publicēti oficiālos izdevumos un ir viegli pieejami. Tomēr arī pie tādiem apstākļiem dogmatiķiem ir grūts darbs, jo likumi tiek izdoti dažādos laikos, runā viens otram pretim. Dažreiz darīšana pat ar ārzemju likumiem /pie tiesību recepcijas/.

Ja nu materiāls ir sakopots, tad pirmais moments, kas jāievēro, ir normu aprakstīšana. Še darīšana ar vienkāršu darbu. Jūs apskatat to normu saturu, kas viņās ielikts. Ta ir elementara lieta, bet ar to nevar apmierināties, jo tas būtu tikai normu satura atstāstījums un vairāk nekas cits. Tādēļ saprotams, ka nāk klāt vēl otrs svarīgs moments - normu apvienošana, vai normu generālizācija, Jūs te analizējat atsevišķas normas, izvelkat no viņām to kopējo, ko jūs atrodat šinīs konkretās normās un pēc tam to apvienojat. Tāds ir algebraisks paņēmiens, kur jūs kaut ko varat izvilkt aiz iekavām. Tiem rezultātiem, ko esat ieguvuši caur generālizāciju, ir jau vispārējs raksturs, bet vajadzīgs viņus vēl apvienot noteiktā sistemā, klasificējot pēc satura. Tādēļ trešais moments ir klasifikācija.

Ar klasifikāciju nonākam pie dažādām tiesību nozarēm, dažādām sistemām, civiltiesībām, krimināltiesībām, valsts tiesībām u.t.t.

Normu klasifikācija ir sakopoto, interpretēto, generalizēto un apvienoto dažādās definicijās materiālu sadalīšana pēc noteiktas sistemas.

JURIDISKIE PRINCIPI.

Zem jurdiskiem principiem saprot to vispārējo domu, vispārējo tendenci, kas piemīt juridiskām normām.

To nekādā ziņā nevar jaukt ar generalizācijas paņēmienu, kur arī ir runa par vispārēju jēdzienu apvienošanu. Starpība nav būtiska, bet ir formāla. Generalizācijā vispārējā doma ir, bijusi katrā atsevišķā gadījumā, bet jūridiskais princips nav katru reizi saskatams konkretā veidā. Juridisku principu varam dabūt tikai pēc attiecīgas normu analizes. Mums vajaga atrisināt visas tās normas un tad nākt pie slēdziena, ka še ir darīšana ar tādu un tādu domu, kas piemīt šīm jūridiskām normām. Tā tad pie jūridisku principu meklēšanas vajadzīga dziļaks analizes darbs.

52. biļete.

DEFINICIJAS.

Zinātniskās definicijas jāatšķir no ikdienišķām dēfīnīcijām. Ikdienišķā dzīvē mēs bieži lietojam dažādus vārdus, jēdzienus, bet viņiem nav stingri noteikts raksturs.

Juridiskās dēfīnīcijas ir dažādu noteikumu apvienošana vienā tēzē, kuru kopums rada noteiktas jūridiskas sekas.

Dažreiz definicijas dod pats likumdevējs. Tāpēc izšķir: 1/ likumdevēju dēfīnīcijas; 2/zinātniskās dēfīnīcijas. Jāievēro, lai dēfīnīcijā ietilptu viss tasm ko ar viņu grib izteikt. Tiek prasīts:

1/ lai pievestām pazīmēm būtu izcilus galvenā loma,

2/ lai šīs pazīmes izsmeltu jautājumu pilnīgi.

Tikai tad, kad ievēroti šie divi noteikumi, var runāt par zinātnisku defīnīciju. Piem.: Zagšana ir slepena cita kustama īpašuma piesavināšanās. Nostrīpojot vārdu "slepena" un tā vietā pieliekot "atklāta", tad jau te vairs nav zādzība, bet laupīšana. Tā tad redzam, kāda liela nozīme te vienam vārdam.

Normu klasifikācija ir augstākā pakāpe dogmatiskajā metodē, kas dod pamatu dogmatisko metodi pieskaitīt pie sistēmatiskām metodēm.

Normu klasifikācija ir sakopoto, interpretēto, generalizēto un dažādās defīnīcijās apvienoto materiālu sadalīšana pēc noteiktās sistēmas. Sai tiesību sistēmā tad ietilpst visas spēkā esošās normas. Še daļu attiecības ir noteikta sakarībā ar veselo. Katrs likums ir pamatots un atrodas ciešā sakarībā ar pārējiem.

Zinātniskā klasifikācija ir brīva, prasa tikai, lai tā nebūtu pretrunā ar likumdevēja principiem. No loģiskās puses jāņem vērā, ka klasifikācijai jābūt pilnīgai. Tai jābūt uzbūvētai uz viena pamata, t.s. vienības principa. No paidagoģiskā viedokļa prasa, lai klasifikācija nebūtu pārāk sarež ģīta. Ja mēs vispār iedomātos stāvokli, ka tiesības nebūtu sistēmas, tad arī tiesību stūdijām nebūtu nozīmes.

Izšķir: 1/ institūciju un 2/ pandektu sistēmas.

Institūciju sistēma ir ļoti vienkārša, visa viela ir iedalīta 3 daļās pēc principa: persona - res - actio, proti: 1/ personas, 2/ lietas, 3/ darījumi.

Pandiktu sistēma visu tiesību materiālu sadala vispirms: 1/vispārējā un 2/ speciālajā daļā. Vispārējā daļa ir izdalīti tādi tiesību jautājumi, kas sastopami katrā tiesību nozarē /piem., jautājums par ties.subjektu, ties.objektu, ties.iegūšanu, izbeigšanos un aizsardību/ Visu pārējo vielu ietilpina speciālajā daļā un sadala 4 nodaļās: 1/ lietu tiesības, kuras paredz 1 personu viņas attiecībās pret ārējiem priekšmetiem; 2/ saistību tiesības,kur jābūt vismaz jau 2 personām; 3/ gimenes tiesības. Še ir ietverti visi iepriekšējie elementi /personiskais, saistību un arī - mantošanas/. 3/ mantošanas tiesības.

JŪRIDISKI INSTITŪTI.

Sistematizējot tiesības, jūristi generālizē tās normas, kas regulē radniecīgās jūridiskās attiecības. Vienības, kurās sakopotas radniecīgās normas, kas noteic kādu nozari, sauc par jūridisku institūtu. Katrs no šiem jūridiskajiem institūtiem var savukārt sadalīties uz mazākiem jūridiskiem institūtiem. Dažos gadījumos viens institūts noder par pamatu otram.

Tādējādi redzams, ka tiesiskās normas tiek apvienotas institūtos, tie apvienojas savukārt tiesību sistēmas atsevišķās daļās un pēdējās sastāda tiesību sistēmu.

JURIDISKĀS KONSTRUKCIJAS.

Zem juridiskās konstrukcijas saprot zinātnisku procesu, kas sastāv kāda institūta sadalīšanā uz viņa vienkāršām sastāvdaļām -elementiem, un pēc tam uz šo elementu pazīmju pamata dod iespēju noteikt šim institūtam attiecīgu vietu tiesību sistēmā.

Juridiskās konstrukcijas darbs sastāv iekš tam, ka saskaņo, savieno juridiskās attiecības plānveidīgi, pamatojoties uz mērķu vienību, kāds ir katrai attiecību grupai. Šādu attiecību grupu ar vienu mērķi sauc par jūridisku institutu. Piem. Īpašuma instituts, laulības instituts, mantošanas instituts u.c.

Konstrukcijas var būt: 1/ jūridisko parādību konstrukcijas, 2/ jūr. principu un 3/ jūr.kazusu konstrukcijas. Pirmajā gadījumā jūridisku jēdzienu var attiekties: a/ uz jūr.normām, kam būs tad dogmatiska nozīme, un tas būs cieši saistīts ar attiecīgas valsts pozitivo likumdošanu, b/ šim jēdzienam var būt teoretiska nozīme. Parādību apskata, izejot no dzīves attiecībām, kam tad būs patstāvīgs raksturs. Tas pats, kas sacīts par jūr. parādību konstrukcijām, jāsaka arī par nūr.principu konstrukcijām. Jūr. kazusu konstrukcija praksē gadas visbiežāk. Analizējot faktisko gadījumu, jāizceļ visas pazīmes un jānoteic, kāds raksturs ir konkretai parādībai. Bez šiem veidiem bieži runā vēl par ceturto veidu, kur apskata jaunu tiesību institūtu, kurš agrāk nav pazīts piem., autora tiesības. Tādos gadījumos paceļas jautājums, kur šo institūtu ievietot.

DOGMATIKAS NOZĪME PASTĀVOŠAI LIKUMDOŠANAI.

Ar dogmatisko metodi nākam pie vairākiem slēdzieniem. Mēs varam konstatēt vairākās konkretās līguma attiecībās zināmu vispārēju momentu, kas raksturīgs visiem šiem līgumiem. Tā uzbūvējam pamatu visiem līgumiem Tālāk specializējot līgumus, atradīdim, ka viens līgums atšķiras no otra ar tādu un tādu blakus pazīmi. Tāpat par noilgumu. Noilguma moments var tikt atrasts vairākās normās. Tad jau var taisīt vispārēju slēdzienu par noilgumu un atrast īpašības, kas vienu noilgumu no otra atšķir.

Vēl viens svarīgs jautājums pie dogmatiskās metodes ir tas, ka viņa dod iespēju uzstādīt zinātniskas definicijas, noskaidrot attiecīgus terminus, jēdzienus. Tā zinātnieki pamazām nākuši pie tās sistemas, kas mums tagad ir. Parasti papriekšu redzam vispārējo daļu, kur izteikti vispārējie principi tiesību teorija, un tālāk jau speciālas daļas, kur jautājumus apskata, pielietojot attiecīgu specifikāciju.

VAI DOGMATISKAI METODEI IR PRAKTISKS VAI TEORETISKS RAKSTURS?

Pastāv strīdus par to, vai dogmatiskā metode ir teoretiska rakstura vai praktiskas dabas metode. Daži saka: ja še tiek apskatīti konkreti likumi, tad ir darīšana ar praktisku zinātni. Tas tomēr ir aplami, jo ja runā par prakstiskām zinātnēm, tad vajaga ņemt vērā konkretu gadījumu: kādas šai praktiskai zinātnei ir teoretiskas zinātnes kā pamats? Tad tikai var būt runa par praktisku zinātni. Piemēram, attiecībā uz medicinu - tur ir daudzas teoretiskas zinātnes, kas dod iespēju nākt pie medicinas praktiskiem kopsavilkumiem. Bet pie dogmatiskās metodes iepriekš neatrodam nevienu teoretisku zinātni un viņai pašai ir tas mērķis - no konkreta materiāla izvilkt vispārējus slēdzienus. Viņai tā tad, bez šaubām, ir teoretisks raksturs.

53. biļete.

Vēsturiskā metode.

Vēsturiskā metode ir konkreta metode. Tā apskata attiecīgu faktu zināmā laikmetā. Pēta zināmas tautas tiesības konkretos apstākļos. Tā pēta vispār zināmu evoluciju, attīstību.

Katras valsts tiesiskās iekārtas īpatnības un citu valšķu iespaidi.

Vēsturiskās metodes raksturs.

Vispirms jāņem vērā, ka tā valsts un valsts iekārta, ko jūs redzat, ir zināmu apstākļu rezultāts, zināmas iepriekšējas darbības rezultāts. Tādēļ ir saprotams, ka katru kodeksu, katru valsts iekārtu var pētīt piecejot no vēsturiskā viedokļa. Lai saprastu zināmu valsts tiesisku iekārtu, likumus, vajaga noskaidrot šīs tautas pagātni, atrast iemeslus, kādēļ patiesībā attiecīgā valstī ir monarķija, kādēļ republika. Tas vedams sakarā ar pagātni un tādēļ jāpielieto vēsturiskā metode, t.i. jānoskaidro: 1/ kā attīstījusies mūsu tagadējā tiesiskā iekārta, 2/ vajadzīgs nākt pie slēdziena, ka varētu labāk saprast pastāvošās tiesības, pamatojoties, protams, uz pagātni. Tas dos iespēju arī izvest attiecīgas

reformas, jo tad viņām būs cieši saistošs sakars ar tautas iepriekšējo dzīvi, kam ir liela nozīme. Tiesības, protams, ir tikai viena daļa no sabiedriskās dzīves, viņa ir saistīta arī ar citām parādībām - ekonomiskiem, kulturēliem un citiem apstākļiem. Jāaizrāda arī, ka ņemot vērā analogiju, ka jūs nevarat pētīt atsevišķa individa tiesības, ja tas ir izolētā stāvokliī, tāpat arī valsts dzīvi jūs nevarat pētīt izolētā veidā, jo tādas valsts nepastāv. Jums jāņem vērā ir ārējie iespaidi, ko tauta vai valsts pieņemusi no citām /valstīm/ tautām. Jāņem vērā viss geografiskais komplekss, kas atrodas valsts tuvumā. Tā tad, Latvijas tiesisko iekārtu, tiesības kā tādas, nevar pētīt izolētā veidā. Mums jāņem vērā vācu iespaids, krievu, romiešu iespaids, arī zviedru, iespaids. Visi tie savā laikā atstājuši zināmas sekas mūsu tiesiskā dzīvē. Ja tuvāk pieejam pie atsevišķu tautu tiesību pētīšanas, tad no svara ir zināt, ar ko šī tauta ir tuvākās radniecīgās attiecībās. Ja jūs piem. pētīsat vācu tautu, tad jums būs jāpēta arī citas germāņu tautas. Ja pētīsim mūsu tiesību vēsturi, tad mums jāpēta arī lietuvju tiesību vēsture. Jo sevišķu ierašu tiesībās tas ir no svara, ja kādā vietā vienai tautai ierašu tiesības pazudušas, tad pie kaimiņtautām tās vēl uzglabājušās. Jāņem vērā, ka pie vienādiem vēsturiskiem cēloņiem vajaga būt arī vienādām vēsturiskām sekām. Še pielieto analogijas paņēmienu. Tikai te jābūt ļoti uzmanīgam. Vajaga tiešām konstatēt, ka priekšnoteikumi - citi apstākļi - ir vienādi un tikai tad var izvest tālākus slēdzienus. Tālāk jāņem vērā arī tas, ka vienas tautas tiesības var būt pieravinātas no otras tautas. Še lielu lomu spēlē vēsturiski laikmeti un otrs: viena tauta viegli pieņem, asimilē citu tautu tiesības, bet otra tauta nepavisam nepiesavina citas tautas tiesības. Tas atkarājās no tautas nacionālām īpatnībām. Mēs vispār nevaram iedomāties izolētu valsti un tādēļ visi kodeksi ir ļoti līdzīgi. Krievu lielais kodekss "Uloženija carja Alekseja Nikolajeviča" /1649.g./ uzsvēra, ka tas esot patstāvīgs krievu tautas kodekss. Vēlākie pētījumi rādīja, kaŝ tas paņemts pa lielākai daļai no Lietuvas statuta. Tas savukārt zināmus institutus paņēmis no rietumiem. Ja kāda tauta izdod jaunus likumus, piem. pensiju likumus, tad tas tūlīt tiek izsūtīts visām citām valstīm, lai viņas varētu ar to iepazīties. Tas ir pozitivs darbs, jo katra tauta mācas no otras tautas kļūdām, kas piesavināms un kas atmetams.

54. biļete.

SOCIOLOĢISKA METODE.

Sociologiskā metode pēta tīpiskas parādības un vispār likumību kā tādu, kādēļ vispār notiek tā jeb cita parādība. Tā ir abstrakta metode. Vēsturiskā metode pēta vispār zināmu evoluciju, bet sociologiska metode bez tam vēl pēta arī citus likumus. Sociologiskā metode neņem vērā konkretus apstākļus, kā noteiktu tautu, noteiktu vietu, bet pēta vispār zināmas normas attīstību.

STATIKAS UN DINAMIKAS PETĪŠANAS VIEDOKĻI.

Šis sadalījums pastāv no Ogista Konta laikiem, kas tagad tiek pielietots sociologiskā metodē: statikas un dinamikas paņēmiens.

Statika pēta zināmas parādības miera stāvoklī.

Dinamika pēta parādības kustības stāvoklī.

Ja runā par t.s. socialo statiku, tad tas nozīmē to, ja pastāv viena parādība a, tad tanī pat laikā pastāv arī parādība b. Še ir darīšana ar t.s. kausaliem likumiem, t.i. vienai parādībai katreiz seko otra. Katreiz pētot vienu parādību, var atrast, ka šī parādība noteikusi arī citas parādības eksistenci.

Pie dinamikas likuma ir darīšana ar t.sauc. evolucijas likumiem. Ja pastāv parādība b, tad tas nozīmē, ka iepriekš ir pastāvējusi parādība a, jo b ir attīstījies no iepriekšējas parādības a evolucijas ceļā. Šiem paņēmieniem ir zināma nozīme arī attiecībā uz tiesību zināt-ni. Zināms likums var būt divējādā izsaukts dzīvē. Var būt radušies tādi materiāli apstākļi, kas piespiež izdot likumu. Piem. kādas rūpniecības nozares attīstība. Bet var būt arī otrādi: likumdevējs izdod jaunu likumu un pēc tam šie jaunie likumi iespaido visas tautas ekonomisko un kulturēlo dzīvi.

SOCIOLOĢIJAS LIKUMU TEORETISKĀ DAĻA.

Sociologiskā metode, kā jau augstāk sacīts, pēta tipiskas parādības un likumību tīri teoretiski. To pielieto visvairāk juristi un kriminālisti. Tur nāk divi jautājumi. Šī nodaļa krimināltiesībās saucās kriminologija

1/ kādi ir sociālie iemesli, kas rada noziegumu.

2/ kads ir sociālais iespaids sodiem uz cilvēka sabiedrību. Šī krimināltiesību daļa saucas poenalogija /poena - sods/. Un šeit redzam, ka pie zināmiem kulturēliem apstākļiem attiecīgā sabiedrības daļā notiek tik un tik tādu noziegumu.

55. biļete.

KRITISKĀ METODE.

Kritiskā metode runā par to, kādām tiesībām vajaga būt. Pastāvošās normas šeit tiek novērtētas, izejot no lietderības un taisnības viedokļa. Ja mēs izietu no tāda viedokļa, ka visas pastāvošās normas ir ideālas, tad nekāds progress nav iespējams. Cilvēce jau sen nostājusies uz tāda viedokļa, ka viss pastāvošais nav tik ideals. Tā izcēlusies ideja par dabiskām tiesībām. Tādā laikā, kad tiek izvestas kādas lielas reformas, kam piekrīt gandrīz visa tauta, jaunie likumi sakrīt ar sabiedrisko domu, kas izsaukusi šīs reformas. Bet pēc kāda laika var rasties zināma diference starp sabiedrisko domu, tautas pārliecību un tām normām, kas ir fiksētas kodeksos. Tādā kārtā izceļas kritikas.

KRITISKAS METODES MOMENTI.

Kritikai katreiz vajaga būt divām pusēm. Tai jābūt ne tikai negativai, bet arī pozitivai. Jo nevar taču kritizēt kāda cilvēka darbu, tāpat arī likumu, ja nezinam, ko likt viņa vietā.

Kritizejot pastāvošo, vajaga domāt, vai esam spējīgi dot nokritizētā vietā kautko labāku, vismaz pēc savas labākās pārliecības.

Kritiskā metodē ir trīs galvenie pamati:

1/ Vajaga konstatēt, ka visas tiesības, vai zināma tiesību daļa ir atceļama /negativa kritika/

2/ Jāuzstāda ideals /pozitivs raksturs/

3/ Jāatrod līdzekļi, kā panākt šo ideala realizāciju dzīvē /pozitivs raksturs/

Kritiskā metode atbilst teikumam: de lege ferenda /kādām normām vajaga būt.

NEAPZINIGA UN APZINIGA KRITIKA.

Kritika var būt apzinīga un neapzinīga. Neapzinīga kritika ir tā, kad cilvēks, kas maz izglītots, tomēr instinktīvi jūt, ka viņam uzliktais sods ir par lielu, vai vispār kaut kas nav pareizi iekārtots.

Tomēr mums jāņem vērā tikai apzinīgā kritika. Tā dibinās uz izglītību, un piedzīvojumiem.

ABSOLUTAIS UN RELATIVAIS TIESIBU IDEALS. TIESIBU POLITIKA UN TAS MERĶI.

Tiesības ir cilvēku gribas produkts. Tās var apskatīt no diviem viedokļiem:

1/ lietderības viedoklis un 2/ taisnības viedoklis. Reizē ar to novērtējam tie mērķi, ko gribam sasniegt ar juridiskās normas palīdzību.

Kad runājam par apzinīgu tiesību kritiku, pie šī jautājuma var pieiet divējādi.

1/ kad uzstāda absoluto idealu un 2/ kad uzstāda relativo idealu. Tālāk. Tagad valdošais uzskats ir, ka ideals ir sasniedzams. Piem. sociālā taisnība. Pastāv dažādi ideali, piem. Valkers saka, ka tiesību ideals ir vispārējs - labošanās. Petražickis par tiesību idealu uzskata ~~idealu~~ īsto cilvēces mīlestības sasniegšanu. Ja nostājamies uz Petražicka viedokļa, tad visa jūrisprudence ar visām normām atkrīt.

Zinātne pret šiem abiem absolutiem idealiem uzstājas negativi. Trešais moments ir tā sauktā tiesību politika.

Līdzekļu kopums, kas vērsts uz to, lai caur likumdošanu pārmainītu esošo valsts iekārtu, vai tiesības, saskaņā ar uzstādīto ideālu, sastāda to, ko sauc par tiesību politiku šauraka nozīmē. Tiesību politika var būt tikai tad, ja valsts izdos zināmus likumus, kas pabalstīs, sekmēs zināmu mērķi vai zināmu darbu, vai tas būtu kooperācijā vai citur. Te nav darīšana ar tīru zinātni, bet viņai ir praktisks mērķis, kā sasniegt labāku valsts iekārtu. Būtu labāki, ja pastāvētu viena tiesību politika. Bet tas diemžēl nav iespējams. Kad runa iet par tiesībām un viņu piemērošanu, tad jāzin loģikas likumi, kur darīšana ar indukcijas, dedukcijas etc. likumiem, kas dod tiesību definējumus, konstrukcijas etc. Tā caur analizi sadalam normas galvenos elementos, bet caur sintezi galvenie elementi atkal apvienojas. Tālāk nonākam pie abstrakcijām. Vispārīgi juridiskos slēdzienos jāpielieto loģika. Tāpat liela vērība jāpiegriež arī metodologijai.

Tipo-litografija „IMANTA" Rīgā, Stabu iela 49.